

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG

FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR
THY OG HANHERRED

1935

P. HAASE & SØN - KØBENHAVN

THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI
1935

Vestervig Klosters Provsteseagl.

PROVST SVEND I VESTERVIG

VED PASTOR HENR. LAURSEN, VESTERVIG.

OM PROVSTERNE i Vestervig og Tilstanden i Klosteret i Tiden op mod Reformationen har vi kun sparsomme Efterretninger. En af de sidste Provster var Niels Bodilsen el. Bodulfsen (1520—25). Det var ham, der udstedte det „curieuse“ Fæstebrev, som gav Bonden paa Klosterets Gaard Øster Ulsted fri for enhver Afgift og Tynge, „saa længe hans Hustru Karen Madsdatter levede“. Man kan ikke helt blive fri for at gøre sig Tanker ved denne Tilføjelse, naar man hører et tilfældig bevaret Vidnesbyrd af en samtidig, som stiller Provst Niels

i et mindre gunstigt Lys. I Aaret 1521 eller 22 sendte en unævnt jydsk Lensmand Kong Christian II en Indberetning, hvori han indgaaende skildrer Lensmanden i Blæsbjerg Rasmus Clementsens udskejende, raa og voldsomme Færd, som ogsaa Provst Niels tog Del i. Det hedder her bl. a. : „Item paa Midsommersdag da foer Rasmus til Holstebro og havde Provsten af Vestervig med sig, den Dag og Nat og anden Dagen og den Nat drak han rent over med Vin og Mumme, og hug sønder Gryder, Kander, Tønder og Glarvinduer og alt det, som i Huset var, og løb ud i Gaderne med sine Svende med dragne Sværd, saa at Købmændene og Almuen, som til Markend vare, bleve rædde og vare glade, at de kunde komme af By. Og tog han Borgersker af deres Senge, som de laa hos deres Husbonder, og drog dem udi Gaderne &c. Og siden han drog fra Holstebro og til Blæsbjerg, da hug han sønder i Blæsbjerg Glarvinduer, som i Borgestuen vare, og siden alt det han paa Tid over komme kunde, og Provsten af Vestervig med ham. Siden rendte Provsten af Gaarden og en af hans Svende med ham, og hug en fattig Mands Øg fordærvet og rendte omkuld Køer og alt det, som i Vejen for dem kom.“ Det er et Vidnesbyrd om Opløsningen og Forfaldet indenfor Kirken, at Niels Bodilsen ogsaa efter dette kunde blive siddende som Klosterets Provst, og det, som det synes, ganske uanfægtet. Der er da ogsaa Grund til at formode, at det heller ikke stod alt for godt til med Tugten i det Kannikesamfund, hvis Overhoved han var, en Formodning, som kun bestyrkes ved, hvad vi senere hører om de Kanniker, der efter Reformationen gik ud af Klosteret og blev Sognepræster.

Niels Bodilsens Efterfølger Poul Olufsen nedlagde 1530 sin Værdighed og oplod Klosteret til Svend Mogensen, den sidste Provst i Vestervig Kloster (1530—47).

Svend Mogensen havde før været Slotskriver paa *Skanderborg*, hvis Lensmand var den rige, mægtige og ansete Rigshovmester Mogens Gjoe, „Kongen i Nørrejylland“, som Sigbrit kaldte ham, „Ærkekætteren og Kætterbeskytteren“, som Munken kaldte ham, fordi han havde sluttet sig til den evangeliske Lære og var den lutherske Sags varme Forkæmper og Munkenes ivrige Forfølger. Svend, der var præstelært og præsteviet, var tillige Rigshovmesterens Kapellan, han er uden Tvivl den „Mogens Gjoes Præst Svend“, som var Hovedmanden ved Graabrødremunkenes Udjagelse af Flensborg Kloster 1528. Han har altsaa allerede dengang været luthersksindet.

Svend var tillige Forstander for *St. Karens Guard og Hospital* i Aarhus. Det var et Hospital for spedalske, en rig Stiftelse, som ejede Maarslet Kirke og et stort Jordtilliggende i og udenfor Aarhus og desuden oppebar aarlig 2 Skæpper Havre af hver Plov i de omliggende syv Herreder, -det saakaldte „Plovkorn“ eller „Spetalhavre“. 1526 fik Svend yderligere Ventebrev paa Viby Kirke; naar Præsten Hr. Niels Boring døde, maatte han annamme Kirken til St. Karine Hospital i Aars og beholde den sin Livstid; naar han døde, skulde hun frit komme til Kronen igen. Den spedalske Syge havde i Middelalderen været meget udbredt ogsaa her i Landet, men nu paa Reformationstiden var den saa stærkt aftaget, at alle de mange St. Jørgensgaarde og andre Spedalskhedsasyler, som fandtes rundt om i Køb-

stæderne, 1542 helt kunde nedlægges. St. Karens Gaard har derfor givet Svend et smukt Overskud. Det er dog muligt og sandsynligt, at det var Biskoppen i Aarhus, Ove Bilde, der havde forlenet ham med Hospitalet, og i saa Fald har han mulig skullet svare Biskoppen en Afgift deraf.

Den bjærgsomme Slotsskriver blev endvidere i 1528 Prior og Forstander for *Ørslev Nonnekloster* i Fjends Herred. Den 4. April dette Aar fik han „Brev saalydendes, at efterdi Konning Christiern, vor naadige Herres Fader, haver givet Priorisse og menige Søstre, som da vare og herefter komme skulle udi Østerleff Kloster, Privilegier og Friheder, saa at dem ingen Prior skal paatrænges imod deres Villie, og menige Konvent haver nu udkaaret ham til deres Forstander og Prior, derfor haver vor kæreste naadigste Herre fuldbyrdt og samtykt samme Kaar og Udvælgelse, at Hr. Svend maa og skal nyde, bruge og beholde samme Kloster og hvad Rettighed dèr tilligger, saa længe han lever, dog med saa Skel, at han skal skikke Priorisse og Jomfruerne derudinden er og herefter kommendes vorde, Øl, Mad og Klæder efter gammel Sædvane“. Forgæves protesterede Biskop Jørgen Friis i Viborg mod Nonnekonventets Valg under Paaberaabelse af, at Klosteret hidtil altid havde staaet under Viborg Bispestol. 1530 overlod Svend med Kongens Samtykke Priorinden, Jomfru Kirstine Thomesdatter, otte Klosteret tilhørende Gaarde i Hejlskov paa Livstid. Snart efter maa han, da han imidlertid var bleven Provst i Vestervig, have givet Afkald paa Ørslev Kloster, som efter at Iver Thomesen en kort Tid havde været dets Forstander, af Kongen for-

lenedes til Iver Skeel, der havde det i Værge til 1537. Jomfru Kirstine vedblev derimod endnu mange Aar som Priorinde at styre Klosterets indre Anliggender.

20. Juni 1530 „fik Hr. Svend Mogensen Brev, at efterdi Hr. Poul, Provst i *Vestervig*, har opladt og resigneret ham samme Kloster, har Kongen for hans Troskab og villige Tjeneste, og ligeledes for Hr. Mogens Gjoes Bøns Skyld forlenet ham forskrevne Kloster med al sin rette Tilliggelse at nyde hans Livstid, dog at han skal bygge og forbedre Klosteret, give de Præster og Kanniker, som er derinde, den sædvanlige Rettighed og deres tilbørlige Underholdning, give Kongen og Kronen slig Tyng og Tjeneste deraf, som der plejer at gøres, holde Tjernerne ved Lov og ikke forhugge de tilliggende Skove etc. Hindsgavl, anden Dag efter Kristi Legemsfest. Efter kongl. Maj.s egen Befaling, nærværendes Hr. Mogens Gjoe, Gyldenridder og Rigshovmester“.

Aaret efter, den 4. Marts 1531, gør Frederik I ved aabent Brev vitterligt, „at os elskelig Oluf Hammer har haft for os et Brev, hvorved Hr. Svend Mogensen, Provst til Vestervig Kloster, oplader ham vort og Kronens Hospital og Gaard, S. Chaterine Gaard i Aarhus . . . hvilket Brev vi stadfæste og samtykke i“ etc.

Vestervig var et af Landets rigeste Klostre. Foruden spredt Gods andetsteds ejede det Gaarde, Bol, Huse eller Møller i følgende Sogne i Thy og Mors: Thisted, Tilsted, Nors, Tved, Rær, V. og Ø. Vandet, Sennels, Sjørring, Torsted, Skjoldborg, Nørhaa, Torup, Snedsted, Sønderhaa, Harring, Skyum, Hørdum, Hassing, Villerslev, Bedsted, Grurup, Hvidbjerg v. Aa, Lodbjerg, Vestervig, Agger, Hurup, Boddum,

Ydby, Helligsø, Gettrup, Hvidbjerg, Søndbjerg, Odby — Lødderup, Hvidbjerg, V. Assels, Sundby, Flade og Ejerslev.

Den visse Rente, Landgilden, af dette Gods var i Provst Svends Tid: I rede Penge 54½ Mark og 1 Gylden (hovedsagelig eller maaske udelukkende „Tømmertræpenge“, Vederlag for Benyttelse af Skov til Træhugst); *in natura*: 28 Tdr. Rug, 2497 Tdr. Byg, 6 Tdr. Havre, 2 Tdr. Gryn, 36 Tdr. Smør, 21 Svin, 148 Faar, 41 Lam, 235 Gæs, 387 Høns, 6⅓ Td. og 135 Snese Aal, 23600 Hvillinger, 978 Gæsteri-hest. Omsat til vor Tids Priser vilde det give op imod 100,000 Kr., men efter den Tids Priser mindre end 1500 Daler eller 4500 Mark eller 6000 Kr. aarlig. Dertil kom de uvisse Indtægter som Indfæstning, Oldengæld og Vrag. Endelig Udbyttet af den flere Hundrede Tønder Land store Ladegaard, som dreves af Klosteret selv.

Paa Udgiftssiden kommer Kongens Tynge og Tjeneste, Borgeleje, Gæsteri og Ledingspligt.

Borgeleje. Da Christian II 1518 gav Peder Laxmand Livsbrev paa Borgeleje i Vestervig Kloster i saa Maade, at han der skulde have og fange Mad og Øl selvanden til Skellighed og dertil Korn- og Straafoder til en Hest, begrundede Kongen det med, at Klosteret „af Arilds Tid“ plejede at holde en Borgelejehest. Det hænger sammen med, at Klosteret oprindelig var stiftet af Krongods, altsaa havde sin Jord i Fæste af Kronen og derfor skulde svare en aarlig Fæsteafgift; efter Kong Valdemars Jordebog 1231 var Afgiften 20 Mark Penninge. 1248 gav Erik Plovpenning Klosteret Skøde paa dets Mark, men Kongen kan jo have forbeholdt sig Retten til

Borgeleje. Det var navnlig sine Hofsinder, Kongen paa den Maade skaffede Underhold. Sædvanlig medførte hver to Svende, en Smaadrenge og en Stalddrenge og fire Heste. Det var ofte besværlige og fordringsfulde Gæster. Af Indkvarteringer i Provst Svends Tid kendes: 1532 Iver Juul, 1535 Eskil Gjõe med 4 Heste, 1536 Hans Lange og Niels Mogensen med 4 Heste, 1539 Niels Mogensen, Christiern Skram og Holgert, hver med 4 Heste; 1543 blev Svend fritaget for Borgeleje i to Aar mod at kvitte 1000 Daler, som kongl. Maj. var ham skyldig; Kongen indhentede saa 1546 det forsømte ved at indkvartere Bjørn Kaas med 2, gamle Peder Bille med 4, Gregers Holgersen med 4 og Eggert Dyre med 5 Heste!

Dernæst *Gæsteri* eller *Nathold*, Forpligtelsen til at „holde“ Kongen og hans hundredtallige Følge et vist Antal Nætter (Døgn), naar han rejste omkring i Landet. Nedenfor er omtalt Christian III's Ophold paa Klosteret i Paasken 1537, desuden holdt Provst Svend Kongen eet Døgn i Viborg 1542, et halvt 1545 og to Døgn 1546.

Endelig skulde Klosteret stille *Krigsfolk*, naar det krævedes. Saaledes i 1531 2 Skytter og 10 Glavind (Spyd ♂: spydbevæbnede Ryttere) i Anledning af Christian II's Indfald i Norge; i Foraaret 1536 udrustedes 8 Svende med Kost og Tæring til St. Mikkelsdag og sendtes til Landskrone, hvorfra de med det øvrige Mandskab under Jens Spliids Anførsel afgik til Bergen for at støtte Christian III's Sag i Norge; 1539 udskreves endnu 6 Mand, da Kongen paa Grund af de spændte politiske Forhold stadig maatte holde en Hærstyrke samlet.

Sidst paa Aaret 1532 udgik Kongebrev „til Hr.

Svend om de Sognekirker, der ligger til Vestervig Kloster, at der prædikes Guds Ord“, altsaa at Guds rene Ord og Evangelium skulde prædikes i Kirkerne. Kirkerne var Vestervig og Agger, Nørhaa, Tømmerby og Lild. Det er ikke klart, hvad der ligger bagved denne Befaling. Den falder godt nok i Traad med Frederik I's levende Bestræbelser for at indføre luthersk Forkyndelse, men Kongen var paa denne Tid, faa Maaneder før sin Død, saa svag og affældig, at han næppe har handlet af egen Drift uden Tilskyndelse udefra. Har Mogens Gjõe givet Stødet dertil? eller maaske snarere Provst Svend selv? Man kan kun gætte. Hovedsagen er jo imidlertid, at vi heraf erfarer, at det lutherske Reformationsværk nu er i Gang i Klosteret.

Frederik I døde 1533, og snart efter hærgedes Landet af den ødelæggende Krig, som i Historien har faaet Navnet Grevens Fejde. Den 14. September 1534 landede Skipper Clement ved Aalborg, derfra bredte Opstanden sig som en Ild, og ogsaa Bønderne i Thy rejste sig. Anføreren her var Oluf Dus, som optraadte paa Refs Thing, hidsede den forsamlede Almue til Mord og Brand over Vestervig Kloster og oplæste et Brev fra Skipper Clement, som truede alle dem, der ikke vilde slutte sig til Oprørerne, med Galgen. Klosteret er vel nok bleven plyndret, men sikkert ikke, som det sædvanlig siges, opbrændt. At Svend efter Fejden ikke glemte at sige Oluf Dus Tak for sidst, kan ses af, at Oluf indstævnedes hans Foged Enevold Jensen „for han røvede ham sit Skib og Gods fra, og havde der ingen Mands Befaling paa“. Og som vi straks skal se, var Svend ikke færdig med Oluf Dus endda.

Inden Aarets Udgang havde Johan Rantzaus Landsknægte stormet Aalborg og i Løbet af kort Tid undertrykt Opstanden. Saa fulgte de haarde og skaanselsløse Straffedomme. Alle Bønderne i de oprørske Herreder dømtes i Kongens Naade og Unaade med Liv og Gods og maatte løse deres Hals med svære Bøder. De fleste Selvejere fik kun deres Gaarde igen som Kronens Fæstere; fra nu af var der saa at sige ikke jordegne Bønder i Thy. Provst Svend skulde for hele Thys Vedkommende opkræve de Bøder i rede Penge, Guld og Sølv, og udtage og mærke de Øksne, som Bønderne havde optinget med Peder Ebbesen og Axel Juul for deres Halsløsning. I Marts 1535 blev der endvidere udskrevet en Krigsskat, som ogsaa ramte de i Forvejen forarmede Bønder, hver 20 Bønder skulde udrede 60 Lod Sølv, saaledes at den rige skulde hjælpe den fattige. Tilmed havde Provst Svend straks efter Opstanden tynget Bønderne med Skattepaalæg, saa at Bønder og menige Almue i Hassing og Refs Herreder havde klaget til Kongen over, at de fast udover deres Evne besværedes og beskattedes af Prælater og andre gøde Mænd (o: Adelsmænd) for den Brøde og Forsømmelse, som de var skyldige i. De fik da et Beskærmelsesbrev, som tilsagde dem, at de skulde være aldeles uplatsede (ukrænkede), ubeskattede og ufejdede (uforulempede) af alle gejstlige og verdslige, indtil hans Naade kom selv personlig der ind udi Nørrejylland. Dersom nogen havde noget at tiltale dem for, da skulde de stævne dem i Rette for hans Naade og Raadet, da skulde dem vederfares saa meget, som ret var, dog dermed undertagen de gode Mænd, hans Naades Tjenere og Befalingsmænd, som

hans Naade havde givet udi Befaling der at handle med Almuen udi Nørrejylland for samme deres Forømmelse at bøde mod hans Naade og Kronen. — Samtidig fik Provst Svend et Brev af samme Indhold med Tilføjende, at han maatte tage sig i Vare, at han ikke ved saadanne Beskatninger skulde afstedkomme et nyt Oprør — en Advarsel, der ikke var ufornöden, thi Oprørsilden ulmede i Virkeligheden paa ny.

I Foraaret 1537 kom hans Naade Kongen saa personlig der ind udi Nørrejylland, fulgt af Righovmesteren Mogens Gjoe og Rigsraaderne Johan Rantzau, Ove Lunge, Knud Pedersen Gyldenstjerne og Axel Juul, Hofsinderne, en Hærskare af Hofbestillingsmænd, Svende og Tjenere, Køgemester, Kokke og Kældersvende osv. samt Vogntoget med Kongens Fadebur. Det kongelige Tog udgik fra Ribe den 19. Marts til Varde, Lundenæs, Ringkøbing, Holstebro, Lemvig og derfra over Aggertangen til Vestervig, hvor Kongen ankom Langfredag den 30. Marts og holdt Hof indtil anden Paaskedag. Provst Svend skulde holde kongl. Maj. den halve Tid, Gabriel Gyldenstjerne, Lensmanden paa Ørum, den anden halve. Samtidig med, at Kongen tilmeldte dem sit Besøg, havde de faaet Instruks om, hvad de skulde have til Rede til Bispisningen. Man regnede dengang kun med to Maaltider om Dagen, Morgen- eller Middagsmaaltidet og Aftenmaaltidet. *Til hvert Maaltid* skulde leveres: Fersk Kød 1½ Oksekrop, 8 Faarekroppe, 30 Høns, ½ Tønde saltet Fisk, 30 tørre Kabliauer, 300 tørre Flyndere, 300 tørre Hvillinger, ½ Tønde saltet Sild, ¼ Tønde Smør, 10 Sider Flæsk, 40 Tønder Øl. Dertil fersk Fisk, Æg, Løg, Gryn,

Lys og Brød saa meget som behov gøres Dag og Nat. Desuden 100 Tdr. Havre, Staldrum, Hø og Straafoder til 280 Heste. — Det er nærmest utroligt, hvad den Tids Mennesker kunde sætte til Livs baade af solid Mad og ikke mindst af Drikke. 80 Tønder eller 9600 Potter Øl om Dagen er dog, selvom man, med Antallet af Heste som Udgangspunkt for Beregningen, anslaaer Persontallet ret højt, langt over de 10 Potter Øl, som en Mand til daglig Brug kunde nøjes med.

Kongen og hans Raader tøg sig dog ogsaa andet for i disse Paaskedage end at spise og drikke. Som overalt, hvor Kongen kom frem, holdt han ogsaa her i Vestervig *Retterthing*. Her kom ogsaa Oluf Dus' Sag for. Dombogen beretter derom: Hr. Svend, Provst i Vestervig, havde i Rette stævnet Oluf Dus, for han var en principal Hovedsmand til at forsamle Almuen der i Thy, at opbrænde og plustre (plyndre) Klosteret og andre gode Mænds Gaarde. Da beviste fornævnte Hr. Svend med velbyrdige Mænd Peder Ebbesen og Axel Juul, som kongelig Majestæts Befaling havde at skrive Halsløsning her udi Thy, at Herredsmænd, som vare der hos dem, havde ham der udlagt for en principal Mand til at oprejse Almuen her i Thy og at brænde gode Mænds Gaarde og bleve derfor optegnet i kongelige Register. Desligeste beviste fornævnte Provst Svend med Herredsfoged og XVIII agtede Herredsmænd udi Herred vare, som vare hid stævnet med vor Stævning, at sige deres Sandingen, som vare inde for os, og paa deres Helgensed; de bestod (vidnede) for os, at fornævnte Oluf Dus indkom paa Refs Thing udi denne forgangne Skipper Clements Fejde og bad Fogden og den

menige Almue, som der forsamlet vare, at de skulde splitte (hæve) Thinget i Djævelens Navn og følge ham til fornævnte Vestervig Kloster og der nederlægge (dræbe) Provst Svend og det Udædingsfolk, som han havde med sig, og lod saa straks læse et Skipper Clements Brev for Almuen, som indeholdt, at hvilken som ikke vilde følge ham, skulde hænges udi en Galge. Sammeledes bestod en anden Danne- mand, Jens Pedersen i Ulsted, paa sin Helgensed, at fornævnte Provst Svend forskikkede ham til Oluf Dus og lod ham tilsige, at han skulde komme til ham til Kloster, paa det han vilde undervise ham, at han saadant skulde have i Fordrag (lade det være). Da svarede Oluf Dus fornævnte Jens Pedersen, at han havde noget af Skipper Clements Folk hos sig, med hvilke han havde at handle, som ham mere magt- paaliggendes var end at tale med Provst Svend. Og da samme Jens Pedersen kom til ham i Klosteret tilbage og sagde ham Svar, da viste Provsten ham tilbage igen til Oluf Dus, at han endelig skulde komme til ham til Klosteret; straks lod Oluf samme Jens Pedersen hugge og slaa ved tre eller fire Saar og havde nær slaget ham ihjel, og endog han var gjort saar (saaret), maatte han alligevel sætte (stille) ham Borgen, og kaldte ham Hr. Svends Spejder, med mange flere Vindesbyrdt, Provst Svend derpaa i Rette lagde.

Derimod fremlagde Oluf Dus nogle Vidner (Vidnesbyrd), som ikke gjaldt Jens Pedersen paa, og dermed nogle andre Vidner, som fandtes at være vildige og udgivne (afgivne) og vidnede af samme oprørske Bønder, som med Oluf Dus i samme Oprør været havde etc.

Da efter Tiltale, Gensvar og efter Sagens Lejlighed sagde vi der saa paa for Rette, at efterdi Oluf Dus haver gjort imod os og sit rette fædrene Rige som en æreløs fortvilet (haabløs) Skalk og Forræder og ikke haver bødt sin Halsløsning imod os, som bevisligt er, som andre Bønder og Almue her i Thy gjort haver, da haver han forbrudt sit Liv og Gods imod os og derom at stande i vor Naade og Unaade.

Livet har Oluf Dus uden Tvivl beholdt; hvordan det derimod er gaaet med hans Gods, er et andet Spørgsmaal.

Imidlertid var *Reformationen* bleven indført. Herreklostrene skulde indtil videre blive ved Magt. Kirkeordinansen bestemte, at Kannikerne, om de vilde, frit kunde gaa ud af Klosteret, men dersom de vilde blive, maatte de underkaste sig en Ordning, som ikke var i Modstrid med den evangeliske Kirkeorden. De skulde som før sjunge deres Tider, Matutin, Prim, Terts, Sext, Non og Vesper, men efter en Forskrift, som Bugenhagen havde forfattet, udaf den hellige Skrift og Guds Ord. Det papistiske Helgenvæsen og Messeofret for levende og døde afskaffedes, og der skulde holdes Nadvere efter Herrens Indstiftelse. De maatte bære Munkedragt, men ikke være kronragede, skulde være Klosterforstanderen undergivne og lydige, leve et godt og ærligt Levned, flittig høre Prædiken og læse den hellige Skrift, „at der maatte end være nogen, som her efter maatte vorde Sognepræst“. Derfor skulde ogsaa hvert Kloster have en Læsemester, en god og lærd Mand, som skulde holde Forelæsninger over den hellige Skrift, prædike og lære Børnelærdom.

Disse Bestemmelser mødte nogle Steder, som i

Børglum og St. Knuds Kloster i Odense, aaben Modstand, og mange Steder gik det kun langsomt med deres Gennemførelse. I Vestervig Kloster spores ingen Vanskelighed, uden Tvivl fordi Reformationen her væsentlig var gennemført forinden. Det er ogsaa troligt, at Mag. Frants Berg allerede nogle Aar havde virket som Læsemester i Klosteret.

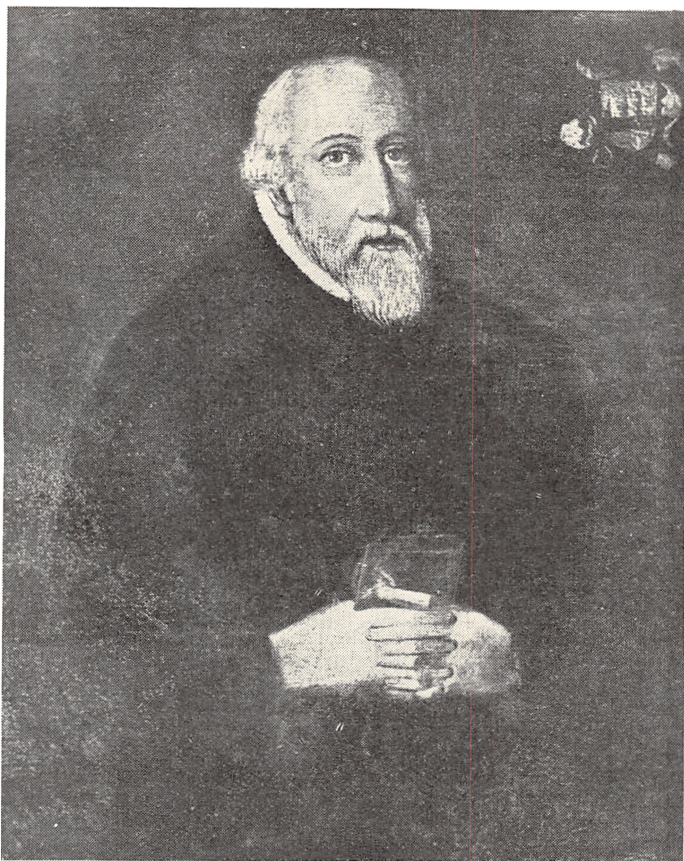
Af Kannikerne vides to at have forladt Klosteret, *Gabriel*, som blev Sognepræst i Hundslund (nu Dronninglund), berygtet for sit forargelige Levned, og *Svend*, som blev Sognepræst i Skjoldborg, han blev beskyldt for Hekseri og Kogleri og afsat. *Morten Nielsen* blev Præst i Nørhaa, men vedblev at have sit Ophold i Klosteret; i en Indberetning tilkendegiver han, at „han gaar til Klosterets Bord efter sit Øl og Mad, og er der to Mile imellem“. Først 1555 fik Erik Rud, som efter Provst Svends Død havde faaet Vestervig Kloster i Forlening, Befaling til at udlægge ham sin Præstegaard. Morten Nielsen løde 1562. — Erik Ruds Lensbrev 1547 indeholdt den Klausul, at han skulde besørge de indgivne Præster med nødtørftig Klæde og Føde. De, der blev Sognepræster ved Klosterets nærmest liggende Kirker, vedblev indtil 1555 at bo i Klosteret, og maaske var der nu ikke andre end dem i Klosteret. Dog kan der have været enkelte Kanniker, som var bleven saa gamle i Klosterlivet, at de ikke var skikkede til at begynde et Liv udenfor Klosteret. Men i 1559 var der i hvert Fald ingen, Vestervig Kloster var ikke længere Kloster.

Frants Berg, der blev Læsemester i Vestervig, har som gammel Mand fortalt nogle Træk af sit Levnedsløb, som hans Søn siden nedtegnede. Han

var født i Odense c. 1500, Søn af Billedskæreren Claus Berg, hvis Mesterværk var den berømte udskaarne Altertavle, som blev udført for Kong Hans' Dronning Christine til Odense Graabrødekirke, men nu staar i St. Knuds Kirke. Dronningen holdt ham selv over Daaben, opkaldte ham efter sin Yndlingshelgen den hellige Frants af Assisi, Stifteren af Graabrødrenes Orden, og bestemte ham til at indtræde i denne Orden, hvorfor hun først holdt ham i Skole i Odense og siden sendte ham til Universitetet i Rostock. Her blev han imidlertid grebet af Luthers Tanker, og da Dronningen ved den samme Tid døde, kunde han slippe fri for at blive Klostermand. Efter endt Studium vendte den unge Magister tilbage til Odense, hvor han 1531 blev Rektor ved Domskolen efter Peder Palladius (den senere Sjællands Biskop), som forlod Skolen for at drage til Wittenberg med Borgmesterens Søn. Frants Bergs Iver for Lutherdommen var hans gamle Fader en stor Sorg, og for om muligt at bringe Sønnen paa andre Tanker, fik han sin Gæstevæn Ribes-Bispen Iver Munk, da denne engang besøgte ham i Odense, til at overtale Frants til at opgive Skolen i Odense og tage Tjeneste i Biskoppens Kancelli. Her kunde han, forstaaeligt nok, ikke trives ret længe. Paa en Visitatsrejse kom han i Følge med Biskoppen op i Nærheden af Viborg, og da Rektoren for Domskolen der i Byen just var død, overtog han med Biskoppens Samtykke den ledige Stilling. Han var saa Skolemester i Viborg „nogen Tid“, indtil Provst Svend skrev til Domkapitlet og bad om at faa en god og lærd Mand til Læsemester i Klosteret. Kapitlet valgte da Frants Berg og „forsendte“ ham til Provst Svend.

Om de Aar, Frants Berg var Læsemester i Vester-
vig,, faar vi kun at vide, at „den Tid havde Provst
Svend, som holdt Kongen aarligen 120 Karle, sin
Søsterdatter hos sig, ved Navn Karine Lauritsdatter,
til hvilken Mag. Frants fik god Villie, bad om hende
og omsider fik hende til sin Ægtehustru hos hendes
Morbroder Provst Svend“. 1540 blev han kaldet til
Sognepræst ved Domkirken i Ribe. Her blev Døtrene
Gese og Magdalena født. Med Kongens Tilladelse
byttede han 1546 Embede med Sognepræsten ved
St. Nikolai Kirke i København Laurits Nielsen Riber,
som træt af en mægtig Mands Fjendskab, som han
havde paadraget sig ved sin frygtløse Nidkærlighed,
længtes tilbage til sin Fødeby Ribe. I København
blev Sønnen unge Claus Berg født, han blev siden
Dekan for Kapitlet i Oslo. Faderen blev allerede
1548 kaldet til Biskop over Oslo og Hamar Stifter,
hvis Tilsynsmand han var i en Menneskealder, indtil
1580. Hans Svigersøn Jens Nielssøn, gift med Mag-
dalena Berg, havde de sidste Aar været hans Med-
hjælper og blev nu hans Efterfølger paa Bispestolen.
Den gamle Frants Berg levede endnu nogle Aar, han
døde højt bedaget den 2. November 1591.

Ved Reformationen genoprettedes Københavns
Universitet, som i Frederik I's sidste Aar var gaaet
helt i Staa. For at skaffe det Tilgang af Studenter
og afhjælpe Manglen paa vel uddannede Præster,
paalagdes det 1541 Herreklostrene og Domkapitlerne
at underholde ialt 27 Studenter med Kost, Klæder
og Bøger ved Universitetet. Vestervig Kloster skulde
underholde 4, de øvrige tolv Klostre hver 1 eller 2,
Domkapitlerne hver 1. De skulde dertil vælge saa-
danne Personer, som gav Haab om, at de vilde

*Frants Berg som Biskop.
Efter Maleri i Vor Frelses Kirke i Oslo.*

komme til at virke til Religionens Opholdelse og Forbedring; naar nogen var færdig med sine Studer-inger, skulde der straks sendes en anden i hans Sted. 30 Daler om Aaret var den Sum, som i Universitetsordinansen af 1537 ansloges som tilstrækkelig til at holde en Student ved Universitetet. Kosten kunde han faa for $1\frac{1}{2}$ Skilling (12 Øre) om Dagen. Pengene var mere værd dengang end nu.

Svends Provstetid var en trang Tid for Klostrene. Naar det drejede sig om Udskrivning af *Skatter* til Dækning af de store Krigsudgifter i de sidste Aar før Reformationen, var baade de adelige og de bispelige Rigsraader tilbøjelige til at ofre Klostrene for selv at slippe billigere, og efter Reformationen, da der kun sad Adelsmænd i Rigsraadet, maatte Klostrene og Domkapitlerne i endnu højere Grad holde for. Paa Herredagen i København 1530 vedtog man at komme kongl. Maj. og Riget til Hjælp mod kejserl. Maj., Kong Christiern og hans Søns Fejde og lade sig taksere for en mærkelig Sum Pendinge. Vestervig Kloster blev takseret for 700 Mark. Ved Christian III's Hylding i Viborg i Marts 1535 bevilgedes der ham en svær Skat til Krigsfolkets Underhold, den saakaldte „Sølvskat“, der faldt ikke mindst tungt paa Klostrene, som foruden en stor Sum Penge skulde aflevere alt, hvad de havde af Kalke og Ornamenten af Sølv. En Kvittering viser, at Provst Svend har afgivet 2500 Mark dansk, 1084 $\frac{1}{2}$ Lod Sølv (Sølvbeslaget fra St. Thøgers Helgenskrin), to Sølv-Arme (Relikviegemmer i Form af Arme) og en Monstrans. I Juni 1536, da Christian III laa for København og nødvendig maatte skaffe Penge for at holde sammen paa Lands-

knægtene, som utaalmodigt krævede deres tilgodehavende Sold, blev der paalagt Klostrene en ny Sølvskat, som inden Maanedens Udgang skulde erlægges i Sølv eller Guld. Klosterforstanderne maatte, hvis de ikke vidste anden Udvej, sælge eller pantsætte en Del af Klostergodset. Provst Svend solgte saaledes af Klosterets Gods for 130 Lod Sølv til Albret Skeel til Rostrup for at tilvejebringe de 2000 Mark, han skulde udrede. I December 1542 maatte han komme kongl. Maj. til Hjælp med 1500 Daler. Den 7. August 1545 tilskrev Kongen Kapitlerne og Herreklostrene: Vider, at vi endnu er en mærkelig Sum Pendinge bort skyldige og agte nu til dette næste kommendes Omslag (Termin) at fri os af samme Gæld, hvortil vi en statelig Sum Pendinge behov haver. Thi have vi nu udi vort elskelige Danmarks Riges Raads Overværelse ladet taksere og optegne alle Kapitler og Herreklostre over alt Riget, hver at komme os til Hjælp med en Sum Daler etc. Vestervig var optegnet for 1000 Daler. Det følgende Aar fandt Kongen sig forarsaget til at tage en Hjælp af alle sine gejstlige Undersaatter til Rustninger og Understøttelse til de tyske protestantiske Fyrster i den schmalkaldiske Krig. Klostrene skulde yde Tredieparten af hele dette Aars Indkomst, som de skulde „vende“ udi Daler og Guld og indbetale i to Terminer.

Kongens jydsk Rentemester Jørgen Pedersen stævnedes 1546 Provst Svend „for noget Regnskab af *Sagefald*, som han staar igen med, at møde i Aarhus, naar kongl. Maj. did førstkommendes“. Det siger sig selv, at han forinden mere end een Gang har rykket Svend, uden at det har frugtet. Det for-bavser, da Svend, i Modsætning til andre Kloster-

forstandere, altid ses loyalt at have opfyldt sine Forpligtelser. En nærmere Undersøgelse viser, at det dermed forholder sig paa følgende Maade: Frederik I havde 1525 stadfæstet Kongerne Valdemars, Eriks, Christophers, Christian I's (1478), Hans' (1484) og Christian II's (1515) Privilegier til Klosteret paa fri Birk og Birkeret over dets Gods, Ejendom og Tjenere. Da en Mængde Retssager dengang afgjordes med Pengebøder, og Bøderne kunde være ret store, var Sagefaldet en ikke ubetydelig Indtægt for Klosteret. Kongen havde ved Klosterets Forlening til Provst Svend ikke forbeholdt sig Sagefaldet, og i Jørgen Pedersens Optegnelser 1542 over Kronens visse og uvisse Indtægter af Jylland hedder det udtrykkeligt, at Kongen „alldielis ingen pendinge renthe“ havde af Vestervig Kloster. Ikke desto mindre har Kongen nu gjort Krav paa Sagefaldet. Saa forstaar man Svends Vægning. Kongen har imidlertid — ventelig med den Begrundelse, at han ikke havde stadfæstet Klosterets Privilegier — fastholdt sin Fordring, thi den 2. April 1548 bevidner han, at *Gese*, Provst Svends Enke — Svend havde efter Reformationen giftet sig — med 1000 Jochimsdaler „nu har stillet os tilfreds for det Sagefald, som Provst Svend i nogle Aar oppebar af Vestervig Klosters Tjenere, og hvorfor han skulde have gjort os Regnskab“.

Har Provst Svend maaske ikke været lemfældig med Inddrivelsen af de Afgifter, som tilkom Klosteret, saa har han til Gengæld selv faaet en haardhændet Behandling. Det ser ud til, at han er død som en forholdsvis fattig Mand. Hvis man sammenlægger blot de Skatter, Ydelser og Tynger, som er

omtalt i det foregaaende, og som jo langtfra var de eneste, der blev lagt ham paa, vil man sikkert finde, at det var baade ubilligt og ubarmhjertigt at afnøde ham den Erklæring, han maatte underskrive paa Koldinghus den 9. Juni 1546: Bekender jeg Suend Mogenszin, Provst udi Vestervig, med dette mit aabne Brev, at jeg nu haver lovet og tilsagt højbaarne Fyrste Hr. Christiern, Danmarks, Norges, Wendes og Gottes Konge etc., min naadige Herre, at jeg eller mine Arvinger vil og skal inden fire samfælde Aar her næst efter indløse og indfri igen til Vestervig Kloster alt det Gods, jeg haver pantsat fra Klosteret, siden jeg fik samme Kloster i Befaling, uden al længere Forhaling eller nogen Undskyldning udi nogen Maade, og holde kgl. Maj. og Klosteret skadesløst i alle Maader, dog undertaget det Gods, som Niels Friis i Pant haver for fire Hundrede Daler paa nogle Aar uafløst, og dersom Niels Friis ej vil annamme sine Pendinge og antvorde Godset fra sig inden fire Aar, da skal jeg antvorde kongl. Maj. samme fire Hundrede Daler, at hans Naade samme Gods selv kan lade indløse. Til hvis Vindesbyrd trykker jeg mit Signet her neden for og med min egen Haand her underskrevet. Datum Kolding, Onsdagen post Søndagen Exaudi Aar mdxlvj.

Svend døde Aaret efter og naaede ikke at faa indløst alt det pantsatte Gods. 1557 fik Knud Gyldenstjerne, som da havde Klosteret i Væрге, Fuldmagt til med Lov og Ret at indfri og indløse det Gods, som Provst Svend havde afhændet fra Klosteret, og som trods Provstens, hans Hustrus og Arvingers Løfte ikke var indfriet altsammen. Endelig fik Fru Jutte Podebusk, Knud Gyldenstjernes Enke, i Be-

gyndelsen af Aaret 1572 Befaling til med det allerførste at indløse det Gods, som i Provsternes Tid var pantsat fra Vestervig Kloster til Adelen og andre, for at det ikke skulde komme fra Klosteret. Pengene til Indløsningen vilde Kongen tilbagebetale hende, naar han indløste Klosteret.

Aalborghus var bleven ødelagt under Grevens Fejde. 1539 fik Lensmanden Axel Juul Befaling til at lade opføre et nyt befæstet Slot. Arbejdet skred kun langsomt fremad, efter nogle Aar var man endnu ikke kommen til Ende med Opfyldning og Udgravning til Befæstningsanlægget. Tidlig paa Foraaret 1546 og ligesaa 1547 fik Provst Svend Brev om at sende to Vogne med fire Heste og Mandskab til Aalborg og holde dem der paa egen Kost og Tæring hele Sommeren igennem, „dér at age og arbejde efter som Axel dem tilsigendes vorder“. Og omkring 1. April udgik nyt Kongebrev til Svend, at han skulde „forsikke Bly, Sten og Tømmer, som er paa den gamle Kirke der for Klosteret, til Aalborg“. Den gamle Kirke var St. Thøgers Sognekirke, som var nedlagt efter Reformationen, da Klosterkirken toges i Brug som Sognekirke. Da Nedbrydningen af Kirken begyndte, stod Svend, fortælles der, ved sit Vindue i Klosteret, og da han saa Spiret blive revet ned, rantes den gamle Mand af et Slagtilfælde, som berøvede ham Mælet, og faa Timer efter var han død. Sikkert er det i hvert Fald, at hans Død indtraf netop ved denne Tid, nemlig i Tiden mellem Begyndelsen af April og Begyndelsen af Juni, thi Erik Ruds Lensbrev paa Vestervig Kloster blev udstedt den 7. Juni 1547.

Provst Svend havde før sin Død forlenet Gese

med en Klosteret tilhørende Gaard i Nykøbing paa Mors. Da hun døde, og hendes Arvinger vilde sætte sig i Besiddelse af hendes efterladte Gods, lod Erik Rud paa Kongens Vegne Godset beslaglægge og Gaarden „tilslaa“. Saaledes henstod den, indtil Bygningerne nedbrændte under den voldsomme Ildebrand, der Aftenen før Kristi Himmelfartsdag 1560 lagde saa godt som hele Nykøbing By i Aske. Jorden laa saa øde til 1575; da fik Borgmesteren i Nykøbing Morthen Lauritzen Skøde paa den med Forpligtelse til at lade opføre gode Købstadbygninger paa den og aarlig svare 2 Mark dansk i Jordskyld til Hald Slot.

Endnu i 1661 omtales „Provst Svends Jord i Nykøbing“.

Todbøl Hospital i Skjoldborg.

AF S. C. SORTFELDT.

---

*„Hans Hjerte fuldt af Ynk, hans Øje fuldt af Naade,
hans Haand er fuld af Hjælp til manges Gavn og Baade
han staar som udi Brand af Kærlighedens Ild
og mod de trængende er mere end som mild“.*

SAALEDES digtede Præsten i Skjoldborg, den noget forhutlede Ole Kamp, i 1743 i Anledning af, at Herren til Todbøl, Claus Jakobsen Caspergaard, blev 70 Aar.

I Tisted Aarbogen for 1908 omtales Caspergaard som Legatstifter og som den, der lod bygge Todbøl Hospital og den første Skole i Skjoldborg.

Om Claus Caspergaard skal her meddeles, at han var Søn af Herredfoged i Nørre Rangstrup Herred Claus Clausen Caspergaard, der stammede fra Præsten i Starup Jakob Jensen († 1603), som efter sin Fødegård Kaspergaard i Vonsbæk (Sønderjylland) havde antaget Navnet Caspergaard. Det var en gammel Præsteslægt, som i 6 Led havde boet i Vonsbæk Præstegaard.

Claus Jakobsen Caspergaard var født 12. Febr. 1763, 1711 blev han Amtsforvalter over Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, og 1734 købte han Herregaarden Todbøl for 7550 Rdl. 1731 blev han udnævnt til Kammerraad, 1745 til Justitsraad og 1748 blev han og Sønnen, der var Hofjunker, ophøjet i Adelsstanden. Han var gift med *Marie Dorthæa Thomas-*

datter, der var Datter af Thomas Pedersen og Marie Rasmusdatter til Østertoft i Stadel Sogn. Østertoft var en Proprietærgaard med noget tilliggende Bøndergods. Hun døde 1744, kun 42 Aar gl., og blev begravet i Skjoldborg Kirke i den tidligere aabne Begravelse i Kirkens Vestende. Caspergaard døde 1749, 76 Aar gl., og blev begravet samme Sted som Hustruen.

Sønnen, der ogsaa hed Claus Caspergaard, solgte Todbøl 1763 for 25,000 Rdl. til Løjtnant Sommer og døde allerede 1769. Den adelige Slægt Caspergaard var saa uddød.

Claus Jakobsen Caspergaard var meget godgørende og synes efter forskellige Forhold at dømme at have været en gudsfrygtig Mand. Todbøl Hospital, som han og hans Hustru lod bygge, laa østfor Skjoldborg Kirke. Det var bestemt til Bolig for 4 fattige Gaardmandsenker af Todbøl Gods, og til disses Underhold skænkede han 80 Tdr. Byg aarlig, der dengang som nu betaltes med 80 Rdl., hvad der paa Caspergaards Tid var Prisen paa Byg. Det var denne uheldige Bestemmelse, en senere Ejer af Todbøl (Fønss) benyttede sig af, da han afløste de 80 Tdr. Byg med 80 Rdl. aarlig. Da Prisen paa Byg ved denne Tid var flere Rdl. Tønden, kunde Fønss ved at sælge Tienden til Mændene i Skjoldborg tjene sig en god Slump Penge. At de fattige Enker i Hospitalet kom til at lide Mangel, blev ikke Fønss' Sag. Det var nemlig Skjoldborg Sogns Kongetiende, Caspergaard skænkede til Legatet og bestemte, at Pengeafløsningsen skulde kalkuleres efter 10 Aars Kapitelstakst, og at denne Bestemmelse om Huset og Legatet skulde gælde, saalænge Verden stod.

I Legatfundatsen staar, at Caspergaard og Hustru til Guds Ære og den fattige og nødlidendes Nytte og Tarv har bestemt at anvende og henlægge saaledes, at de fire fattige og nødlidende Enker i deres Livstid kan have deres sømmelige og nødtørftige Ophold, hvilket og allerede har taget sin Begyndelse.

Endvidere har Caspergaard og Hustru ladet bygge et Hus østenfor Skjoldborg Kirkegaard til de nævnte fire fattige Enker. Huset var delt i tvende Afdelinger, hver med en Stue og en Jernkakkelovn til tvende Enker samt tvende Spisekamre og fælles Køkken. Desuden et særligt Hus til Ildebrændsel og en indhegnet Køkkenhave, alt paa fri Grund.

Enkernes Underholdningspenge skulde uddeles med 2 Sldr. maanedlig til hver, ialt 16 Rdl.¹⁾ aarlig. Desuden skulde Enkerne i Forening have 6 Rdl. til Brændsel. De sidste 10 Rdl. kunde anvendes til Vedligeholdelse og Reparationer af Huset.

Dernæst indeholdt Fundatsen Bestemmelser om, at Enkerne skulde forliges, hjælpe hverandre under Sygdom og gaa i Kirke, være forsigtige med Ild og Lys, samt holde sig selv og deres Værelser rene. Overtrædelse heraf medførte Udsættelse af Huset og Tab af Legatet.

Enkernes Efterladenskaber tilfaldt Legatet, efter at Begravelsesomkostningerne var afholdte.

Fundatsen siger tilsidst: Naar vi og vores ikke mere er til, men uddøde, da forbliver dette Hospital og tillagte Kongetiendes Indkomst, s a a l æ n g e V e r d e n s t a a r, ved Todbøl Gaard og Gods, og for denne Stiftelse kræver og forlanger vi og vores ej

---

¹⁾ 1 Sletdaler = 4 Mark; 1 Rigsdaler = 6 Mark.

andet til Erkendtlighed af Todbøl Ejere, Mand efter Mand, som heraf nyder godt for deres Gods, skal være forpligtet til i alle Maader at holde sig foregaaende Poster efterrettelig, holde Hospitalet vedlige og besørge de fattiges Begravelse, deres tillagte Portioner rigtig at betale og i alt dermed bruge retfærdig Omgang.

Todbøl Hospital.

Denne Fundats fik kongelig Konfirmation den 23. Decbr. 1740.

I Fundatsen hentydes der et Par Steder til et ældre Hospital med tillagt Indkomst, men om dette findes der ingen Oplysninger, og man ved heller ikke, hvor det har ligget.

Caspergaards Hospital maa være bygget senest Sommeren 1740, maaske endog før den Tid.

Som Billedet af Huset viser, har der været en Dør midt paa Sydsiden og en lignende paa Nord-siden. Indenfor Dørene var der i hver Side af Huset

et Køkken med Kampestens Gulv. Den fælles Skorsten var aaben. Over Døren sad et langt, smalt liggende Vindue med 5 Ruder. De fire Lejligheder bestod hver af en lille Stue nærmest ved det fælles Køkken og indenfor helt ude i Hjørnet et lille Kammer til hvert Værelse. Oprindelig har der været Vinduer med blyindfattede Ruder, men disse Vinduer blev fornyede 1815 og 1816 og kostede ca. 16 Rdl. pr. Stk. Paa Nordsiden var Vinduerne i de to Kamre kun en firkantet Rude.

Lidt nordfor Hospitalet stod et lille firkantet Tørvehus, der oprindelig ligesom Hovedbygningen var tækket med Tegl, men 1824 blev Teglstenene nedtaget, og Tørvehuset tækket med Straatag. 1826 blev 300 Teglsten fra Tørvehuset bortsolgt og kostede 10 Rdl. Samme Aar blev dette Hus grundmuret, hvortil brugtes 3000 helbrændte Mursten, som kostede 20 Rdl. Sølv. Før den Tid var Husets Vægge Bindingsværk. 1828 blev Teglstenene paa selve Hospitalet nedtaget og erstattet med Rughalmstag. 1000 hele Tagsten blev solgt for 12 Rdl. 68½ Sk. Sølv. 450 beskadigede Sten kostede 6½ Rdl. Sedler og Tegn. Til at tække Huset medgik 16 Læs Rugtag. De to nederste Rader Tegl paa Huset blev liggende for at undgaa en Omforandring af Overtømmeret.

1815 og 1816 førtes der Proces om, hvorvidt den Maade, hvorpaa Ejeren af Todbøl, P. S. Fønss, havde afløst de 80 Tdr. Byg til Legatet og $\frac{6}{8}$ 1804 solgt det (Skjoldborg Sogns Korntiende) til Hartkornsbrugerne i Skjoldborg for 5800 Rdl., var lovlig, da Legatet af disse Midler kun fik 2000 Ddl. at tage Rente af, medens P. S. Fønss puttede de 3800 Rdl. i sin egen Lomme og gjorde derved Caspergaards

smukke, rundelige Gave til en forholdsvis ringe Almisse.

Det var Aalborg Stiftsøvrighed, der lagde Sag mod P. S. Fønss og krævede, at denne skulde erstatte det Tab, som Hospitalet havde lidt ved, at Fønss solgte de 80 Tdr. Byg til Skjoldborg Sogns Beboere.

Kommissionsdommen af 6. Marts 1815 lød saaledes:

Hr. Kammerherre, Amtmand, Ridder Fønss bør erstatte Todbøl Hospital det Tab, samme lider ved nu ikkuns af Skjoldborg Sogns Kongetiendes Ejere at erholde aarlig 80 Rdl. Sølv i Stedet for de Hospitalet ved Foundation af 22. Novbr. 1740 aarlig bemeldte Tiende tillagt 80 Tdr. Byg, hvilken Erstatningssums Størrelse bestemmes af uvildige Mænd, dog saaledes, at saadan Erstatning ej overstiger 3800 Rdl., og at lovlige Renter erlægges af Erstatningssummen fra Stævningens Datum indtil Betaling sker, saa betaler og Kammerherre Fønss udi Salarium til Lands-overretts Prokurator Møller 30 Rdl. samt til Budet Hans Bredsgaard 10 Rdl., men i øvrigt ophæves Processens Omkostninger. De indstævnte Skjoldborg Kongetiendes Ejere bør for Tiltale i denne Sag fri at være.

Sagen gik saa til Højesteret. Denne Ret dømte den 30. Oktober 1816 saaledes: Citanten bør for Kontracitanternes Tiltale i denne Sag fri at være. I Henseende til Skjoldborg Sogns Kongetiendeejere bør Kommissions Dom ved Magt at stande.

Fønss vandt altsaa Sagen ved Højesteret og fik Lov til at beholde de 3800 Rdl., som han havde til-egnet sig, men Todbøl Hospital mistede Størstedelen af Caspergaards gode Gave til de fattige Enker.

1830 klagede Præsten i Skjoldborg over, at han hvert Aar mistede Penge ved Opkrævningen af Renterne hos Sognets Hartkornsejere, hvorfor det af Amtet blev bestemt, at to Mænd i Sognet skulde opkræve Renterne og indlevere dem til Præsten, der sammen med to Mænd administrerede Legatet.

Mange fattige Kvinder har gennem Aarene haft Bolig og Hjem i Todbøl Hospital. Da den sidste Legatnyder, Enken Trine Fuglsang, døde, stod Huset ubeboet i nogle Aar. Det blev ikke holdt vedlige, Storm og Regn ødelagde og trængte ind overalt, og for et Par Aar siden nedbrød man Huset, og dermed er vel i det væsentligste Todbøl Hospitals Saga ude og det sidste synlige Minde i Skjoldborg om Caspergaards Godgørenhed forsvundet.

Folkesagn fra Thy og Mors i Svend Grundtvigs Samlinger.

VED DR. PHIL. INGER M. BOBERG.

EN af Dansk Folkemindesamlings største Skatte er Sv. Grundtvigs store Samling af Folkeminder fra alle Landets Egne, indsamlet fra han i 1843, knap 20 Aar gl., rettede en offentlig Opfordring til det danske Folk om, mens det endnu var Tid, at hjælpe sig at optegne de gamle Kæmpeviser — det, der først havde vakt hans Interesse —, til han i 1883 lukkede sine Øjne. Det var især de unge, der med Begejstring fulgte Opfordringen; ikke alene de studerende i Hovedstaden og Præstedøtre og adelige Damer, der sad rundt paa Herregaardene og ikke havde stort at fordrive Tiden med, men ogsaa unge Gaardmands-sønner og -døtre, der gennem Seminarier og Højskoler havde faaet Øjnene aabnet for de Værdier, der ligger gemt i vore Folkeminder. Og var der end nogle, der i en stakket opblussende Begejstring kun satte det paa Papiret, som de i Øjeblikket havde indenfor Rækkevidde, saa var der ogsaa andre, der med udholdende Troskab forfulgte den een Gang vakte Idé og blev ved at optegne, h v a d de traf paa, og h v o r de kom hen i Livet.

En Del af det Stof, der saaledes indsamledes, blev trykt i Sv. Grundtvigs Samlinger „Danmarks gamle

Folkeviser“ (1853 ff.), „Gamle danske Minder“ I—III (1854—67) og „Danske Folkeæventyr“ I—III (1876—83), men Størstedelen var endnu ved hans Død utrykt. Senere har E. Tang Kristensen optaget meget af det i sine store Udgaver af „Danske Sagn“ I—VII og 2. Række I—II (1890—1929), „Jydsk Almueliv“ I—VI (1891—1905) og andre Steder. Men endnu er der noget tilbage, der aldrig har været trykt. Med Understøttelse af Carlsbergfondet har Arkivar Hans Ellekilde ladet denne Rest afskrive, og med hans elskværdige Tilladelse udgiver jeg herved de Sagn deri, som stammer fra Thy og Mors. De er ordnet paa den Maade, som Arkivar Ellekilde i sin Redegørelse for Højby Sogns Folkesagn (Skr. udg. af Foren. Danm. Folkeminder Nr. 40 (1933)) har opstillet som mønstergyldig: først Sagn om *Naturmindesmærker*: Bakker, Søer, Vandløb, Havet og mærkelige Kilder, Sten og Træer. Dernæst Sagn om *Kulturmindesmærker* fra Oldtid og Middelalder: Stendysser og Gravhøje, Kirker og Voldsteder. Sagn om *historiske Begivenheder*: Krig og Pest, og *historiske Personer*: Herremænd, Præster, kloge Folk, Hekse, Skiftinger og Ign. Og til Slut Sagn om *Gengangere* og om *Nissen* som Hjemmets Vætte samt Beretninger om oplevede *Begivenheder af overnaturlig Karakter*.

Men først et Par Ord om dem, der har optegnet disse Sagn. De fleste er ret ukendte Personer; om flere ved vi kun, hvad der fremgaar af de Breve, de har sendt sammen med deres Optegnelser. Bedst kendt er *Anders Chr. Poulsen Dal*, Galtrup Højskoles Stifter og i en Aarrække Lærer ved Kolds Højskoler i Ryslinge, Dalby og Dalum (1851—63). Det var

som Lærer i Dalby, i Aarene 1855—57, og tilskyndet af den første Samling „Gl. danske Minder“, at Poulsen begyndte at optegne Folkeminder, dels efter Elever paa Højskolen, dels efter Fortællere fra sin Hjemegn i Thy. Han var ganske vist ikke Thybo af Fødsel, men allerede da han var 7 Aar gl., flyttede hans Forældre fra Fabjerg ved Lemvig, hvor han var født 1826, til Heltborg, og her tilbragte han det meste af sin Ungdom, til han i 1846 tog Eksamen fra Snedsted Seminarium. Men for øvrigt er hans Liv saa godt kendt, at der ingen Grund er til at gaa nærmere ind paa det, især da hans thyske Optegnelser væsentlig indskrænker sig til nogle Æventyr og Sagn trykt i „Gl. danske Minder“ II.

Poulsens Bekendtskab med Kold skriver sig fra Rybjerggaard ved Ringkøbing, hvor Kold i 1847 opholdt sig som Huslærer, samtidig med at Poulsen var hos Pastor Hassenfeldt paa Holmsland (senere Velling). Og Kolds Madmoder dér, *Mette Marie Conradine Bruhn*, har ogsaa optegnet enkelte Sagn fra Thy. Hun var nemlig Datter af Proprietær Schönau paa Kjølbysgaard, i 1829 gift med den 28-aarige Thomas Bruhn paa Rybjerg. Han var fra Flensborg og af tysk Slægt, men en varmt dansksindet Mand, og ogsaa hans Kone „en højhjertet Dannekvinde, der baade ved sin Begavelse og Hjertelag ragede op over Mængden“, som der blev skrevet i nogle smukke Mindeord ved Bruhns Død 1889¹⁾. I deres gæstfri Hjem samledes der en Kreds af grundtvigsk prægede Mænd: Præsterne Hassenfeldt fra Holmsland, Vik-

---

¹⁾ Se Tidsskriftet *Danskeren* III 1889 S. 47—58.

tor Bloch fra Lønborg og Peter Tang fra Velling; ogsaa et Par unge Kateketer fra Ringkøbing som Vilh. Birkedal og Skolemanden H. J. M. Svendsen fandt Vej herud. Saa det var ikke saa mærkeligt, at Fruen i Huset ogsaa har ønsket at yde sin Skærv til Sv. Grundtvigs Sag. Det er dog ikke blevet til ret meget, og intet af det har nogensinde været trykt.

Foruden hende har endnu to Kvinder optegnet Folkeminder til ham fra Thy og Mors. Den ene er en *Jomfru Bernstorff* paa Brejninggaard. Gennem Hanne Fenger paa N. Vosborg, en god Veninde af Sv. Grundtvigs Søster Meta og selv en af hans bedste Optegnere, sendte hun i 1855 fem smaa Blade med Sagn fra Thy og Vestjylland; deraf har Tang Kristensen trykt to i Danske Sagn (IV Nr. 872 og 1326). Den anden er en Bondepige *Marie Sandahl*, der i 1870 meddelte Fr. L. Grundtvig, Svend Gr. s yngre Halvbroder, en Række Sagn fra Mors og Thy — enkelte trykt i Danske Sagn I Nr. 127, 573 og III Nr. 259, 723 — og senere selv har optegnet Folkeminder fra de forskellige Steder i Vestjylland, hvor hun har haft Pladser. Om hende ved vi en lille Smule mere end om Jomfru Bernstorff, idet der er bevaret et Par Breve fra hende til Sv. Grundtvig fra Aarene 1873—77. Man ser deraf, at hun paa det Tidspunkt har været syg, og hun beder ham hjælpe sig at faa en Stilling hos en svagelig Dame, der skal rejse sydpaa, da det er blevet anbefalet hende selv af Lægen saa vidt muligt at komme til at bo i et mildere Klima. Man faar Indtryk af en beskeden og from Natur, angst for, at hendes Anbefalinger skal sige mere, end hun kan staa ved; men om hendes Forhold til Folkemindeindsamlingen faar vi ikke noget at

vide. Det sidste Brev, der findes, er sendt fra Paris, hvor hun har faaet en Plads, som hun ønskede den.

De betydeligste Optegnere finder vi dog blandt Lærerne, der jo i det hele taget har betydet meget for Folkemindeindsamlingen¹). Foruden Poulsen Dal er der Johs. Nielsen i Randrup, der i 1856 har indsendt Bidrag til Sv. Grundtvig, P. Uhrbrand i Lyngby ved Grenaa, C. Jensen i Stenild ved Hobro, Poul Henriksen i Flade og Peder Christensen i Kvols.

Johs. Nielsen var født i Lyngs 1828 og virkede fra 1849 til 1895 som Lærer i Randrup, hvor han ogsaa døde, 1905, saa han altsaa har tilbragt hele sit Liv i Thy. Om ham har Aug. F. Schmidt skrevet udførligt i nærv. Aarvog for 1932.

Peter Uhrbrand var ogsaa født i Thy, i Aarup 1836, men kom ikke mere tilbage dertil. Efter at have taget Eksamen fra Lyngby Seminarium blev han Huslærer i Feldsted Præstegaard i Sønderjylland, senere Lærer i det samme Lyngby, i Ungstrup v. Torning og endelig i Illerup v. Kallundborg, hvor han døde 1913. (Se Lærerne og Samfundet III, S. 382). Lige til han kom til Illerup, optegnede Uhrbrand Folkeminder til Sv. Grundtvig. Ogsaa med Tang Kristensen har han været i Forbindelse: Allerede i Lyngby havde de kendt lidt til hinanden, og ved et Skolemøde i København 1890 opsøgte Tang Kristensen Uhrbrand, som han hørte var med, og fik en Indbydelse til at besøge ham i Illerup. Den Tur,

---

¹) Sml. H. Ellekilde: „Lærerne og Folkemindearbejdet“ i Lærerne og Samf. I (1913) S. 32—73.

fortæller Tang Kristensen i „Minder og Oplevelser“ (III S. 339, 345—6, sml. IV S. 6, 8, 179, 216 og 337) „var meget mere fornøjelig end Kjøbenhavnsturen, og den kostede mig ikke noget. Der i Illerup benyttede jeg Tiden helt godt, bl. a. til at sidde oppe i Skolestuen, hvor der var Ro, og gennemse en Del Optegnelser af Folkeminder, Uhrbrand havde taget i sine yngre Aar, særlig mens han var i Lyngby. Der havde han faaet den gamle Jens Tovbro til at fortælle for sig, og samme Mand har jeg da ogsaa senere besøgt og faaet noget mere at vide af. Jeg tog saa Afskrifter af Optegnelserne, og en hel Del af dem har jeg ladet trykke i Efterslæt til Skattegraveren (og i Danske Sagn, Udg.). Uhrbrand var ret fornøjelig at besøge. Han var bleven skilt fra Konen, maaske Skylden for en Del laa hos ham — Nok er det, han havde en Husbestyrerinde, og det var morsomt at høre, hvordan han kunde buldre imod hende, for han var noget af en Buldrebase, men hun tog aldeles intet Hensyn dertil, og han mente ikke nu heller noget med det. Vi skiltes ad som Venner, og jeg har senere besøgt ham igen. Det interesserede mig jo meget at høre ham fortælle om de Iagttagelser, han havde gjort over Lygtemænd, og han kunde vise mig de Steder, hvor de især færdedes. Han har ogsaa om dem skrevet en meget læseværdig Afhandling, som han fik optaget i „Naturen og Mennesket, udg. af S. Mørk Hansen (1890). Jeg var hos Uhrbrand i halvfjerde Dag . . .“

Om Lærer *C. Jensen* i Stenild ved vi ikke andet, end hvad han selv skriver til Sv. Grundtvig sammen med de faa Optegnelser, han i 1855 sender, nemlig

at han stammer fra Thy og husker Sagnene fra sin Barndom der: „Mange har jeg desværre glempt, som jeg maaskee kunde faae opfriskede, ifald jeg, hvad jeg haaber, kommer til Thy mere, og det skal da være mig en Glæde at tilstille Hr. Lieutenant Alt, hvad jeg i saa Henseende kan faae samlet, hvis De finder, at Ovenstaaende er en Plads værdig i Deres Udgave af „Gamle danske Minder“.“ Det var imidlertid kun eet af de Sagn, han sendte, som blev trykt dér (Gl. d. M. III Nr. 116; to andre findes i Danske Sagn I 1295 og III 2254), og hvad enten Manden nu er blevet krænket derover, eller han aldrig naaede hjem til det Thy, som han længtes saadan efter, nok er det, Sv. Grundtvig fik aldrig mere end de samme to Blade fra ham.

Peder Christensen i Kvols var derimod trolig til at sende Bidrag ind. Begyndelsen var ellers ikke saa lovende. Som Husmandssøn, født 1839 i Rakkeby, og dimitteret fra Ranum Seminarium 1861, havde han for at kunne læse været nødt til at stifte Gæld, og den første Stilling, han fik ved Skolevæsenet i Skive, var saa slet lønnet, at han maatte se at søge andre Udveje for det økonomiske. Bl. a. havde han da tænkt sig, at han maaske kunde tjene lidt Penge ved de Sagn, han havde samlet, enten ved selv at udgive dem eller ved at faa en mindre Afstaaelses-sum paa 25 Rdl. af Sv. Grundtvig. Det kunde denne imidlertid slet ikke indlade sig paa, og det lykkedes ham da ogsaa at gøre det begribeligt for Christensen, saa han i Stedet for Penge fik forskellige Bøger sendende; det passede saa meget bedre, som Christensen var en stor Bogsamler: „Bøger er i Sandhed kjærere for mig end Penge“, skriver han i sit Svarbrev paa

Grundtvigs Forslag, d. 7. Nov. 1862, „De kan see det af følgende. For at kunne gennemgaa Seminariet maatte jeg laane hver Skilling og er derved kommen i en 7—800 Dl. Gjæld, men i denne og den følgende Tid har jeg samlet (paa $\frac{4}{2}$ Aar) en lille Skat af Literaturen, som stadig forøges, saa at jeg nu har 585 Bind til Værdi 720 Rdl. omtrent — af Danmarks udsøgte Literatur, havde jeg Raad som jeg har Agt, saa vilde jeg anlægge en stor Folkebibliothek. I Nørre-Jylland er der Romanbibliotheker nok, men der er ingen gode Samlinger af det bedste christelige og folkelige i vor og Sverrigs rige Literatur. Jeg har nemlig øvet mig i Bogbinderiet saa længe, at jeg kan magte det til enhvers Tilfredshed, og derved har jeg omtrent tjent de nævnte Bøger; men nu er det lidt, jeg kan faa udrettet: et Embede ved tvende daarlige Skoler —, dog har jeg i Tiden 92 Bind under Arbejde af mine egne, som jeg haaber at faae færdig med Forgyldninger og alt til midt i Vinteren“. Mange Aar efter fik han i Kvols Besøg af Evald Tang Kristensen, der ogsaa fik hans Bogsamling forevist. Tang Kristensen bemærker dog, at han „læste vist ikke noget i den! Han var godt kjendt med Bogtitlerne og satte megen Pris paa, at Bøgerne saa godt ud. Men han var jo ogsaa Bogbinder og var virkelig dygtig i det Fag. Derfor bestilte jeg ham samtidig til at binde nogle Bøger ind for mig, som jeg saa vilde sende ham, naar jeg kom hjem. Arbejdet blev ogsaa udført til min Tilfredshed, og han var meget billig dermed. Men Manden var dog ikke hyggelig at være hos, da han led stærkt af Melankoli — —. Som sagt hans Bøger var ham et og alt, og Konen syntes ikke om hans

Bogkjøb og hans store Interesse for dem“ (Minder og Oplevelser III S. 503—4). I sine Breve til Sv. Grundtvig kommer Christensen ogsaa stadig ind paa sine Bøger og ønsker, at han havde Raad til at rejse til København for at undersøge Antikvarboghandlerne.

Det er tydeligt nok ikke de almindeligste Lærere, der har givet sig i Lag med Indsamlingsarbejdet. Det er nogle, der ikke har haft nok i den Gerning, de er sat til, og de trange Forhold, de er kommet til at virke under. Ofte er de endt som Særlinge; men da de var unge, faldt Grundtvigs Opfordring i frugtbar Jord hos dem. Og der var een, hvis Ildhu Tiden ikke havde slukket. Det var Morsingboen Poul Henrichsen i Flade, „Morslands Voltaire“, som han er bleven kaldt. Han var 55 Aar gl., født i Hvidbjerg 1799, da han begyndte at optegne Sagn til Sv. Grundtvig. To Aar efter blev han tvunget til at tage sin Afsked, paa Grund af Kværulanteri i Almindelighed og et lille Skrift „Om Ritualen“ i Særdeleshed. Poul Henrichsen har selv forfattet sin Biografi: „Min Vandring gennem Livet eller En Skolelærers Stilling for 60 Aar siden“, fuld af Anklager mod Præster og andre Øvrighedspersoner og Beklagelser over de usle Skoleforhold i Flade. Den er trykt i Saml. til Jydsk Hist. og Top. 4 Række Bd. I S. 359—464 og altsaa let tilgængelig, saa jeg skal ikke komme nærmere ind paa denne mærkelige Mands Liv¹).

---

1) Se ogsaa Lærerne og Samf. I S. 119, 194, 361, IV S. 54 og Suppl. til Erslevs Forf. Lex. I S. 771. Et enkelt af de Sagn, han optegnede, er trykt i Danske Sagn I 1426.

Henrichsen har imidlertid ikke sendt sine Optegnelser direkte til Sv. Grundtvig. De er indsendt af hans gode Ven *Rasmus Hendrich Kruse*, „Naturmaler“ og Proprietær paa Gaarden Sorgenfrie paa Fur, der ogsaa selv har optegnet Sagn fra Fur og Mors. Om Kruses personlige Forhold ved vi ellers kun, at han er født i Nautrup o. 1797, men har boet paa Fur fra sit 18. Aar og forfattet en Beskrivelse over Øen. I sine Breve til Grundtvig overhænger han ham stadig med Bønner om Raad og Hjælp til at faa dette og andre Værker trykt eller paa anden Maade omsat i Penge, og Klager over den Behandling, han har været Genstand for fra Oldnordisk Museums Side. Oprindeligt har hans Interesse nemlig været arkæologisk, og han har et Par Somre foretaget Indsamlingsrejser for Museet; men det er aabenbart endt med et Brud, da han ikke syntes, han blev paaskønnet, hverken økonomisk eller paa anden Maade. Og da han saa senere kom i Forbindelse med Grundtvig, der formodentlig er bleven gjort opmærksom paa ham fra Museet, udøste han sit Hjerte for ham, til ogsaa dette Forhold efterhaanden kølnedes. Det sidste Brev fra hans Haand, dateret 16. Jan. 1858, mangler den sædvanlige ærbødige Overskrift til „velbaarne Hr. Lieutenant S. G., Ridder af Dannebrog!“ og der begyndes straks:

„Uagtet jeg ikke har havt den Ære nogensinde at modtage Svar paa min seneste ærbød. Skrivelse til Dem, vilde jeg dog, da jeg var i Kbhavn sidst-afvigte Octbr., gjerne havt den Fornøjelse at hilse paa Deres Velbr., men De var flyttet, og Folkene paa Stedet mente, De var flyttet ud paa en af Broerne. Min Tid var saare afmaalt, og saaledes blev der ikke

af Besøget, men ikke desto mindre erindrer jeg godt mit Løfte til Dem, og har den Ære hermed at fremsende en Fortsættelse af Sagn. Det er denne Gang vel ikke meget, men Ordsproget siger, „med Tiden kommer Alt“, og saaledes maa Hr. Leutnanten ogsaa vente senere Sendelser, blot de ere efter Ønske. — Jeg har da endt mine 2 sidste Somres antiquariske Rejser i Jylland, og Professor Worsaae har forsikret mig, at han var særdeles tilfreds baade med mit Arbejde og med min Oekonomie, men Kroningen for mit Arbejde og Slid blev borte: jeg modtog af ham efter Rejseomkostningernes Fradrag 27 Rdl., det var en god Løn for 2 Sommers Rejse, især da man var saa tilfreds med min Mission, rigtignok lovede han at indstille mig til Dannebrogskorset, men det maae den gode Mand nok have glemt, thi fra Octbr. og til nu er dog en lang Tid, og jeg finder mig heller ikke iblandt Udnævnelserne til Nytaar — — — Deres Velbaarenhed tilgiver gunstig, at jeg omtaler forestaaende, der jo aldeles er Dem uvedkommende, men da jeg har den Ære at tilskrive Dem, har jeg ikke kunnet holde tilbage at fortælle Dem, hvorledes det er gaaet mig. Jeg anbefaler mig stedse til Deres Godhed og Gunst, og idet jeg tilønsker Dem et glædeligt Nytaar, har jeg den Ære med megen Agtelse at tegne mig Deres Ærbødige R. H. Kruse.“

Siden har vi ingen Oplysninger om Kruses Skæbne eller naar han er død. Hans Beskrivelse over Fur blev først trykt i 1866—67 i „Samlinger til jydsk Historie og Topografi“, formodentlig paa Svend Grundtvigs Tilskyndelse. men uden nogen Kommentar angaaende Forfatteren, saa vi ikke ved, om han muligt allerede dengang har været død.

I Gamle danske Minder blev der ikke optaget noget af, hvad han havde optegnet, men Tang Kristensen trykte det meste i Danske Sagn I—V og i Jydsk Almuelev.

Forbilledet for Kruses Furbeskrivelse er vel nok den „Beskrivelse over Øen Mors“, som Provst Caspar Schade i Nykøbing udgav i Aaret 1811. Heri findes ogsaa en Del Folkesagn, ligesom han efterlod adskillige Optegnelser af kulturhistorisk og sproglig Art, han har bl. a. været Bidragyder til Molbechs Dialekt-Lexikon¹⁾. Ved hans Død blev disse Optegnelser desværre spredt for alle Vinde, men nogle af dem havnede efter Aars Forløb hos en Sønnesøn, en ung Købmand *A. H. Schade*. Denne havde aabenbart arvet hans Interesser og sendte Optegnelserne videre til Sv. Grundtvig, saa han kunde tage Afskrifter af dem. Og ikke nok dermed: han opfordrede ogsaa andre, saaledes Johs. Nielsen i Randrup, til at optegne Folkeminder²⁾ og optegnede selv Sagn fra Mors. „Da jeg elsker mit Fædreland og navnlig min Fødeø i Særdeleshed“, skriver han i 1854, „fik jeg for et Par Aar siden Lyst til at samle enkelte adspredte Ting herfra. Jeg fik mig en Samling Oldsager herfra, som nu udgjør henved en fyrretyve forskellige Stykker, og fik tillige enkelte Sagn at vide. Da jeg i sidste Uge fik Deres tvende Bøger³⁾,

---

¹⁾ Sml. Hist. Aarvog f. Mors 1924 S. 109—11 og 1925 S. 85—114, for øvrigt Aug. F. Schmidt: Morsingboer i gl. Dage I 1930 S. V—VI.

²⁾ Se Brev fra denne i DFS XIII Bl. 282, d. 5. April 1857.

³⁾ De to første Hefter af „Gl. danske Minder“. Schade sendte dem senere til Johs. Nielsen til Gennemlæsning; men denne var meget misfornøjet med dem: „det var daar-

blev jeg „varm“ og opskrev nogle Træk, som jeg havde hørt i min Barndom, tilligemed flere, jeg blev fortalt. Det er en Prøve, jeg har taget mig den Frihed indlagt at tilstille Hr. Lieutenanten, til hvis Raadighed de staae — —“. Korrespondancen med Sv. Grundtvig fortsættes til 1860, samtidig med at han indsender forskellige Smaating, men ophører saa. De synes ogsaa at have truffet hinanden personligt i København. I 1856 har Schade Besøg af stud. theol. *Nik. Christensen* fra Aaby, Sv. Grundtvigs største Optegner, som har gennempløjet ikke alene sin Hjemstavn, Vendsyssel, men ogsaa andre Egne, bl. a. Thy og Mors; det er dog af mere tilfældig Art, hvad han har optegnet her¹). Om Schades senere Virksomhed ved vi, at han endnu i 1868 indsendte nogle Oldsager til Oldnordisk Museum, og i 1889 som Storkøbmand og Vicekonsul i Nykøbing havde Besøg af Tang Kristensen. Da var han „en meget fin Mand“, skriver Tang Kristensen. „Han modtog mig ret venlig, men dog noget afmaalt. Han var dog saa naadig at laane mig nogle Optegnelser af hans gamle Faders (o: Farfaders), som han havde liggende. At

---

lige Hjemmelmænd, der havde bragt levende Sagn paa dødt Papir og i et Sprog, Sagnfortællerne, de egentlige Sagnfortællere fra først af, slet ikke forstode, eller kun jammerligt kunde bruge. Det var Frøkenen og Fruen, der med ziirlig Stil havde opsmurt mine Barndoms-minder, min Barndomstro. Hvad vide saadanne Menne-sker af Lægfolks Overtro! Det er kun paa anden eller tredie Haand, at de kunne faae saameget som en halv Mundfuld, og saa brækkes det op igjen paa en gyselig Maade — —“.

¹) Se om ham i *Elvius'* og *M. Grohshennig* og *Th. Hauch-Fausbølls* Præstehistorie henholdsvis S. 413 og II S. 145, og *Vendsyssel Tidende* 9/3 1926 ved G. Østergaard.

han havde en stor Købmandsforretning og var en velstaaende Mand, syntes jeg at kunne skønne“. (Minder og Oplevelser III S. 271. En hel Række Sagn baade af A. H. Schades og af den gamle Provsts findes i Danske Sagn).

Og der er endnu to unge Morsingboere, der har optegnet Sagn til Sv. Grundtvig. Proprietær I. C. *Overgaard* paa Skarregaard i Sejerslev, formodentlig Søn af den I. C. Overgaard, der i 1833 købte Gaarden¹⁾, sendte i 1855 som Elev paa Rødding Højskole fire Blade med tretten Sagn(de 8 trykt i Danske Sagn), optegnet „saaledes som de gaar i Folkemunde“. Det var jo i det hele taget mest de unge, der tog sig af Sagen, hvad enten det nu var i Skolen eller hjemme, de havde faaet Interesse for den. Begge Dele kan være Tilfældet med *Frode C. W. Rambusch*, født 1859 i S. Omme som Søn af Pastor E. V. A. Rambusch, der i 1871 forflyttedes til Ø. og V. Assels paa Mors. Hans Forældre var ligesom Bruhns paa Rybjerg gode Venner af Vilh. Birke-dal, der havde viet dem. Men det er dog vist snarere hos sin Lærer i S. Omme, den unge P. Kristensen, Drengen har faaet den første Tilskyndelse til at optegne Folkeminder; Kristensen havde nemlig paa Staby Højskole været en god Ven og „Sluf“ med P. Kr. Madsen, der er en af Grundtvigs bedste Optegnere²⁾. I et Brev til Sv. Grundtvig nævner Madssen ogsaa „den vakre Gut“ Frode som en Dreng, der „har stor Lyst til saadanne gamle Sager“. Og

---

¹⁾ Se Traps Danmark V 1924.

²⁾ Se H. Ellekilde i Lærerne og Samf. I (1913) S. 46—50 og i „Breve fra en dansk Folkemindesamler“, Danm. Folkeminder Nr. 15 (1917).

denne Lyst har aabenbart fulgt ham ogsaa siden, da han sad i en stor Stilling som Direktør for Rambusch Decorating Company i New York. Lige til sin Død — han døde ret pludselig under et Besøg i København 1924 — stod han i Forbindelse med Dansk Folkemindesamling og sendte Optegnelser dertil, og i P. Hennings Bog om Slægten Rambusch (1926 S. 40) faar han et Skudsmaal, der udmærket falder sammen med, hvad vi ellers ved om ham: at han havde en fortræffelig Hukommelse, særlig for nordisk Historie, Sagn og Poesi, ofte talte ved Møder og udenad kunde fremsige lange Digte. En Række af hans Sagn fra Mors er trykt i Saml. t. jydsk Hist. og Top. IX (1883) S. 347—61.

En helt ung Mand var ogsaa Thys Folkemindesamler fremfor alle, *H. Anton Bering*. Han var Apotekersøn fra Søndbjerg og sendte i 1856 som Kontorist i Mariager og senere, da han opholdt sig i København for at studere til dansk Jurist, over 100 tæt beskrevne Blade til Sv. Grundtvig, hvem han ogsaa synes at have truffet personligt. Men allerede i 1859 døde han, næppe 20 Aar gl.¹⁾. Enkelte af de Sagn, han optegnede, blev trykt i Gl. danske Minder III (Nr. 91—98) sammen med et af hans Æventyr, „Præstekonen, der ingen Børn vilde have“ (Nr. 6). Men ellers har Tang Kristensen trykt det meste i Danske Sagn, Jy. Almueliv, Molbo- og Aggerbohistorier og Danske Børnerim.

Fra Thy har ogsaa Vicekonsul *J. L. Griishauge* i Thisted sendt en Række Vise- og Sagnoptegnelser 1858. Han skriver derom: „Med sand Glæde har jeg

---

¹⁾ Se J. Vahls Slægtetog over Afkommet af Pastor Vitus Pedersen Bering i Rind (1893) S. 4.

læst „Gamle danske Minder“ (ligeledes Kæmpeviserne). Hoslagt tillader jeg mig at fremsende nogle Optegnelser, der maaskee tildeels kunne tjene som Bidrag til Samlingen, for hvilken jeg fremdeles efter min ringe Meddelelsesevne interesserer mig“. En Kæmpevise og et Sagn blev trykt i Gl. danske Minder III (Nr. 2 og 142), et andet af Sagnene i Tang Kristensens Danske Sagn III (Nr. 2423).

Over 20 Aar efter sendte endelig Forfatteren *Sigurd Hjorth Müller* et Par Skæmteviser og Sagn fra sit Barndomshjem i Snedsted; to af dem er trykt i Tang Kristensens Skjæmteviser 1903. Hans Fader var Pastor Chr. Müller, der var en god Ven af Pastor J. Kr. Lindberg i Tingsted, begge N. F. S. Grundtvigs trofaste Disciple. Det er morsomt at lægge Mærke til, at ligesom Fædrene fulgte gamle Grundtvig, følger Sønnerne Sv. Grundtvig: Lindbergs to Børn, Niels og Elise, er to af dennes allerbedste Optegnere. Sigurd Müller studerede først Medicin, men tog siden Magisterkonferens i Æstetik (1872) og underviste en Tid i Dansk ved Borgerdydsskolen, til han i 1886 udnævntes til Rektor for Latinskolen i Kolding (til 1901, † 1918). Foruden flere æstetiske Arbejder har han forfattet baade Digte og Oversættelser samt udgivet forskellige Skolebøger¹).

Efter disse korte Oplysninger om de Kvinder og Mænd, der har optegnet Sagnene, kan vi nu gaa over til Sagnene selv, i den tidligere anførte Orden. Forkortelsen DFS henviser til det Sted i Dansk Folke-minde-samling, hvor Originaloptegnelserne findes, DS til Tang Kristensens Danske Sagn.

---

¹) Se S. Dahl og P. Engelstof's Dansk biogr. Haandleks. og Brickas Biogr. Leks. XI S. 610.

Maleren fra Irup.

Paa Herregaarden Irup var der engang en Maler, som var saa udmærket i sin Profession som ingen paa den Tid. (Paa Irup, sagde Fortælleren, skal der endnu findes Malerier af ham, som ingen Maler kan male Mage til). Denne Maler foretog sig engang en Reise til Thyholm og leiede i denne Anledning en Mand til at kjøre med sig. De kom paa Veien forbi Thybjerg (i Lyngs gaar Vejen endnu forbi), og der bad Maleren Manden at holde og binde Hestene, da han vilde besøge sine Venner og Frænder i Thybjerg. Manden studsede og gjorde store Øine, men Maleren bad ha^m følge bag efter og ikke frygte. Med Forundring saae Manden Bjerget aabne sig for dem, og han gik derind bag efter Maleren og saae smukke Værelser og mange Folk, som strax mødte ved deres Indtrædelse og tog godt imod Maleren. Der blev sat Mad paa Bordet for dem, og tilsidst blev de skjænkede med saa fine Vine, at Manden yttrede, at han aldrig havde smagt Mage dertil, hvilket de Underjordiske gjerne vilde tro, da de, som de sagde, havde hentet Vinen i Frankrig den foregaaende Dag. (DFS II 449, optegnet 1857 af H. A. Bering efter Gdr. B. Bundgaard i Søndberg).

Ellefolkene i Thybjærg udvandrer.

De er da nøj, hvehr vedd, te der haar væt Ælfolk i Thybjerre, aa no skal e fotehl, hudden di kam defræ. Folk hehr i e Land var bløvven fo mõi oplyst, aa so maatt di aste. Men di kund ett jenner kom øver e Suvnd, aa deffor fik di e Mand a den veistest Ste o Thyholm te aa hjælp dem, aa de gjovv han tegavns. Han gik me dem te e Suvndgaard aa spuhr, om han kund kom øver. De var nøi etter e Suel var nir, aa val saa mørk som de bløv, aa e Kåahl vild ha taan e Bued, men han saah, de ti fik aa brogg e Færri. De gjovv di, aa di roved aa di roved, di roved e hiel Næt, aa de var saa tong, de di slæbt mei, te de va nær aa haad gaan ild til. De vaar te nøi fa Daa, da var di ve e nar Land aa trak saa e Færri op, aa me de samm soh di e Stodder, der haad fot dem te aa rov. Ham var di nøi gal ve, men han saah: „Stil, hva va'ed, I rovv mei? Dær ka I si unner mi Hat, e seir ingenting. Den

Guldsko kan I ta, e ska ha den aa'en". Sødnen er'ed fotold, aa de ka værr de samm, for alti haar der væt Rigdom i den Ste, aa e Guldsko er der nok ino, om elles de maatt veddes, aa dem Folk dær haar alti'er hat me sødnen nøi aa bestell. Nees haar di val osse, hvofoer skuld der heies staa Grød o djer Kvahr? Dengaang e Færrikaahl soh unner e Hat, da var der saa manne Minnesker øver o e Narbak i Hahsissel, te di skyvlt'en. Gu' ske Lov, de kommer jen ett ve! (XIII 284, opt. 1856 af Johs. Nielsen. Sml. DS I Nr. 1365).

Smeden i Thybjærg.

De er heller ett saa møi skjøn aa værr ve Thybjerre om Avten, for de haar væt flier Gaangg, e Høvrdrengg haar hør, hudden en Sme haar banked. (XIII 284, opt. 1856 af sm.).

Nissernes Overfart over Ottesund.

Engang boede der en Færgemand ved Ottesund, til hvem der en Dag kom en ham ubekjendt lille Person og bad, „at Færgemanden for en god Betaling vilde fæрге over hele den kommende Nat“, hvilket Færgemanden lovede. Da Aftenen kom, indfandt den fremmede Person sig igjen og sagde, at nu kunde de begynde med Overfærgningen. Færgen blev derpaa bragt til Landgangsbroen, og efter et lille Ophold sagde den fremmede, at nu var Færgen ladet, og de kunde begynde at ro, endskjønt hverken Færgfolkene eller Færgemanden bemærkede, at der var noget i Færgen uden dem selv og den fremmede. Der de kom til den anden Side, sagde igjen den fremmede efter et ganske kort Ophold, at nu kunde de seile tilbage. Saaledes fortsattes Overfærgningen hele Natten, og den fremmede var bestandig med i Færgen. Færgfolkene mærkede næsten ikke, at de havde noget at ro med den Nat (Færgen var saa let som en Fjeder). Henimod Dagningen sagde den fremmede, at nu var Arbeidet udført, og at Færgemanden vel saa gjerne vilde see, hvad han havde bestilt i Nat; med det samme satte han sin Hat paa Færgemandens Hoved, og nu saae han en meget stor Vrimmel af ganske smaa Menneker, hvilken strakte sig lige fra Landgangsstedet til Nørre-

bak (en Gaard i Humlum, $\frac{1}{4}$ Mil). Færgemanden blev ogsaa godt belønnet for det Stykke Arbeide; thi da han saa kom hjem, stod der en Skjeppe Penge paa hans Bordende.

Grunden til Nissernes Udvandring var de mange Kirker, som bleve opførte; „thi“, sagde de, „der er Kirker her, og der er Kirker der, og Kirker alle Vegne“. (II 448, opt. 1857 af H. A. Bering efter Gdr. B. Bundgaard. Nævnt DS I Nr. 1353).

Dværgene udvandrer til Mors.

For mange Aar siden var der stor Vandring mellem Dværgene. Færgemanden ved Fegesund i Limfjorden hørte saaledes en Nat en Stemme raabe udenfor hans Vindue, at han skulde reise sig og ro over. Han vægrede sig noget derved, da han ingen Folk saae, men han maatte dog ud til sin Baad og roede over til Mors. Han kunde ikke se, at han havde nogenting i Baaden, men han kunde mærke, at den var meget haardt ladet, da den var færdig at synke. Det var Dværgene, han havde roet med, da de, som de sagde, ikke længere kunde være nordpaa for Klokkesang og Ding Dang, og Guds Ord fik for meget Magt; derfor maatte de nu sydfærdig. En Tid efter skal det samme være foregaaet ved Sallingsund, da de igjen maatte forlade Morsøe. (XIII 541, opt. 1853 af J. C. Overgaard).

De Underjordiske forlade Mors.

For et Hundred Aar siden blev der en Nat ført flere Færger fulde af Bjergfolk og Ellefolk over Sallingsund. Færgemanden havde sluttet Bestemmelse med en af dem, som havde været der i Forveien og sagt, hvad Tid Overfarten skulde skee. Den bestemte Nat kom de til Sundet, og saa hoppede de, saa mange der kunde være, ned i Færgen, som da bragte dem til Salling. Da man spurgte dem, hvorfor de reiste, svarede de, at de ikke kunde være her længere for den megen Kling-ling. Men hvorhen de reiste, har man aldrig hørt siden. Færgemanden blev en rig Mand af de Penge, han fik for at føre Bjergfolkene over. (XV 180, opt. 1854 af A. H. Schade).

Dværgenes Rejse fra Mors.

Mors skal, efter hvad de gamle fortæller, i fordums Dage have været meget opfyldt med Dværge og smaa Puslinger, som boede rundt om i de mange Høje og Bakker; men da Kristendommen blev indført, og der blev bygget saa mange Kirker med Klokker i, kunde de ikke udholde at være der længere. Der fortælles, at een af Anførerne for dem besluttede at lægge Bro over Vilsund, saa de kunde komme over til Ty. I den Hensigt fyldte han da sin ene Bulvante med Jord, men da han kom derned til Fjorden, slap der Hul paa Vanten, saa han tabte det, men deraf blev de store Sundøer, som naaer langt ind i Fjorden og letter Overfarten, men nu opgav han Bestemmelsen, da han ikke havde noget at bære Jord i længere. Nu maatte de altsaa have Færgemanden til at sætte dem over, men han maatte ikke selv vide, hvad han roede med, før de var komne over. Han roede da i to Dage og Nætter; saa snart han kom til Land, var Baaden fyldt paany, men han kunde ikke se, hvad det var med. Men da endelig de sidste var komne over, tog en af Dværgene sin Hat af sit Hoved og satte den paa Færgemandens: saa kunde han se, hvad han havde roet med. Der var saa stor en Mængde, at de fyldte baade Bakker og Dale saa langt han kunde se. (VII 428, opt. 1870 af Fr. L. Grundtvig, vist efter Marie Sandahl. Trykt forkortet DS III Nr. 259).

Hønberg-Bakke.

Paa Landevejen mellem Landsbyen Skinnerup og Thisted, særdeles paa Hønberg-Bakken, skal det ikke være rigtig fat. En Nat kom der en Kjøbmand af Thisted ridende, da stod Bakken i lys Lue. Hvad havde han at gjøre: i Galop til nærmeste Bondegaard, fik Folkene paa Benene, bevæbnede med Høtyve, Møggrebe og Stager, og begav sig saa i Spidsen for disse til den farlig berygtede Borgbakke, — dog denne Gang fik de tapre ikke deres Mod behov, thi Lyshylstret hidrørte fra et Læs Sild, der var væltet i Grøften; men ellers siger man forvist, at der paa dette Strøg vandrer en hovedløs Hest eller en brølende Løve, der nok ikke skal være god at møde. (VII 196, opt. 1858 af J. L. Griishauge).

Spøgelsessvinet i Hunskjær.

I Hunskjær mellem Aarup og Gjersbøll skal ellers ogsaa være Spøgeri; der skal være seet et Sviin der engang. Det var just om Julen, og Folkene af Christen Christiansens Hus havde været ude i Besøg; stærk Frost var det, og et fiint Lag Sne var der paa Jorden. I det Lag de nu gaar over Hunskjær og hjem, saa hører de et Sviin komme gaaende der Vester fra: „Øf, øf, øf!“ sagde det, og saa kom det nærmere, og de kunde godt se det allesammen, for det var ikke saa lille endda. Drengen vilde havt det ind til om Morgenen, men Kvindfolkene bleve bange og toge Flugten hjem efter, og tilsidst blev han ogsaa forskrækket og løb med. Men saa kom Svinet bagefter helt hen til Døren; „Drengen havde ligesom indbudt det ved det, at han vilde havt det ind“, sagde Manden. Men Døren fik de lukket, og det var i en Hast, og en Pind blev der sat for, og saa gjorde Svinet heller ikke videre ud af det, saa lod det dem være i Ro.

Men Drengen kunde alligevel ikke faa i sit Hoved, andet end det maatte været et virkeligt Sviin, og han stod tidlig op næste Morgen og saae sig godt for, om der ikke skulde være Spor i Sneen, men der var ingenting at see, og han kunde heller aldrig faa opspurgt, at der var nogen, der havde savnet sit Sviin. Sært nok er det, for det var stærk Frost, og et Sviin kunde ikke holde det ud ret længe i saadan en Kulde. (XVI 324, opt. 1858 af P. Uhrbrand).

Hovedløs So.

Imellem Søndberg og Serup — som skal have Navn af Sø, da nemlig noget af den Mose, som ligger mellem Søndberg Mark og Serup, engang skal have været en Sø, hvilket Navn noget deraf endnu benævnes med — er der en Bro, hvorover der skal gaa en hovedløs So. Samme Sagn fortælles om flere Broer i Thy. (II 427, opt. 1857 af H. A. Bering. Sml. DS I Nr. 666).

Spøgelsehesten.

En Aften gik en Mand fra Thisted til sit Hjem „Brønd“. Han var i en meget beruset Tilstand, gik underveis og ban-

dede og yttrede sig meget misfornøiet over, at han saaledes skulde gaae, og ønskede sig en Hest, at han kunde ride, som han syntes var meget bedre. Da han nu havde gaaet en Stund i den mørke Aften og vedblev at fortsætte sin Banden, kom der ogsaa pludselig en stor Hest til ham, som han straks satte sig op paa. Da han nu syntes at sidde rigtig godt, sagde han: „Nu i Guds Navn!“ men i det samme forsvandt Hesten under ham, og han maatte igjen gaae paa sine Ben. (XIII 542, opt. 1855 af J. C. Overgaard).

Havfolk.

Jo saamænd er der vistnok Havfolk til, skjønt jeg veed nok, at de lærde Folk nægte det, fordi de ingen har set endnu. Men hvad har de seet? De have jo dog aldrig været nede i Dybsens Vande og see, hvad der er, og der kan saamænd være mange Skabninger, som aldrig komme saa høit op, at vi kunne faa dem at see. Jeg tror nu egentlig ikke paa Havfolk, men hvad vi forleden Aar hørte deroppe fra Norge, saa veed jeg dog ikke, hvad jeg skal sige om det. Der var jo en Fisker ude at fiske sig lidt, kanskee han „dorrede“¹⁾, for han var alene. Nok er det: han fik da snart noget paa Krogen, og saa halede han jo til. Men han havde nær tabt Snoren af Forskrækkelse; thi det var et Menneske, han halede op. Det saae da ud som et Menneske og klagede sig ynkeligt og bad, at han dog vilde skaane dets uskyldige Liv. Og hvad han havde at gjøre — han fik jo Snoren skaaret over, og det var i en Hast, og han havde jo svært ondt af den stakkels uskyldige Skabning. Forskrækket var han vel ogsaa blevet, men det var jo dog ikke hans Skyld, at han havde fanget den; det var da en Trøst. Naa! han roede jo hjem det første, han kunde, og saa fortalte han jo den hele Historie. Og der blev jo et svært Staahei, for der kom reisende Naturforskere²⁾ og andre høj lærde Herrer, og der blev fisket og pulset i en evindelig Tid, og de vilde jo da svært gjerne havt fat i saadan en Fisk; men den tog sig godt i Agt, baade den og dens Kammerater.

¹⁾ At fiske med en enkelt Krog.

²⁾ Benævnelsen blev brugt, da det blev mig fortalt.

NB. Ogsaa om *Havslanger* har man noget at fortælle i Thy. (XVI 327, opt. 1858 af P. Uhrbrand. Tr. fork. DS II D Nr. 1).

Højbrudssagn. I.

Paa søndre Side af Kjølbygaards Mark oppe paa, hvad vi kaldte Bjerget, ligger tæt ved Vejen til Kløv en Høj, hvori man i min Barndom antog, der var Højfolk. Jeg har tidt som Barn siddet paa Højen en Sommeraften og tænkt, om ogsaa virkelig Højen var beboet af Smaafolk, som det kun er givet enkelte at kunne se, men jeg har aldrig hverken hørt eller set noget til dem. Gaardmanden, paa hvis Ejendom den laa, tænkte en Gang paa at jævne den og dyrke Jorden. Da han en Dag havde begyndt at grave Grønsværet af, skal han næste Nat have faaet Besøg af Smaafolk, der truede ham, at hvis han ikke inden Solnedgang dækkede deres Høj, skulde han inden to Døgn ikke have Tag over Hovedet. Manden lagde da atter Grønsværet paa og lod de smaa blive i Ro. (III 4, opt. 1856 af Conradine Bruhn).

Højbrudssagn. II.

Ved en Herregaard i Thy, der hedder Øland, ligger en temmelig stor Høj, hvortil knytter sig et Sagn, at dersom den jævnes eller udgraves, vil det bekomme Ejeren ilde. En fordums Ejer af Gaarden troede ikke, det kunde betyde noget, og havde tænkt at bygge en Vejmølle paa den, havde ogsaa begyndt Forarbejdet ved at lade grave i Højen for i den at danne en Kjælder, men saa kom Røgteren næste Dag og bad Husbonden dække Højen igen, for han havde ingen Ro havt den Nat, de Underjordiske havde været hos ham og paabudt ham at sige Husbonden, at dækkede han ej strax Højen, vilde det gaa ham ilde. Manden troede ej, det havde nogen Fare, og vedblev at lade arbejde i Højen, men faa Dage efter døde han hel uventet. En senere Ejer af Gaarden var saa omhyggelig for Højen, at han i de skriftlige Bestemmelser for Forpagteren havde forbudt denne at grave eller paa nogen Maade forandre Højen. (III 4, opt. 1856 af sm.).

Smeden i Kløvhøi.

Norden for Borre (i Hvidbjerg) ligger en Høi, som kaldes Kløvhøi, i hvilken Høi der skal boe en Smed. (II 433, opt. 1857 af H. A. Bering). Sml. Gl. da. Minder III Nr. 95.

Højfolks Penge.

To Karle fra Hou By vilde en Vinteraften gaa til Lege-stue i Malle. Veien dertil gik forbi en Høi, hvorpaa der laae mange Potteskaar. Den ene Karl sagde da til den anden: „No ka do gaee lidt i fueraa, æ ska snaaer noe dæ“. Imidlertid samlede den Karl, som blev tilbage, en Del Potteskaar i sine Lommer, og da han var færdig dermed, skyndte han sig at naae sin Kammerat, der snart var ved Malle By, saasom der kun er $\frac{1}{2}$ Mil mellem disse Byer, og Høien laae nærmest denne. De kom da ind i Legestuegaarden uden mindste Samtale om, hvad der var skeet. Han, som havde samlet Skaarene, vilde, for Morskab, vise Legestuegjæsterne, hvad han havde fundet eller rettere opsamlet paa Høien, og greb i Lommen for at fremvise, hvad han havde der, men blev behagelig overrasket ved at erfare, at alle Potteskaar vare blevne til store Sølvpenge. Skaarsamlere, der mærkede denne Forvandling, vilde nu ikke fremvise, hvad han havde, men undskyldte sig kun med, at han vilde gjække Forsamlingen. Han gav sin Reisekammerat et hemmeligt Vink, og de gik begge hen afsides. Da Reisefællen saa alle de store, blanke Sølvpenge, spurgte han heel forbauset: „Hvo haa do fot all di Pæng fraa?“ „Ja“, svarede den første, „saae do et all di Skaaer, som laae paa e Hyv, dem sku do ha taaen nuer aa lisom æ, saa ku do aassaa ha hat manne Pæng“. „De Skaaer saa æ nok“, sagde Kammeraten, „men æ troed et, di hai noi aa betye“. „Toe do dem ossaa allsammen?“ vedblev han. „Et engaang e tredji Paat“, svarede Skaarsamlere. „Da mo æ ossaa hen aa ha mæ nuer“, sagde Kammeraten og ilede, saa stærk han kunde, til bemeldte Høi; men saae ikke et eneste Skaar. Noget slukøret kom han nu tilbage til sin Kammerat og fortalte da, at han „ingen Held hai faat a si Gaang; dæ va slet ingen Skaar aa si“. „Ja, saa maa e Hyvfolk ha taaen dem ind ijen“, svarede Skaarsamlere, „fo dæ va som saa manne, da æ gik fraa e Hyv. Æ ska elles ossaa fotæll dæ,

hva æ ha høt aa sej a gammel Folk: Hyvfolk legge somtier djer Pænng ud om e Nætter, saaval som ossaa om e Dav, for at de et ska røst, men for at vi et ska kinn dem, skaabe de dem om te Potskaar, som di var i Avten, te Flæntstien aa Glasstumper“. „No skal æ olle læ nøi lægg paa en Hyv mier“, svarede Kammeraten, „men læ vos no ind aa faa vos en Dands, aa alle læ vos fostaee mæ, hvordan de æ gaaen vos“. (IX 235—36, opt. 1855 af C. Jensen).

Den brækkede Ovnrage.

Engang gik der en Mand og pløjede paa en Høi (paa Mors). Her fandt han en Ovnrage, som var brækket; den skarede han sammen. Da han kom igen, stod der paa Høien en Tallerken med Fine-Melmader, som smagte ham fortræffelig. (VII 429, opt. 1870 af Fr. L. Grundtvig efter Marie Sandahl).

Trolden i Saljerhøi.

I Flade er der en Gaard, som nu kaldes Pleidrup, men som i gamle Dage skal have heddet Pløiop, hvilket Navn den fik, da der var Bjergfolk i Landet. I Nærheden af Gaarden ligger Saljerhøi, hvor der dengang var Hede, og i den boede der en Bjergmand, som var lige saa berømt for sin Styrke som for sin Dumhed. Paa Heden laa der et lille Hus, som tilhørte en Mand ved Navn Ole og hans Kone Ingeborg. Ole og Bjergmanden talte ofte om, at det dog kunde være godt at faa Heden opdyrket, men da ingen af dem havde Heste eller Stude, var der ikke andet for, end at de selv maatte trække Ploven og Ingeborg styre den. Før Arbeidet begyndte, havde Ole imidlertid indrettet Ploven saaledes, at Bjergmanden uden at vide det kom til at trække det meste. Nu begyndte da Pløiningen; de begyndte oppe paa Høien og gik nedad, men da de skulde op igjen, syntes Bjergmanden, det var alt for svært. Han sagde derfor til Ingeborg, at de ingen Fure vilde have opad, men Ole, som havde mindre Arbeide, sagde bestandig: „Pløi op, pløi op!“ og deraf fik Gaarden sit Navn. Da de nu havde faaet Heden pløiet, raadslog de om, hvad de skulde saae i den, men de bestemte sig snart til Gulle-rødder. Henad Foraaret gik Trolden ud paa Marken for at

se til Sæden, og da han saa, hvor stor Toppen var, og hvor lille Roden var, tænkte han ved sig selv: „Toppen vil jeg have, hvor stor kan den ikke blive inden Høsten?“ Da nu Høsten kom, overlod Ole ret gjerne Toppen til Bjergmanden, men da denne mærkede, at han havde taget sig selv ved Næsen, lovede han sig selv, at han næste Aar skulde passe bedre paa. Næste Aar saaede de Hvede, og henad Foraaret gik Bjergmanden igjen ud for at se til Sæden. Da han trak et Straa op, syntes han, at Roden var bedst: Kornet, som havde ligget hele Vinteren i Jorden, var svulmet op, medens Straaet endnu kun bestod af et lille grønt Blad. Saa blev han enig med Ole om, at han skulde have Roden. Da Høsten kom, mærkede Bjergmanden nok, at han var narret, men han maatte jo finde sig deri. Tredie Aar lagde de Kartofler. Denne Gang vilde Bjergmanden ikke have Udbyttet delt, men nu vilde han slaas om det hele, og for rigtig at sætte Skræk i Ole lagde han en Sten i sin Slynge og kastede den mod Skjoldborg Kirke i Thy, hvis Klokke han ikke kunde lide, men Stenen gik itu paa Veien, og det ene Stykke faldt ved Høien, medens det andet Stykke faldt i Limfjorden, hvor det ligger den Dag i Dag. Da Høsten nærmede sig, bestemte Bjergmanden en Dag, paa hvilken det skulde afgjøres, hvem Sæden skulde tilhøre. Nu blev Ole hed om Ørene, og da Dagen kom, krøb han i Skjul, men Ingeborg vilde prøve, hvad hun kunde udrette ved Snildhed. Hun slagtede et Lam, tog Leveren og Tungen og bandt dem paa sit Bryst og knappede sine Klæder over dem, og da Bjergmanden kom, jamrede hun sig frygtelig og fortalte, at Ole var saa ond ved hende. I Nat havde han mishandlet hende slemt, og hun viste, da hun knappede sine Klæder op, hvordan hun saa ud paa Brystet. „I Dag“, sagde hun, „er han henne at faa lagt haardt Staal i sine Negle, saa véd jeg ikke, hvordan det skal gaa mig“. Da Bjergmanden hørte, at Ole var saa grusom, sagde han til Ingeborg: „Hils du din Mand, han maa gjerne beholde hele Sæden, i Morgen reiser jeg over til min Broder i Aasbjerger“. (VII 426, opt. 1870 af sm. efter sm.).

Karby og Heltborg.

Lige overfor Heltborg i Thy ligger Karby paa Mors. Engang krigedes Folkene i de to Sogne med hinanden, og det

var med Sten, som de kastede over Fjorden; thi den Gang var Folk anderledes store og stærke, end de nu er. Men Morsingerne kom til kort; thi deres Sten kunde ikke naa helt i Land: de bleve liggende i den vestlige Side af Fjorden, og der kan man se dem endnu. Men det er ikke Sten, nej: de ere saa store som Huse og Høstakke, saa Morsingerne var nogle dygtige Karle alligevel, og derfor kaldte man ogsaa deres By „Karleby“ (Karby). Men Thyboerne vare derimod rene Helte; thi de fik deres Sten helt over paa Morslands Siden, og derfor blev deres By kaldt Helteborg, som den hedder det endnu. (XVI 326, opt. 1858 af P. Uhrbrand. Tr. fork. DS Nr. 105).

Thisted Kirke.

Fra Thisted Kirke til det forhenværende Kapel ved Drasbak — hvoraf der endnu findes Rudera —, der ligger c. $\frac{1}{8}$ (Mil) i vestlig Retning fra Kirken, paastaar Sagnet paa det bestemteste, at der har været en Løngang. (VII 196, opt. 1858 af J. L. Griishauge).

Ydby Kirke.

I det sydlige Thy ligger Ydby Kirke i Ydby Sogn; den er noget simpel bygget og er to Gange brændt; men Sagnet siger, at naar den tredie Gang er brændt, skal der i den store Høi, der er paa Kirkegaarden, findes saa stor en Skat, at man derfor kan igjen opbygge den. Høien er temmelig sunken i Toppen. (III 4, opt. 1856 af Conradine Bruhn).

Ydby Kirke.

Ydby Kjerck er hverken saa møi stuer eller saa møi gammel, men iløvl kund mi Oldmor fotehl en slem Hobben Krønneker om den Kjerck. No haar e glemt e fljest aa'em, aa e vedd ett antt, ind der er en Hyv o e Kjerregor nueren e Kjerck, aa den er nøi bevendt, for e Kjerck er brojen tov Gaang, aa der er spaa, te en skal brindd jen Gaang til, aa so er der saa møj Gul i e Hyv aa bøg en op fuer. Sødten seier di da.

I gammel Davv var der en Lindvorm ve den Kjerck, den

vuhst aa bløv starr i starr, aa 'en gjov saa møi Undt, te de var gryvle. Men der var en Mand i e Naabolav, der fand o Raa. Han føi en Tyrkal op, aa den ga han de nysmalked Mjælk i fier Aar, en vild drekk. Der var ett air ind e Malkepiig, der kund komm te'en, for'en var rænn mandhvolm, men de bløv en Støk Kaal. So var'ed jen Daa, e Mand saa te o Piig: „Ta no e Tyr mei op o e Kjerregor aa go do sjel derind, saa blyver der vees Spil ve'ed“. Der e Lindvorm saa soh æ Piig, vild'en rænn ha splet hind ai. Men de bløv æ Tyr vaar, aa han kam hind te Hjælp, for han ga se te aa slaahs me e Vorm, aa e Endd bløv sødden, te e Tyr vand Seier, aa saa kund Folk da komm te Kjerk ijen. Men de skuld e val ha fotold, te e Lindvorm var tesistt saa lang, te han kund novv ronnd om et Kjerk aa indda bejh i hans Haall. (XIII 286—87, opt. 1856 af Johs Nielsen. Tr. fork. og paa Rigsmaal DS III Nr. 2386).

Søndberg Kirke.

Da Søndberg Kirke skulde bygges, havde en Mand ene paataget sig dette Arbeide og lovet at skaffe Kirken færdig til en bestemt Tid; men Arbeidet vilde ikke gaae for ham, da alt, hvad han opførte om Dagen, faldt ned om Natten. Efter at der i længere Tid saaledes var spøgt med Byggemesteren, vandrede han en Aften i en sørgmodig Stemning ud, henover Finds Hede (et Stykke Jord $\frac{1}{8}$ Mil nordvest fra Kirken, som ingen nu kan mindes at have været Hede). Der kom en fremmed Mand til ham, som spurgte ham om, hvorfor han saae saa sørgmodig ud. Efter at Byggemesteren i længere Tid havde forsøgt at undvige den fremmedes Spørgsmaal, rykkede han endelig ud med Sproget og fortalte sin Forlegenhed. Den ubekjendte fremmede tilbød nu at ville paatage sig Arbeidet paa det Vilkaar, at naar Kirken var færdig, skulde Byggemesteren sige, hvad den fremmede hed, og kunde han ikke det, da skulde han (Byggemesteren) tilhøre den fremmede. I sin Forlegenhed indgaaer Byggemesteren paa Konditionerne, og fra den Tid begyndte Kirkens Opførelse for Alvor at skride fremad. Ligesom Kirken nu nærmede sig sin Fuldendelse, saaledes svandt ogsaa Byggemesterens Sindsro, da han ræddedes for at tilhøre den ubekjendte.

En Aften vandrede han i en ligesaa sørgmodig Stemning som forhen igjen over Finds Hede og grundede over, hvad vel den fremmede kunde hedde. Da der paa Heden var en Høi, Finds Høi kaldet (som for kort Tid siden er jævnet med Jorden), satte han sig ved samme. Da han havde siddet der lidt, hørte han, at et Barn græd ind i Høien, og at Moderen tyssede paa det og vilde tale det tilrette med den Underretning: at nu var Kirken snart opført, og saa kom Find Fa'r hjem med Mands Kjød. Byggemesteren reiste sig strax, da han hørte de Ord, og vandrede til sit Hjem med lettet Hjærte. Dagen efter besøgte han Kirken, og da den fremmede Mand netop da lagde den sidste Steen i Kirken, raabte han op til ham: „Find, der satte du den Steen vind!“ Han havde aldrig saasart sagt disse Ord, før Find for bort, og Byggemesteren saae ham aldrig siden.

For flere Aar tilbage har jeg hørt ovenstaaende Sagn, men noget anderledes. Saaledes skal, efter hvad jeg kan erindre deraf, Trolden Find eller den ubekjendte Mand have boet i Baunhøi, en Høi norden for Søndberg Kirke, og ved samme Høi var det, at Byggemesteren havde lagt sig, og hvor han hørte Finds Navn. Ligeledes skal den Steen, som Find sidst vilde sætte i Kirken, have været den øverste paa nordre Side af Taarnet.

Bjælkerne i Søndberg Kirke skulle være hugne i Rokjær Skov. Skovene paa Thyholm ere blevne ødelagte af Fjenderne, som stak Ild paa dem, fordi de hindrede deres Fremgang. (II 449, opt. 1857 af H. A. Bering efter Gdr. B. Bundgaard. Tr. fork. DS III Nr. 946).

Ljørslev Kirke.

I Ljørslev Kirke er der Spor af den gamle Klingenberg's Virksomhed. Han oprettede Postvæsenet, eiede Højriis, Glomstrup, Blidstrup og Dueholm, og Kirken i Ljørslev er overordentlig smukt pyntet. I Kirken er der 12 Malerier, skjænket af ham og Frue, som forestiller Scener af Jesu Liv. Et forgyldt Epitafium med deres Gravskrifter hænger i Taarnet, og der staaer 2de Steenkister af det saakaldte norske Marmor, smukt udhugget med Engle i Basrelief og mange Ting paa, samt hvilende paa fire Stenløver hver. Deres Vaaben

er flere Steder anbragt i Kirken, forgyldte, og har holdt sig godt vedlige. Kirken er lille, men med Prydelser har der været ødslet; nu er det imidlertid noget ramponeret. Kisterne skal efter Kjenderes Dom være et Sidestykke til Stenkisten om de kongelige Begravelser i Roskilde. (V 60, opt. 1862 af P. Christensen).

Vestervig Kloster.

Saaledes kaldes endnu en Gaard i Landsbyen Vestervig, en Mil nær Agger Kanal, i Thyland. Den var, som Navnet jo viser, i gamle Dage et Kloster og støder lige op til Kirken. Munkene der havde ikke det bedste Ry for Sædelighed; om de fortjente alle at mistroes, er vel tvivlsomt; en af dem viste i det mindste, at Guds Ord var kuns paa hans Læber og ikke i hans Hjerte, idet han forhaanede en retskaffen Kone der i Landsbyen. Hun gik strax til sin Mand og fordrede Krænkelsen hævnnet; denne iler blussende af Vrede afsted for at oplede den skinhellige Munk, der just knælede for Alteret. Stedet, hvor han traf Munken, havde ingen formildende Indflydelse paa Manden, som farvede Kirkens Gulv med hans Blod, og endnu sees disse Blodspor undertiden, især naar en eller anden Ulykke skal hjemsøge Landsbyen. Man har brudt Gulvet op og lagt nye Steen i Stedet; det hjælper intet, Blodpletterne komme dog frem igjen ved de sædvanlige Tider. (II 497, opt. 1855 af Jfr. Bernstorff. Tr. fork. DS IV Nr. 907).

Spøgeri paa Vestervig Kloster.

Endnu er der vel en Gaard, der hedder Vestervig Kloster, men Klosterbygning tænker jeg der er ikke at see længere, da Ejendommene ere deelte i to Gaarde, hvoraf nok ingen ligger tæt ved Kirken, som før var Tilfældet, da den udgjorde den ene Side i den store Gaard, den Fløi der saa i gamle Dage blev beboet af Nonnerne, stødte op til Kirken, og derfra havde de saa en lille Indgangsdør til Kirken. Senere blev Klosterfløien indrettet til Studestald; men hvad der kunde nyttes beholdt man, hvoriblandt var en Deel Træværk, hvorpaa Cellernes Nummer vare malede, og den lille Ind-

gangsdoor til Kirken; men i samme Kirke var der to store Døre, en til hver Side, og da den laae nærmest Byen, og det altsaa var langt kortere at gaa igjennem de to Døre end en lang Omvei om Gaarden, saa blev denne Gjennemgang ofte benyttet af Tjenestefolkene. Nu hændte det sig en Aften sildig, at Husjomfruen, idet hun kom ind i Kirken, blev en hvid Skikkelse vaer, der forfulgte hende op og ned ad Gangene, og først lod hende i Roe, da hun i sin Angst løb op paa Prædikestolen; der blev hun dog i opreist Stilling, og da straks efter et Par Karle komme den samme Vei, see de begge en bleg Skikkelse staae deroppe. Den ene vilde vide, hvad det var, men den anden trak ham i Armen og mente, det var en gammel Præst, om hvem man sagde, at han gik igjen. Som de nu stode der ubestemte, nærmer den hvide Skikkelse sig dem; men Karlene gjenkjendte i den en lille kjælen hvid Kalv, og saa gik de begge op paa Prædikestolen, hvor de isteden for et Gjenfærd traf den stakkels Jomfrue bevidstløs. Hun laae et langt Sygeleje og forvandt aldrig ganske den Skræk. (III 3, opt. 1856 af Conradine Bruhn. Meddelerinden ønskes ikke nævnt).

Vestervig Klosters Ødelæggelse.

For et Par Menneskealdere siden boede i Vestervig Kloster en rig Adelsmand, som hed Peder Nielsen. Han var en streng Herre og pinte sine Bønder grusomt. En Dag havde en Mand fra Tyborøn forsømt at møde til det bestemte Klokkeslet; han blev da spændt i Polsbok¹⁾ paa 24 Timer. Imidlertid reiste Herren fra By, men glemte at befale at løse Manden; han blev liggende og døde i den Stilling. Peder Nielsen blev derfor dømt til Dødsstraf, men denne Dom vilde han modstaa paa alle Maader. Paa samme Tid laa der et Skib ved Kanalen, som havde en Guldkalv ombord; det hørte Peder Nielsen, og saa tog han Guldkalven og sendte den til Kongen, for at hans Dom skulde formildes. Det var Juleaften, han tog Kalven, Søfolkenes Gud, og de lovede, at han skulde faa en lige saa sørgelig Nytaarsaften, som de havde Juleaften; de besluttede saa at brænde Gaarden (Klosteret).

---

¹⁾ Vid. Selsk. Ordb.: „Polsk Buk“.

Det hørte ogsaa Peder Nielsen, og han svor, at det aldrig skulde ske. Han satte derfor Vagt om Gaarden baade Nat og Dag, men alligevel fik Skibsfolkene Leilighed til at hænge et Slags Lamper op i Forsalen, saaledes indrettede, at naar en gik dem forbi med Lys, saa tændte de an. Nytaarsaften, da Peder Nielsens egen Datter vilde gaa op og kalde paa ham til Aftensmad, stak det Ild i Lamperne, og hele Gaarden stod med et i lys Lue, men Sorgen blev ikke stor, som Skibsfolkene havde ment, thi han havde et stort Jernskrin fuldt af Penge, det lod han fire Karle bære ud, og saa satte han sig ganske rolig paa det, røg af sin Pibe og lod Gaarden brænde. Guldkalven hjalp ikke lidt til hans Benaadelse, hans Dom blev formildet til Livsstraf, men den frakjøbte han sig ogsaa, med Undtagelse af, at han hvert Aar skulde til Kjøbenhavn og iføres Slavedragten med Lænker og det hele, og tillige at der aarlig skulde gives 12 Tdr. Byg til den Mands Familie, hvem han forudrettede(!), af det (o: Klosteret), saa længe der er Blod af denne Slægt. Og det bliver leveret den Dag i Dag, Slægten er ikke uddød.

For fire Aar siden, da jeg tjente i Vestervig Kloster, levede der kuns en eneste Pige, og hun var meget svag, saa min Husbond troede at blive fri for denne Byrde, men Pigen blev rask og blev gift og har Børn, saa denne Slægt kan leve i mange Aar, og Mindet vil altsaa ikke dø om den strenge Hr. Peder Nielsen. Hans og hans Families Gravkammer er i Vestervig Kirke, og der er en Aabning i Muren, som aldrig kan lukkes, hvor godt og kunstigt de har prøvet paa at tætte den med Sten og Kalk, saa bliver den altid aabnet, og Sagnet gaar, at der skal Peder Nielsen have sin Gang. (VII 431, opt. 1870 af Fr. L. Grundtvig efter Marie Sandahl).

Aagaardslægten i Skjoldborg.

AF S. C. SORTFELDT.

DEN 27de September 1928 døde den 86-aarige Enke Hedevig Dorthea Kirstine Aagaard af Skjoldborg. Hun var den sidste af en i Skjoldborg indvandret Slægt, der kom til Sognet 1799. Hendes eneste Barn, der var ugift og havde boet hos hende, døde ret pludselig 2½ Aar før Moderen. Han havde været en sjælden opofrende og god Søn overfor sin gamle Mor, og da han blev revet bort fra hende, mistede hun sin sidste Støtte. Fra denne Stund blev hun svagere og svagere, og de sidste fire Dage, før Døden løste op for hende, laa hun stille hen med lukkede Øjne uden nogen Bevægelse. Kun det svage Aandedræt viste, at Livsfaklen endnu ikke var helt udslukket.

Hun var født til gode Kaar; men da hun blev gammel, og særlig da Sønnen døde, kom Fattigdommen til Huse. Gennem hele sit lange Liv havde hun i særlig Grad været gæstfri og godgørende. Hendes Hus stod aabent for alle, og saa længe hun havde noget at give af, uddelte hun med rund Haand til enhver, som hun kunde faa Lov til at vise sin Gavnildhed over for. Der var sikkert ogsaa mange, som paa flere Maader hjalp hende, da hun selv kom til at trænge haardt til det daglige Brød.

Men lige til det sidste blev hun ved med at give,

og hun gav ofte mere bort, end hun kunde undvære, saa hun selv maatte savne.

Stine Aagaard, som hun til daglig Brug blev kaldt, var, da Meddeleren heraf først lærte hende at kende, en særdeles intelligent og kundskabsrig Kvinde, en ypperlig Fortæller med en næsten ene-staaende sikker Hukommelse. En stor Part af det, som jeg har samlet angaaende Skjoldborg Sogns og Egnens gamle Historie, har jeg faaet meddelt af gamle Stine. Hendes Beretninger om Mennesker og deres Forhold fra svundne Dage viste sig altid ved nærmere Undersøgelse at være rigtige og fuldt ud tilforladelige, og Stine huskede ikke alene godt, men hendes Opfattelsesevne var ogsaa sikker. Hun var trods sine menneskelige Fejl en sjælden Kvinde. Der fødes i et Aarhundrede ikke mange som hende inden for Sognets begrænsede Omraade. Hendes Livs-skæbne tegnedes ikke med lyse Farver. Mange Vanskeligheder, megen Modgang og Sygdom hjemsøgte hende. Det var sikkert ofte svært for hende, og hun kunde undertiden være nær ved at tabe Taalmodigheden. Vi vil mindes hende, ikke alene fordi hun var den sidste af en gammel Slægt, men ogsaa for hendes opofrende og vidt favnende Kærlighed og Godhed mod alle, som hun kunde faa Lov til at hjælpe.

Den gamle Slægt, hvoraf Stine Aagaard var den sidste i Skjoldborg, stammede fra Kolding eller maaske rettere fra Sorøegnen. Stamfaderen *Svend Madsen Aagaard* var født omtr. 1719 i Træløse i Skelby Sogn, et Par Mil sydøst for Sorø. Han lærte Kleinsmedehaandværket i København, og ¹⁶/₁₂ 1745 fik han Borgerskab som Kleinsmed i Kolding. Her

giftede han sig $29/2$ 1748 med *Dorthe Lauritsdatter*, og med hende havde han 8 Børn. $9/1$ 1749 fødtes Sønnen *Mathias Lorentz*, $14/3$ 1751 *Christian*, $5/9$ 1754 Datteren *Karen* (†), $19/5$ 1757 Sønnen *Lars*, $30/3$ 1760 Datteren *Anna Sophie*, $9/12$ 1762 *Karen*, $5/4$ 1764 Sønnen *Jacob* og $22/3$ 1769 *Knud*, der blev Præst i Skjoldborg 1799. Det er ham, som 1802 udgav en historisk topografisk Beskrivelse af Tyland (se Aarvog 1934, Pag. 469). 1806 flyttede han til Agerskov i Sønderjylland, blev Provst og døde 1838.

Om Kleinsmed Aagaards ældste Søn, *Mathias Lorentz*, har jeg ikke fundet noget. Hvor han boede, eller hvad hans Levevej var, er ikke oplyst. I Kolding Kirkebog nævnes kun hans Fødsel. En Søn af ham, *Svend Mathiasen Aagaard*, der var født 1779, blev Student 1799 fra Kolding Latinskole med 1ste Karakter. 1801 bliver han Degn og Skolelærer i Skjoldborg, og 1803, $13/10$, gift i Ulsted, Kær Herred, med *Hedevig Chatarina Brantzen*, der havde været Husjomfru hos Præsten Knud Aagaard i Skjoldborg. Hun var Datter af *Hans Brantzen* og Hustru, *Mette Chatarina Holm*. Brantzen, der var født 1749, blev $3/9$ 1779 gift i Børglum. I mange Aar var han Godsforvalter paa Børglum Kloster, og i denne Stilling træffer vi ham mange Steder deroppe som Klosters Repræsentant ved Forhandlingerne om Bøndergaardenes Udskiftning af Fællesskabet. Med sin Hustru havde han foruden Datteren, der blev gift med Degnen i Skjoldborg, en Søn, som hed *Ulrich Adolph*. Han blev Student, men døde ganske ung. Ca. 1799 købte Hans Brantzen Herregaarden Gettrup i Ulsted Sogn for 17300 Rdl.

Degnen svend Aagaard i Skjoldborg havde mange Børn. $27/_{10}$ 1804 en Søn *Hans*, $30/_{12}$ 1807 en Datter *Mette Kathrine* † 1859, ugift, $17/_{9}$ 1809 en Søn *Mathias Lorentz*, $13/_{9}$ 1810 *Conrad* † 4 Dage gl., $19/_{9}$ 1812 *Conrad* † $22/_{10}$ 1817, $28/_{1}$ 1815 en Datter *Karine Sophie*, $8/_{3}$ 1817 *Ulrich Adolph* † ugift 1898, $19/_{2}$ 1819 *Conrad*, Tømrersvend, døde af Tyfus $4/_{9}$ 1854, $16/_{5}$ 1822 *Jacobine Elise*, Sypige, døde ugift $29/_{10}$ 1845 af hidsig Feber. Degnen Aagaard døde af Kræft $28/_{8}$ 1832. Hans Hustru døde i Skjoldborg $28/_{2}$ hos Sønnen *Mathias Aagaard*. Der var kun tre af Degnens Børn, som giftede sig, nemlig *Hans*, *Mathias* og *Karine Sophie*.

I. *Hans*, der var Smed i Møgelvang, giftede sig $2/_{12}$ 1831 med en Pige fra Møgelvang, *Dorthe Rasmusdatter*, født $28/_{5}$ 1799. De havde 5 Børn, nemlig:

1. *Jacob*, født $9/_{12}$ 1831, død i Skjoldborg $2/_{1}$ 1917, boede i Møgelvang og sidst i S. Skjoldborg. Han var gift med *Maren Katrine Nielsen*. Af deres 4 Børn døde de 3 som ugifte. Det 4de, en Datter *Dorthea*, født $6/_{7}$ 1876, lever ogsaa i ugift Stand og har forladt Skjoldborg for mange Aar siden.
2. *Svend*, født $23/_{9}$ 1833, faldt i Kampen ved Dybbøl den 18de April 1864.
3. *Rasmus*, født $7/_{11}$ 1835. Boede ikke i Skjoldborg.
4. *Jens Christian*, født $16/_{1}$ 1838. Boede i Snedsted.
5. *Helvig Kirstine*, født $25/_{11}$ 1839, død $12/_{12}$ 1906, var ugift og boede i Skjoldborg.

II. *Mathias Lorentz* boede i S. Skjoldborg paa Gaarden Matr. Nr. 12, som hans Fader Degnen havde købt 1823 for 600 Rdl. ved Tvangsauktion. $27/_{4}$ 1834 giftede han sig med Gaardejer Chr. Jensens Datter *Ane Christensen* (Matr. Nr. 9 S. Skjoldborg).

Hun døde 1852, 42 Aar gl., og Mathias Aagaard giftede sig ikke igen. Han var i mange Henseender en klog Mand, blev Sognefoged og var derfor meget paa Farten rundt omkring i Sognet. Han satte overordentlig Pris paa et godt Bord, og endnu høres der mange Fortællinger om, hvordan Mathias kunde faa Konerne rundt om i Sognet til at opvarte sig med det lækreste, Huset formaaede. Han undsaa sig heller ikke for at gaa lige til Sagen og uden videre spørge, om Konen i Huset ikke havde noget „Kræs“ til sin Sognefoged. Og han forstod at snakke med dem og faa dem til at sætte det bedste paa Bordet. En Husmandskone havde engang kun stegte Sild at byde paa, og dem kunde Mathias ogsaa bruge, men da han havde smagt paa Sildene, sagde han til Konen, om hun ikke vilde lægge dem ud paa Panden igen og saa putte et Stykke Smør ned til dem, saa blev Sildene bedre. Mathias var i Grunden en særdeles beskeden Mand, og naar nogen roste hans Kløgt og Dygtighed, plejede han at sige, at han i Virkeligheden var en „Snallebovs“. Det hørte engang en lille Dreng i Møgelvanggaard, og da Mathias en Tid efter igen kom til Møgelvanggaard, var den lille Dreng ene i Dagligstuen; men da Drengen fik Øje paa Sognefogden, raabte han saa højt, han kunde: „Muer, Snallebovs er enn!“ Da Konen kom ind i Stuen, var det ingen let Sag for hende at klare den vanskelige Situation, men der siges, at hun klarede Sagen til Sognefogdens fuldkomne Tilfredshed. At han selv benævned sig som en „Snallebovs“, var kun et Udtryk for Beskedenhed eller ogsaa en lille ærgerrig Føler efter Modsigelse og Anerkendelse, men naar andre kaldte ham saaledes, var det sikkert ikke efter Sognefogdens Ønske.

I Slavekrigens Dage kom Præsten i Skjoldborg ridende fra Tisted, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde, med Bud fra Herredsfogden, at alle vaabenføre Mænd i Skjoldborg skulde møde ved Vilsund for at hindre Slaverne i at gaa over til Ty, og alle troede fuldt og fast paa, at det forhold sig, som Præsten sagde, men Mathis sagde: „Nej, det er noget Vrøvl med de Slaver, hvordan skulde saadan nogen sølle Stympere kunne lave en saadan Redelighed“. Mathias Aagaard døde 1875, 66 Aar gl. Det ældste af hans Børn hed *Svend*, var født $16/1$ 1835 og døde ugift 1878. Af de to Døtre var *Hedevig Dorteia Kirstine* (Stine Aagaard) den ældste. Hun var født $16/9$ 1842 og blev gift med sin Fætter, Malermester *Niels Chr. Anthon Schiønning*, der var født i Hjortdal $23/5$ 1837 og døde i Skjoldborg $10/3$ 1896. De havde en Søn, Maler *Peter Christian Anton Schiønning*, født $6/2$ 1867, død ugift hjemme hos Moderen $27/2$ 1926.

Mathias Aagaards yngste Datter var født $12/8$ 1852, kort Tid før Moderens Død og hed *Jacobine Elise Sophie*. Efter Faderen Død 1875 ejede de tre Søskende Gaarden i Fællesskab indtil 1878, da Broderen Svend døde; saa solgte Søstrene Gaarden, og Elise rejste til Amerika.

III. Degnedatteren *Karine Sophie* var vel opkaldt efter Knud Aagaards første Hustru. Hun var født $28/1$ 1815 og blev $29/9$ 1833 kort Tid efter Faderens Død, gift med Lærer *Christian Peter Nielsen Schiønning*, der var Søn af Degnen Niels Chr. Schiønning i Jerslev og Hustru *Ane Sophie Nielsdatter*. Lærer Schiønning var Hjælpelærer i Skjoldborg, da Degnen Svend Aagaard døde. Han blev Lærer i Hjortdal, og her fødtes Sønnen *Niels Chr.*

Anthøn Schiønning ²³/₅ 1837. Det var ham, som blev Malermester i Skjoldborg og gift med Stine Aagaard. Lærer Schiønning flyttede siden til Albæk (Vendssyssel), hvor han døde.

Hermed er saa Slægtens Saga i Skjoldborg i det væsentlige afsluttet.

Paa Skjoldborg Kirkegaard hviler de fleste af den henfarne Slægt. Vestfor Vaabenhuset staar en smuk Gravsten over Præsten Knud Aagaards første Hustru Karine Sophie, død 1804, og østfor Vaabenhuset har Ulrich Adolph Aagaard sat en Mindesten over sine Forældre og Søskende. Paa Maler Schiønning og Hustrus Grave er der ogsaa sat en Mindesten, og paa Sønnens, den unge Maler Chr. Schiønning's Grav, er der Mindeplader. Afholdsforeningen skænkede en Marmorplade til hans Grav, og da Moderen var død, blev der paa Sønnens Grav sat en sort, sleben Granitplade med Indskriften: „Tak for din Kærlighed“. Han havde været alt og ofret alt for sin gamle Mor.

Gaarde i Søndbjerg Sogn.

Deres Ejere og Brugere.

VED A. GADEGAARD.

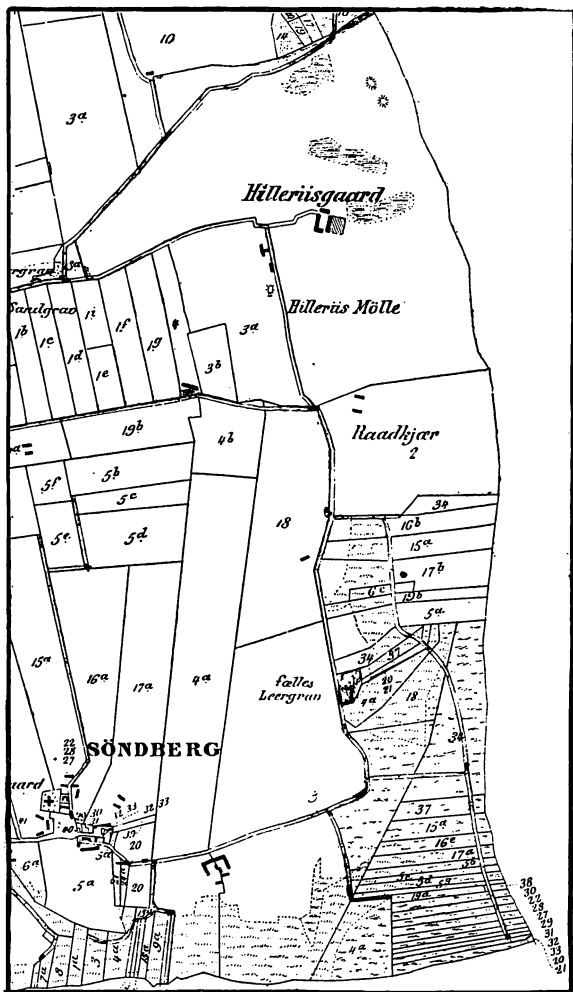
„*Helleriis Mølle*“ („*Raakier Mølle*“).

I AARBOGEN for 1933 er det omtalt, at Ejeren af „Helleriis“, Chr. J. Staunstrup, i 1757 fik kongelig Bevilling til at bygge en Vejrmølle, hvor Landmændene kunde faa malet deres Korn. Denne Vejrmølle blev opsat i nogle Hundrede Meters Afstand fra „Helleriis“ paa to Agre af Gaarden „Nør-Raakier“s Ejendom, tæt ved, hvor nu „Helleriis Møllegaard“ ligger. Staunstrup solgte 5 Aar senere, 26. April 1762, Møllen med Mølleskylds Hartkorn 2 Tdr. 1 Skp. med alt Inventar tillige med Gaarden „Nør-Raakier“, ansat i Matriklen for gl. Htk. 3 — 3 — 0 — 2 $\frac{9}{19}$, til Godsejer Chr. Nielsen Ørsnis til „Helligkildegaard“. Købesummen for Mølle og Gaard var 1430 Rdl. Ørsnis var oprindelig Købmand i Aalborg, men købte 1749 „Helligkildegaard“, der dengang havde 24 Tdr. Htk., 129 Tdr. Bøndergods samt Tiender.

I April 1769 solgte C. N. Ørsnis atter Møllen til Christen Knudsen, boende i „Østergaard“, Serup, samt Gaarden „Nør-Raakier“, kaldet, gl. Htk. 3 — 3 — 0 — 2 $\frac{9}{19}$, med Beboere og Besætning saavel som og det derpaa tyende Mandskab, som er en Søn Povl

Christensen og Niels Christensen, og endelig Gaarden „Sønder-Raakier“, kaldet, gl. Htk. 1 — 1 — 2 — 1 ¹⁰/₁₉. Hermed er Jorderne omkring „Helleriis“ med Undtagelse af en mindre Parcel, der tilkøbes 1810, samlede paa Selvejerbonden Christen Knudsens Haand og Betingelserne til Stede for at oprette en Møllegaard med et samlet Jordtilliggende (se senere). Det bemærkes, at „Sdr.-Raakier“, der laa i Søndbjerg, ligesom ogsaa „Østergaard“ i Søndbjerg havde deres Udmark i Hellerøe. Endvidere bør man lægge Mærke til *Typen Christen Knudsen*, Selvejerbonden, der efterhaanden skaffer sig en ikke ubetydelig Mængde Bøndergods. Der fandtes ikke saa ganske faa af denne Type i Thy i første Halvdel af det 18. Aarhundrede. Som Regel ejede og boede de paa den største Gaard i Sognet, mens deres Fæstegods ofte laa spredt i andre Sogne. Dette er vistnok om ikke enestaaende, saa dog karakteristisk for Thy og skal maaske forklares ud fra, at Bønderne i Thy ikke i saa høj Grad var besjælede af den Mindreværdsfølelse, der nødvendigvis maatte præge Bondebefolkningen paa denne Tid. Ogsaa en bedre Oplysning og Handelslysten har vel haft sin udviklende Betydning for Thyholm, saaledes som Aagaard skriver i sin Bog „Thye“ (udg. 1802): „Af saadan idelig Handlen og Rejsen kan det maaske blive en Følge, at Sønder-Sognene (Søndbjerg-Odby) kan afvige noget fra de øvrige i den troskyldige Sædelighed, som bedst trives ved en stille Vandel. Men denne Handelsaand hos Bondealmuen har ogsaa havt den Virkning, at mange Forældre have ladet deres Børn vel undervise i Skrivning og Regning i den Hensigt at se dem fremmede ved Handelen. Hvilket har ogsaa lykkedes

saavel, at en stor Del fra Thyholm nu ere velhavende Handelsmænd i de bedste Handelssteder baade i Danmark og Norge.“

Udsnit af Kort over Søndbjerg Sogn.

Vi vender tilbage til „Helleriis Mølle“ og ser, at Chr. Knudsen i April 1776 sælger Møllen med de to Agre ansat for Jordskyld 1 Skp. Htk. til Mads Pedersen Møller fra Flønder Sogn. I Handelen medfølger den nye Vej, der ved Møllens Opførelse blev anlagt fra Hellerøe — Helleriis Vejen syd paa til Møllen. Købesum: 900 Rdl.

Samme Dag sælger Chr. Knudsen sin tilhørende Gaard „Nør-Raakier“, gl. Htk. 2 — 1 — 1 — 0, med tilhørende Jord og Ejendom, Ager og Eng, Fiskevand og Fæegang o. s. v., som til den nu ligger siden Ombygningen skete mellem „Nør- og Sdr. Raakier“. Køberen er Gaardens tidligere Fæster, Povl Christensen Raakier.

Endelig sælger Chr. Knudsen 2 Aar senere „Sdr.-Raakier“ til velagtede Povl Andersen i Uglev (Ugelef), gl. Htk. 2 — 2 — 2 — 1.

Man bemærker, at Størrelsen paa de to Gaardes Hartkorn er helt anderledes end i 1769, da Chr. Knudsen købte dem. Aar 1769: 3 — 3 — 0 — 2 $\frac{9}{19}$, samt 1 — 1 — 2 — 1 $\frac{10}{19}$ = 4 — 4 — 3 — 1. Aar 1776—78: 2 — 1 — 1 — 0 samt 2 — 2 — 2 — 1 = 4 — 3 — 3 — 1. Hertil kommer de to Agre, som Møllen staar paa: Htk. 0 — 1 — 0 — 0. Chr. Knudsen har altsaa, som det staar i Skødet, byttet Jorden omkring.

Povl Andersen sælger Aaret efter, 1779, „Sdr.-Raakier, gl. Htk. 2 — 2 — 2 — 1, til Mads Pedersen Møller i „Helleriis Mølle“, og da de to Agre, Møllen staar paa, havde en Jordskyld paa 1 Sp. Htk., faar

„Helleriis Møllegaard“

en Jordskyld paa gl. Htk. 2 — 3 — 2 — 1, som den i Fremtiden er opført med indtil Aar 1810.

I Tiden 1793—1799 ejes baade Møllen og Møllegaarden af Peder Christensen. Sidstnævnte Aar sælger han til sin Stifsøn, Christen Madsen, sin ejende og hidtil beboede Mølle, „Helleriis Mølle“ i Søndbjerg Sogn, ansat for Htk. Mølleskyld — 2 — 1 — 0 — 0, tillige med den derved beliggende Møllegaard ansat for gl. Htk. Jordskyld 2 — 3 — 2 — 1, saavel som det ved Møllen beliggende Huus samt Møllens Inventarium og Gaardens fulde Besætning for en Købesum af 3250 Rdl., der betales med 1400 Rdl. til Peder Christensen, 1400 Rdl. til hans Hustru, Maren Christensdatter, fra hvem han er separeret i Henhold til kgl. Bevilling af 21. September 1798, 450 Rdl. til P. Christensens Kreditorer. Skødet er underskrevet af Peder Christensen, og Maren Christensdatter med Laugværge Jens Lund, „Østergaard“, har kvitteret for Modtagelsen af 1400 Rdl. Vitterlighedsvidnerne er Sognepræsten N. B. Vilse samt Anders Andersen.

1801 vies Chr. Madsen til Kirsten Sørensdatter, Datter af Gmd. Søren Mogensen, Hellerøe. I Ægteskabet var der 2 Sønner og 2 Døtre. Kirsten Sørensdatter dør 19. Juli 1808, 32 Aar gl., men allerede $24/1$ 1809 bliver Chr. Madsen igen gift — med Jomfru Abel Caterine Magrete Billescou, f. 4. November 1778, Datter af Propr. S. Billescou, „Nygaard“, Ikast Sogn.

I Oktober 1810 køber Chr. Madsen Møller til sin Moder, den tidligere Møllers fraseparerede Hustru Maren Christensdatter, en Jordlod af Christen Christensen, „Østergaard“, Søndbjerg. Parcellen er beliggende i Øster-Søndbjergs Udmark og støder med nordre Ende til Enken Kirsten Riis' Mark. De tre andre Sider støder til Chr. Madsens Jord. Hart-

kornet er ansat til 0 — 1 — 3 — 1½. Købesum: 200 Rdl. Enken bor i det gamle Møllehus og Chr. Madsen i Møllegaarden.

1816 optager Chr. Madsen et større Laan hos Chr. Brogaard, Nørlem i Salling mod 1. Prioritet i Helliis Vejrmølle og Møllegaard, hvis Htk. er: Møllen 1 — 6 — 0 — 0 (nedsat) og Gaarden 2 — 3 — 2 — 1 samt Gaardens Assurancesum i Tilfælde af ulykkelig Ildsvaade.

Forretningen er aabenbart gaaet daarligt, thi ved Skiftesamlingen efter hans Død 1821 viser det sig, at Boets Gæld overstiger dets Formue. De faste Ejendomme bestaar paa dette Tidspunkt af 1 Længe til Beboelse, 1 Tværhus og 1 Sidehus til Fæstald og Kornlader. Htk. er 2 — 5 — 1 — 2½. Møllegaarden ansættes til 700 Rdl., Møllen med 2 Qværne og Redskaber til 900 Rdl. Boets Gæld er langt større, og Chr. Brogaard erklærer, at han paa Grund af Ejendommens nu ringe Værdi indgaar paa at eftergive hidtil forfaldent Rentebeløb 889 Rigsbankdaler, d. v. s., at der kun er betalt Renter for een Termin. Desuden eftergiver Brogaard 500 Rbd. af Obligationens lydende Værdi, saa den herefter lyder paa 2500 Rbd. Sedler, der forrentes med 4 % mod tidligere 5 %. Paa Grund af Enkens tiltagende trykkede Omstændigheder og ifølge mindelig Overenskomst nedsættes Obligationen: 2500 Rbd. 6 Aar senere til 1470 Rbd. rede Sølv paa følgende Vilkaar: at Enken udsteder Skøde til Brogaards Svigersøn, Hans Michelsen, paa Møllegaarden med Bygninger og Ejendom, Htk. 2 — 3 — 2 — 1, for den derfor bestemte Købesum 270 Rbd., og at Resten, 1200 Rbd. r. S., hvorfor Obligationen i Fremtiden alene bliver gjort gældende

hos Enken mod 1. Prioritet i Møllen med Inventarium mod 4 % Rente uopsagt i 12 Aar, saafremt Renten betales rettidigt og holder Møllen i forsvarlig Stand, indlægger en ny Møllesten i et Par af Qværnene og betaler Skatter og Afgifter. Saafremt Enken nødsages til at fraflytte Møllen, vil hun være berettiget til at medtage det ved Møllen staaende gamle Møllehus.

Inden dette formelt var i Orden, var Møllegaarden skilt fra Møllen, idet Hans Michelsen tilflyttede Gaarden i Helleriis d. 1. Nov. 1826. Enken faar overladt en Mængde Indbo og beholder altsaa Møllen mod at forrente til Kreditor 1200 Rbd. med 4 %. Hun beholder det gamle Møllehus som det er og hvad hun dertil sætter i de nævnte 12 Aar eller fremdeles. Kan hun besidde Møllen efter den Tid, maa hun bortflytte al Husbygning paa hendes egen Jord. Denne Jord, som overlades hende ligesom Huset til evindelig Ejendom, udlægges i den vestre Side af Marken fra søndre Ende, d. v. s. fra Raakjær Vejen langs Søren Uhrmagers Ejendom (Matr. Nr. 4), saa langt nord paa, som den efter Landinspektør Gyldings Skøn kan gaa, for at Brugeren kan blive approberet som paaboende — i Længde og Bredde efter Anordningen. Hartkornet bestemmes at skulle være 0 — 1 — 3 — 1½, hvilket efter Gaardens Skattebog er anført at være tilkommet 1812, fordi det til den Tid var henlagt til Møllehuset til den daværende Møller-Enkes Ophold, og først i de senere Tider lagt til Gaarden. Denne Jord er det senere *Matr. Nr. 3 b Helleriisgaard*.

Enken beholder Bolig i Gaarden, til det gamle Møllehus er gjort i Stand. Desuden beholder hun

Smedien og Plads til Møllestald. Møllestien fra Sydvest-Hjørnet af Marken, altsaa fra hendes Jord, bliver som den altid har været uhindret af Gaardens Ejer til Enken eller hendes Arvingers Afbenyttelse saa længe, de er i Besiddelse af Møllen. De følgende Aar betales Renterne promte, og d. 26. Juni 1839 udbetales Kapitalen til Brogaards Arvinger.

I April 1829 bliver Catrine Billescou gift med Møller Christen Scougaard fra Tørring Sogn ved Lemvig. Han synes at fortjene de gode Anbefalinger, han var i Besiddelse af. Ejeren af Lemvig Mølle karakteriserer ham som „et uålmindelig flittigt, beskedent og velopdraget ungt Menneske“, og Sognepræsten og Kirkesangeren s. S. giver ham Vidnesbyrd for kristelig og anstændelig Vandel.

I August 1837 køber Christen Scougaard af A. P. Dollerup, „Østergaard“, Søndbjerg, et Stykke Jord: Htk. 4 Skp. (senere Nr. 4 b Søndbjerg), der er det nordligste af „Østergaard“s Jord, beliggende mellem Møllevejen mod Nord — Matr. Nr. 5 b og 19 b mod Vest — Matr. Nr. 4 a mod Syd og Matr. Nr. 18 mod Øst. Købesummen er 346 Rdl., hvoraf der betales 146 Rdl. kontant, mens Resten bliver staaende mod 1. Prioritet i Parcellen.

Det er Hensigten, at Chr. Scougaard vil flytte Møllen fra sin gamle Plads 500—600 Al. sydpaa til denne Parcel, hvilket sker allerede Aaret efter, idet den gamle Mølle er faldefærdig. Til Sikkerhed for sin Kreditor har Møller Scougaard formaaet Hr. Chr. Kjær, „Helligkildegaard, og Chr. Jensen af „Helleriisgaard“ til at udstede Selvskyldnerkautionsbevis for Møllens Opbyggelse.

I Januar 1842 faar Chr. Scougaard Bevilling fra

Kong Christian d. 8. til at lade indlægge en Skalkværn i „Helleriis-Mølle“ til Grynmalning mod en aarlig Afgift af 10 Rdl. til den kongelige Kasse. Bevillingen fornyes 1849 af Frederik d. 7.

Selv efter Flytningen laa Møllen ikke centralt for Sognets Beboere, og dette er vel ogsaa delvis Aarsagen til, at 2 af Thyholms betydeligste Mænd, nemlig Propr. Overgaard, „Hindsels“, og Chr. Jensen, Bjørndal, i 1843 indsendte Andragende til Kongen om Tilladelse til at opføre en ny Vejrmølle i Søndbjerg. De allerede eksisterende Mølleejere paa Thyholm og da navnlig Ejeren af „Helleriis-Mølle“ vilde da, hvis Tilladelsen blev givet, lide et stort aarligt Tab. De 4 Mølleejere fra Helleriis, Semb, Barslev og Lyngs skriver derfor et længere Modandragende til det kongelige Rentekammer. Det hedder heri, at Overgaard og Jensen har gaaet rundt i Sognene for at skaffe Underskrifter paa, at der er Mølletrang paa Thyholm. Dette protesterer de 4 Mølleejere imod, idet der er 4 ikke ubetydelige Møller, som hidtil godt har kunnet bestride Kornmalningen undtagen enkelte Dage om Sommeren i Vindstille, og det anføres, at de 4 Møllere har købt deres Møller dyrt, har Gæld at forrente og afdrage, skal leve med Familie og svare Kongens og Landets Skatter og Afgifter. Skulde Kollegiet finde Opførelse af en ny Mølle paakrævet, beder de om, at Bevillingen maa blive givet dem i Fællesskab. De to Kommunalraad paa Thyholm foreslaar, at der bygges en ny Mølle i Nærheden af Hvidlergravene i Bjørndal, og at Bevillingen bliver givet til de nuværende 4 Møllere. Dette vil være en stor Bekvemmelighed for Søndbjerg-Odby. Klagerne, saa vidt de er begrundede, vil ophøre og de stræbsomme

Møllere og deres Families Velfærd være betrygget. Hvidbjerg-Lyngs Sogneforstanderskab skriver bl. a., at ved Smugbrændingens Nedlæggelse er mange Hundrede Tdr. Korn kommet til Møllerne som forhen gruttedes til hint Brug, og virkelig Mølletrang kan kun existere ved Vindstille.

Ansøgningen er aabenbart ikke blevet bevilget. Først i 1857 bygger Jens Madsen en hollandsk Vindmølle paa det ovennævnte Sted, Matr. Nr. 1 af Bjørndal. Den blev nedrevet for ca. 20 Aar siden. Helliis Mølle blev i 1860'erne flyttet til Søndbjerg By, og her laa den indtil for faa Aar siden, da den — overflødiggjort af Elektricitetens Fremtrængen — blev nedbrudt. Den smukke Landsby mistede herved noget af sit Præg.

Kyndelmisseaften i Thy.

VED CHR. LARSEN.

N U TIL DAGS har Kyndelmisse, d. 2. Februar, ikke tilnærmelsesvis den Betydning som blot for en Menneskealder siden. I øvrigt fortaber Festen sig i den graa Oldtid, idet den oprindelig var en hedensk Renselsesfest for de døde. I de første kristne Aarhundreder fejredes den som Mariæ Renselsesfest — Jesu Fremstilling i Templet 40 Dage efter Jesu Fødsel. Dens Navn blev nu missa candelarum, d. e. Lysmesse, fordi de til kirkelig Brug bestemte Lys blev indviede denne Dag; men i Folkemunde blev det til Kyndelmisse, i Thy dog til Kjørmis ligesom paa Plattysk. I Tyskland er — eller var — en af Aarets største Markeder Kjørmis-markedet, og i Danmark regnede Bønderne ogsaa med Kyndelmisse som en betydelig Mærkedag, f. Eks.: Koen skal kælve 14 Dage efter Kyndelmisse o. s. v. Og det gamle Ord siger, at ved Kyndelmisse Knude er Julen ude. Blev det Snevejr ved den Tid, sagde man, at det var Kyndelmisse, der rystede sine Klude.

Hvor stor en Dag Kyndelmisse var, forstaar man, naar man hører, at Aftenen forud var Festaften ligesom ved Jul, Nytaar og Helligtrekonger. Denne Kyndelmisse- eller Kjørmissaften brugtes her i Thy og Hannes til en bestemt Fest, ja, enkelte Steder bruges den endnu.

Ved Udstykningen omkr. 1800 blev der en Del Jord tilbage som Fælleseje. Disse Jordstykker var for det meste uden Dyrkningsværdi og fulde af store Huller; men der var dog ogsaa Ler- og Grusgrave o. l., hvor Bymændene kunde hente Ler og Grus til eget Behov.

Efterhaanden blev mange af disse Fællede opdyrket. Naar en Mand selv gjorde Rydningsarbejdet og kultiverede et Stykke Jord, fik han Hævd paa det og til sidst ogsaa Skøde. Endnu den Dag i Dag kan man undertiden i Referater

af Sogneraadforhandlingerne i Thy finde Ansøgninger om Tilladelse til at faa indmatrikuleret en saadan Fæled under en privat Mands Eje.

Men der var ogsaa Steder, hvor hele Byen beholdt Ejendomsretten til disse Fælede, særlig nord for Thisted. Her lejede man hvert — eller hvert femte — Aar Fæledeerne ud. Dette skete ved Auktion, der altid fandt Sted Kjørmis Aften, der blev fejret som en af Aarets største Fester. Samtidig fordeltes Overskudet af Fæledindtægten fra forrige Aar. Disse Fester holdes den Dag i Dag i Brønd, Kjelstrup, Store og Lille Hillerslev, Skovsted, Næstrup og paa Hannæs — selv meget gamle Mennesker erindrer ikke Festen andre Steder.

De fleste Steder var det Snefogden, der skulde arrangere disse Gilder. Han fik herfor i gamle Dage 5 Kr., senere 10 Kr. Oprindelig var Festen en rigtig „Mandefest“. Man sagde, at der ikke var Plads til Konerne ogsaa, men den virkelige Grund var vist en anden. Traktementet var Øl og Brændevin, og i Brønd drak man en Gang 40 l Brændevin paa en Aften, saa det var ikke sært, at Bølgerne undertiden gik højt, somme Tider røg man i Totterne paa hinanden, naar man gik hjem. Og ofte var man et Stykke op paa næste Dag, før man vendte hjem fra Kjørmisgildet.

Skikken kunde være lidt forskellig, men i Almindelighed forløb Aftenen saaledes, at Snefogden fordelte Overskudet fra sidste Aar til Deltagerne. I Kjelstrup fordeltes det efter Bymændenes Hartkorn, i Brønd derimod efter Ildsteder, uanset om man havde Jord eller ikke. I Kjelstrup er dette Beløb fra 300 til 500 Kr., i Næstrup ca. 150 Kr., dog, naar der enkelte Aar er solgt Træ fra Fællesplantningen, helt op til 600 Kr. I Brønd er Beløbet kun 80—90 Kr., men i Kjelstrup er Fæledeerne ogsaa paa 12—14 Tdr. Land, dels opdyrket Jord, dels Grusgrave. Disse Fælede var tidligere skattefri, men nu har Skæbnen ogsaa naaet dem.

I Kjelstrup skulde alle Deltagerne en Gang holde en Tale. Snefogden naaede kun at faa sagt to Gange: „Kjelstrup'erne er pinedød nogle kjønne Folk“. Denne Tale vandt trods sin Korthed livligt Bifald og mindes endnu trods de mellem-liggende 50—60 Aar.

I Skovsted var baade Karle og vistnok ogsaa Kvindfolk med, og ældre Folk siger, at de regnede det for den „vildeste“

Fest hele Aaret. I Kjelstrup har stadigvæk kun Mænd Adgang; i Brond derimod har Kvinderne forlængst vundet Indpas, efter at Festen var blevet flyttet fra Privathjem til Forsamlingshuset. Her er endnu 5—6 Tdr. Bygsædeland inde under Fællesskabet. Pengene betales her forud, da man en Gang havde sørgelige Erfaringer om en, der „glemte“ at betale efter. Mærkeligt nok har man ingen Steder Protokoller, Love eller andre skriftlige Dokumenter, alt beror paa mundtlige Traditioner igennem mange Slægtled.

I Højstrup paa Hannæs fejres Kjørmisaften paa Omgang mellem alle Gaardejere med mere end én Td. Hartkorn. Pengene fordeles efter Hartkorn, dog faar de under 1 Td. ogsaa deres Part.

Lejerne fra forrige Aar mødte med Lejen — her bagud — samt en „Polak“ — en Blanding af Brændevin og Mjød — noget, der slog fælt — og saa holdtes Auktion over de fælles Jordstykker, der laa — og ligger — ude i Bygholm Vejler og i Nærheden af: „Helstensø“, „Revlen“, „Nørre Lerpøtter“, „Søndre Lerpøtter“ samt Helstensø Vig. Prisen for hver Part var altid foruden Pengesummen „Polaken“. Ogsaa heroppe er Kvinderne trængt ind og „Polaken“ ud, saa nu gaar Aftenen for Mændene med Kortspil og for Kvinderne med Kaffepassiar.

Endelig er der Kjørmisaften i Næstrup, men den er paa Retur, idet den er flyttet fra selve Kjørmisaften til den sidste Lørdag Aften i Januar. fordi en Gaardmand holdt Fødselsdag den „rigtige“ Dag. Desuden har det her i lange Tider ikke været Snefogden, men Degnen, der holdt Festen mod et lille Vederlag. Ogsaa dér flød de vaade Varer rigeligt tidligere, og der spillede „3 Korts Mis“. Kvinderne er endnu holdt ude fra Festen her, men Spiritus'en er derimod „hældt ud“, nu er Traktementet Kaffe, Kager og Cigarer, der gaar af den fælles Kasse. Fælledeerne er meget spredte i Næstrup. Navnene er: æ Præ'n, æ Gaa'd, Fla'si, Mellvej, æ Spredsted o. s. v., der kendetegner, hvad de har været brugt til — æ Spredsted var tidligere Tørreplads for Tørvene fra Mosen nærved.

Enkelte Steder er man begyndt at sælge bort af Fælledeerne, saa den Tid er vel ikke fjern, da den sidste Fællede forsvinder og dermed de originale Thykjørmisfester.

De gamle Kirkebøger for Hannæs, Vester Han Herred.

VED N. SODBORG.

PAABUD om, at Præsterne skulde føre Kirkebøger, blev udstedt under Christian IV; første Gang d. 20. Maj 1645 til Sjællands Biskop og igen d. 17. Maj 1646 til Landets øvrige Biskopper.

Vel havde enkelte Biskopper tidligere paalagt Præsterne i deres Stifter at føre Kirkebøger, men det var langt fra blevet efterfulgt alle Steder; der skal saaledes kun være ca. 50 Sogne, hvor der er bevaret Kirkebøger fra Tiden før nævnte Paabud.

I Begyndelsen var det kun fødte, viede og døde, der blev bogførte; senere kom det ogsaa til at gælde for trolovede, introducerede (Barselkvinders Kirkegang) og absolverede. Flere af disse Paabud bortfaldt dog igen efterhaanden. Saaledes blev ved kngl. Reskript af 8. Novbr. 1748 Rangspersoners Fruer fritaget for at lade sig introducere af Præsten efter Barnefødsel, og 1754 fritoges alle Barselkoner derfor, men den gamle Skik med Kirkegangskone, som det kaldtes her, havde saa dybe Rødder i Befolkningen, at den holdt sig længe efter.

Ved Forordningen af 8. Juni 1767 ophævedes det aabenbare Skriftemaal for Lejermaal (Forsyndelse mod det 6. Bud), hvorefter faldne Kvinder og Mænd

skulde staa frem i Kirken i Menighedens Paasyn og modtage Absolution for den begaaede Synd; det var dog vist mest Kvinder, det gik ud over. Denne Form af Skriftemaal har efter alt at dømme gjort mere Fortræd end Gavn, og mangen en stakkels forført Kvinde har i Fortvivelse over at skulle staa offentligt Skrifte berøvet sig Livet. Ogsaa Trolovelse som kirkelig Handling bortfaldt 1799¹⁾).

Til at begynde med var der ikke faste Regler for, hvorledes Kirkebøgerne skulde føres, eller hvilket Format de skulde have, dette var de fleste Steder helt overladt til Præsterne selv, og det er derfor naturligt, at de gamle Kirkebøger er meget forskellige baade med Hensyn til Indhold og Størrelse. Nogle er ganske smaa, ikke større end en almindelig Lommebog, andre større, vist mest i Kvart og undertiden indbundne i Skindbind.

Der er Præster, der med Omhu har ført deres Kirkebøger og skrevet smukt og tydeligt, saa det er let at læse, f. Eks. Præsten Michael Vogelius i Øsløs (1696—1731), og ogsaa tidt givet gode Oplysninger og tilføjet interessante personlige Bemærkninger. Men der er ogsaa andre, der ikke alene har skrevet saa sjusket, at det næsten er ulæseligt, men ogsaa givet saa korte og knappe Oplysninger, at Indholdet for en Del mister sin Værdi.

En Del af de gamle Kirkebøger er ogsaa helt forsvundet, og Grunden dertil er tidt den, at de er gaaet tabt ved Præstegaardens Brand.

Der er blevet hævdet, at af de ældste jyske

---

¹⁾ Danmarks Kirkebøger ved S. Nygård, i „Vejledende Arkivregistraturer“ V.

Kirkebøger træffer man de fleste nord for Limfjorden og i Aalborg Amt, og at de som Regel ogsaa skal være de bedste¹).

Hvis man vil søge sin Slægtshistorie, maa man naturligvis ogsaa gaa til de gamle Kirkebøger, men de kan ogsaa ud over dette mange Gange give interessante Oplysninger. Man kan ved en Gennemgang ofte faa et umiddelbart Indtryk af Tilstandene i de svundne Tider, et Indtryk, der kan have kulturhistorisk Værdi. Hvor tidt møder man f. Eks. ikke Beretninger om Tiggere, Krøblinger eller frugt-sommelige Kvinder, der vandrer, eller føres, fra Landsby til Landsby for gerne tilsidst at finde en ynkelig Død i en Grøft eller en Lade; elendige stakkels Mennesker.

Den 11. Decbr. 1812 kom endelig et kongeligt Rescript, der paabød, at fremtidig skulde alle Kirkebøger føres paa skematisk Papir i bestemte Rubrikker, og at de tillige skulde føres i to Eksemplarer, et af Sognepræsten og det andet af Degnen eller Kirkesangeren. I disse nye Kirkebøger, som brugtes til 1. Jan. 1892, og som sammen med de gamle Kirkebøger opbevares i Landsarkiverne, sondredes mellem fødte, konfirmerede og døde af Mand- og Kvindekøn. Desuden var der Rubriker til Af- og Tilgangslistes.

De ældste Kirkebøger for Øsløs, Vesløs, Arup gaar fra 1686—1800 og er kun af almindeligt Lommebogsformat. Paa det første Blad er smukt præntet, særlig da i Bogen for Øsløs, der ogsaa er

---

¹) Gustav Bang: Kirkebogsstudier, Side 2.

den største, 332 Sider, følgende Inddeling:

I Børnedaab.

II Barselquinders Kirkegang.

III Lig.

Dog er der senere tilføjet Lister over trolovede fra 1783—98 og over viede fra 1783 og opefter. Desuden findes i samme Format en Kirkebog, der er fælles for alle 3 Sogne og gaar fra 1801—14, da de nye Kirkebøger toges i Brug; i den findes ogsaa Fortegnelse over baade vaccinerede og konfirmerede, de sidste fra 1803 og fremefter. Desuden er der i Kirkebogen for Øsløs nævnt et Stistrups Legat til Indkøb af Bibler til fattige Mænd og Kvinder i alle tre Sogne.

Tømmerby-Lild Sognes ældste fælles Kirkebog er af ganske lille Format og gaar fra 1646—73, dog med en Del Lakuner. Der er saaledes ført Bog over viede fra 1646—60 og fra 1664—73; over døde fra 1656—60 og fra 1664—73. Fortegnelsen over fødte og trolovede gaar kun fra 1664—73. — Den næste fælles Kirkebog for begge Sogne gaar fra 1728—1810 og en anden fælles Bog fra 1810—14. I Bogen fra 1728—1810 er den første Side for hvert Sogn præntet med store, rødbrune Bogstaver og inddelt saaledes:

I Trolovede og viede.

II Ægte Børn, som døbes.

III Hendøde og begravede.

IV Uægte Børn, som døbes.

V Publice absolverede.

Jeg skal nu ud fra disse 5 Sognes Kirkebøger prøve paa at anføre en Del Uddrag, der kan hjælpe

til at give lidt Forstaaelse af, hvordan Bøgerne er blevet ført, men maaske ogsaa give et lille Indblik ind i de svundne Tider.

I Tømmerby-Lild var der fra 1665—73 en Præst, som hed Anders Pedersen Grindsted. Han anfører kun Børnenes Daabsdag, aldrig deres Fødselsdag, og han har den mærkelige Skik, at han foran Navnet paa den kvindelige Fadder, som holdt Barnet over Daaben, altid tegner en pegende Haand, ligesom han altid anfører Daabsdagen med dens latinske Betegnelse. F. Eks.:

1666. Andreas Madtzøn og Anna Pedersdatter i Dalsgaard deris Barn, døbt, Dnica . . . . (ulæseligt), kaldet Madtz.

 Uxor mea (d. v. s. min Kone).

1668. Skammels Pedersøn og Anne Axelsdatter i Tømmerby deris Barn døbt Dnica Rogate (d. v. s. Søndagen før Kristi Himmelfartsdag) kaldet Peder.

 Min Kone Kirsten Pedersdatter Galschytt.

1670. Buold Jostdaatters uecte Barn døbt Dnica 25 Trinit., kaldet Jost.

 Jost Christensens Hustru Abild Jostdaatter.

Samme Aar nævner han ogsaa, at „Sjug (syg) Annes uecte Barn“ blev døbt og kaldet Christen. —

Medens Anders Pedersen Grindsted var Præst i Tømmerby-Lild, forefaldt der i Kærup Præstegaard en sørgelig og uhyggelig Begivenhed, som sikkert har sat Sindene i Bevægelse derpaa Egnen. Paa sin korte, knappe Maade anfører han under „Døde i Tømmerby Sogn“ følgende Beretning:

1667. Maren Jensdaatter, min Pige, som drugnede udi min Kielde (Brønd) Fest (ulæseligt); hvis Lig stod udi aaben Grav indtil Dnicam 3tiam Trinitatis og da jordet.

Og lige nedenunder staar:

Karen Berthelsdaatter, min anden Pige, som vaar skyldig i den andens Død, paagreben och fængslet strax, henrettet 22. Juni.

Maaske har Henrettelsen fundet Sted paa en Bakke ikke langt fra Tømmerby Kirke; gamle Folk har fortalt, at den kaldtes Galgebakken, og at her blev Forbrydere henrettet. Men denne korte Beretning paa den lille, gamle Kirkebogs gulnede Blade lader os ane, hvilken Sorg og Forfærdelse Begivenheden har forvoldt baade Præstfolkene i Kærup Præstegaard og de unge Pigers Slægt.

Som allerede nævnt gik der i det 17. Aarh. et Tog af vandrende Tiggere, elendige Mennesker, ja selv tiggende Børn, henad Landevejene fra By til By, en Slags vagabonderende Proletariat¹). Ogsaa disse sørgelige Forhold giver de gamle Kirkebøger her flere tydelige Vidnesbyrd om. Saaledes skriver den nævnte Tømmerby Præst, Pastor Grindsted, 1667 under „Døde i Lild Sogn“:

Anno 1667. Anne Justdaatter, Jost Jensen i Vidsted og salig Karen Christensdaatter deris Barn, død paa Bierget d. 9. Aug. og jordet d. 14., 13 Aar.

Og saa tilføjer han nedenunder:

„Denne 13 Aars Pige skal være fød udi Vidsted (Vedsted), Aaby Sogn, og gik ostiatim (d. v. s. fra Dør til Dør) om Brødet i Jesu Naffn med sin lille Broder Niels Justesen, som siger sig at være i sit 6te Aar, hvilken och har givet os denne Underretning. Anne var bare siug (syg) for sit Bryst udi fire Dage, før hun døde.“

---

¹) Se Gustav Bang: Kirkebogsstudier, Side 25.

Andre Beretninger fra Tømmerby-Lild Sogn under „Hendøde og begravede“:

1746, $7/4$. En Tigger-Kone, nafnlig Sidsel Pedersdatter; hendes Mand, som han foregav sig at være, lod sig kalde Christen Pedersen.

1769, $23/10$. En fattig Mand, som blev ført fra Østerild til Søgne-Føgden Peder Møller i Tømmerby, hvor han døde og mentes at være fra Nibe — kunde ej tale, da han kom til Tømmerby og sige, hvorfra han var.

Fra Øsløs 1805: En fattig Kone, navnlig Anne Johanne Justdatter fra Hobro og som efter egne Ord der var gift med Lars Larsen og boede i et Hus udenfor Byen, ankom til Holm Mølle og fødte et Pige-barn i Møllerens Lade, som ved Hjemmedaaben her i Øsløs d. 6. 6. blev kaldet Maren.

I Kirkebøgerne for Øsløs, Vesløs, Arup er Børn fødte udenfor Ægteskab ført mellem de ægtefødte, men i Tømmerby-Lild er de jo ført for sig selv. Fra Tømmerby:

1752 d. 2. 1. blev Johanne Jørgensdatters uægte Barn døbt og kaldet Ane Catrine. Ved Daaben blev udlagt for Barnefader Jens Jensen, Soldat af Vesløs.

Fra Øsløs, vist af fin Familie:

1784 d. 25. 10. Antonia Vensel født et uægte Pige-Barn, hjemmedøbt, kaldet Karen Christine. Daaben publ. 1. Novbr. Fadderne: Jens Skomager, Anders Griishave, Christen Lyngge, Anne Gregersdatter; baaren af Mad. Griishave. Udlagt til Barnefader Jens Bløde, som tjente Hr. Leuitnant Vensel i Højstrup.

Det var ikke altid let at finde Fædrene til de uægte Børn. Saaledes staar der i Øsløs Kirkebog for 1819: „udlagt til Barnefader en Kræmer, Jens An-

dersen af Synden“, eller „en gift Mand“, og Præsten har tilføjet: „Det er anden Gang“. Et andet Sted staa der, at „Quinden er barselligende hos Hans Hede i Øsløs“. Ogsaa Faddernes Navne kan tidt være ejendommelige, f. Eks. „Jens paa Ski“ (d. v. s. Skippergade i Øsløs) eller bare „Karen her“ eller Maren Præst.

Af Publice absolverede, altsaa de, der har maattet udstaa Kirkens Disciplin og staa aabenbar Skrifte, er der mange fra Tømmerby-Lild, derimod ingen fra Øsløs, Vesløs, Arup. I Tømmerby-Lild har der saaledes fra 1661—73 været 27 og fra 1728—1810 23, mest Kvinder for Overtrædelse af det 6. Bud. — F. Eks.:

1753 Dom. 2. Advent blev Else Danielsdatter af Tømmerby publice absolveret for hendes begangne Letfærdigheds Synd med Christen Christensen Dase (ulæseligt), som af hende blev udlagt til Barnefader; som Karl bortrømte han fra Præstegaarden, hvor han tjente, og skal nu være Rytter i Randers.

1766 udstod Rytteren Christen Larsen Lynge Kirkens Disciplin for begangen Lejermaal med Anne Marie Nielsdatter Rimer, som havde udlagt ham til Barnefader, Dom. 16. Trinit. 1758, hvilket han forhen ej vilde tilstaa, men nu endelig bekiendte sig at være skyldig udi.

Ved Trolovelse og Vielse maatte Forloverne i Kirkebogen underskrive en Erklæring om, at der intet var til Hinder for Ægteskabets Indgaaelse med Hensyn til Slægtskab eller andet. Det kniber undertiden for nogle af Forloverne at skrive deres eget Navn.

„At intet findes enten i Henseende til Slægtskab eller nogen anden Omstændighed saa i ringeste Maade

i nogen optænkelig Begivenhed kand være hinderlig udi Ung-Karl Jens Jensen fra Ballerum og Ung-Pige Anne Christensdatter af Øsløs deres Trolovelse og Vielse derfor fuldkommen caveres og indestaar underskrevne tvende Mænd.

Øsløs, d. 5. Jan. 1792.

Anders Bisgaard. Søren Aasted.“

Interessant er det ogsaa at lægge Mærke til Personnavnene i de gamle Kirkebøger. Af Efternavne, Slægtsnavne, gaar mange igen den Dag i Dag, f. Eks. Amtoft, Bundgaard, Thoudal, Thøgersen, Sunesen, Boesen, Odgaard, Bro og mange flere. Blandt Fornavne findes ikke saa sjældent de gamle smukke Mandsnavne Sune, Thøger, Kjeld og Bo samt Kort, Godik, Jeppe og Just. En Færgemand ved Fæggesund kalder sine Tvillingdrengene Abraham og Isak; var det blevet Trillinger, var Patriarken Jakob nok ogsaa blevet opkaldt. — Af Kvindenavne kan nævnes Benta, Benned, Jette, Juline og Marikken (fra Øsløs). 1756 Giedschen, en Datter af Provsten Ole Bagger Praëm i Kærup. En Datter af Junker Peder Rosenørn v. Lassen, Selbjerggaard, fik 1805 det flotte Navn Adelhejda Hedevig Margretha Rosenørn. I 1823 blev et Pigebarn i Frøstrup døbt Jensine Torine, Faderen hed Torjus Torjussen, og i 1829 fik et andet Pigebarn Navnet Torjussense. I 1831 blev et Pigebarn i Nørklit kaldet med det mærkelige Navn Gressine.

Ved en Gennemgang af de gamle Kirkebøger, særlig da for Øsløs, Vesløs, Arups Vedkommende, kan man ikke undgaa at lægge Mærke til, hvor mange Mennesker der op gennem Tiderne har fundet Druknedøden paa Vejlerne, der fra Limfjorden gaar

langs op med Hannæs baade paa Øst- og Vestsiden. Vejen til Thy og Han Herred var jo ikke saa lidt kortere over Vejlerne end Nord om disse, og Folk søgte tiest den Vej, selv om den til Tider kunde være farlig. Det lader til, at Bygholm Vejle har været den farligste, ikke alene fordi den var langt den bredeste, men ogsaa fordi der ved Vestsiden noget Nord for det Sted, hvor man plejede at gaa i Land, var et Bløde, som kaldtes Glombak og kaldes saadan endnu, hvor det var livsfarligt at komme ud i, og kom man for langt mod Syd, var der Fare for Fjorddybet. Og da der dengang næppe var andre Vejvisere end Øsløs, Gøttrup og Kettrup Kirketaarne, kunde det let gaa galt, naar Mørket faldt paa, eller det blev Taage eller Højvande, inden man naaede Land. Jeg skal nu anføre nogle Beretninger om Drukningssød paa Vejlerne:

1689 d. 30. Aug. blev fundet Liget af en Kvinde, som var druknet paa Vejlen, og som „gafves Lov at være afgangne Christen Christensens Hustru i Løgstør, nafnlig Anne Christensdatter, 44 Aar 5 Mdr. 6 Dage gl.“

1702 d. 1. April druknede paa Vesløs Vejle en Vandringsmand fra Thisted ved Navn Anders Lauritzen /: utinam non ebrius :/ 57 Aar gl. og blev begravet paa Vesløs Kirkegaard.“

Den latinske Sætning, som Præsten Michael Vogelius har sat ind i Beretningen, er et fromt Ønske, nemlig: Gud give, han ikke var fuld.

Fra Arup Kirkebog: 1775 d. 2. Decbr. døde Johannes Pedersen paa sin Rejse over Hand-Vejlen, og da han d. 16. Maj blev funden, blev han d. 19. samme Md. 1776 begravet, 35 Aar.

1793 i Septbr. Jens Pedersen i Amtoft, som havde været østen i Landet, endte sine Dage paa sin Hjemrejse i Bygholm Vejle, som han var gangen over og efter nogen Tid fundet af Vandet opkastet ved Holm-Tunge.

1824 druknede Gdmd. og Kaagejer Jens Andersen Boesen, Øsløs, ved at optage Bundgarn i Tømmerby Fjord, og 1854 druknede to unge Mennesker fra Vesløgsgaard, nemlig Snedker Peder Christian Mikkelsen fra Øsløs og Gartner Thyge Chr. Suhr Andersen fra Sdr. Kongerslev. Præsten har tilføjet: „Disse 2de meget yndede unge Mennesker druknede paa Vesløs Vejle“.

„Druknedes af Vanvare i Glombak ved at give sig af Ubesindighed ud i en Baad“, skriver Præsten i Øsløs 1828 om en 11-aarig Pige Karen Christensdatter fra Vesløs, som tjente hos Søren Thoudal i Øsløs. — Og der kunde nævnes endnu flere.

Af andre Dødsfald skal her kun anføres nogle enkelte. — Den omtalte Præst Anders Pedersen Grindsted i Kærup anfører kort og godt et Dødsfald saaledes:

„1671. Maren Christensdaatter, den dumme i Rotbøl, døde 3. April, 53 Aar“. Med den dumme menes den døvstumme.

Et Dødsfald, der ligesom fortæller om megen Lidelse og en haard Kamp med Døden, findes i Kirkebogen for Vesløs: „1799 d. 6. Febr. døde Lars Jensen fra Vuust paa Hjemrejse fra Thisted, da han i en stærk giennemtrængende Kulde ikke naaede længere end til Vesløs, hvor han om Natten kom, og da han ikke nogensteds kunde komme ind, maatte han i den haarde Kulde opgive sin Aand. Derefter blev han d. 13. begravet i sin Alders 33. Aar.“

„Anno 1687 d. 28. Marts døde Peder Willomsen, Degn i Arup, nogle og 50 Aar gl., som i mange Aar hafde været forrykt i Hovedet.“

„1697 d. 20. Febr. Klokken 10 Formiddag døde Welbyrdig Niels Lange og blev hensat i Øsløs Kirke d. 4. Marts, 73 Aar 22 Uger og 2 Dage gl.“ Niels Lange ejede Gaarden Øsløs Bisgaard.

Selvmord betragtedes forhen som en Forbrydelse. Selv langt op i forrige Aarhundrede maatte Amtets Tilladelse søges, for at en Selvmorder maatte faa kirkelig Begravelse. Men der udvistes ogsaa tidt unødigt Strenghed overfor stakkels sindssvage Mennesker. Her et Eksempel fra 1794:

„Jens Giærups Hustru i Tømmerby, Anne Nielsdatter, som skar sig i Struben, da hun havde ligget længe svag, og det blev angivet for Herreds-Fogden, som strax holdt Synsforretning, at hun havde i Sygdommen været noget vild i Hovedet, blev det af Amtmanden i Thisted tilladt, at hun maatte begraves paa Kirkegaarden, dog uden al Ceremoni, og skulde derfor ingen Jordpaakastelse af Præsten.“

Da Præsten Ole Praëm i Slutningen af Aaret 1800 indfører det sidste Dødsfald i den gamle Kirkebog for Øsløs, har han talt op, hvor mange der er døde i de sidste 100 Aar, og slutter saledes:

„I dette Seculo ere døde i Øsløs Sogn 758 Sjæle.“

Nogle Oplysninger om Aagaard Gods.*)

VED KOMMUNELÆRER P. RØNN CHRISTENSEN,
CHARLOTTENLUND.

Forf. takker *Den grevelige Hjelmstjerne-Rosen-
croneske Stiftelse* for økonomisk Støtte til en
Række Studier vedrørende Ø. og V. Han Herreds
Historie.

DE GAMLE GODSERS TID er forlængst forbi, men endnu lever i adskillige gamle Gaarde i V. Han Herred en mundtlig Overlevering om en gammel Forbindelse med Herregaarden Aagaard. Det vil derfor muligvis kunne paaregne nogen Interesse at faa fremdraget nogle Oplysninger fra den Tid, da Aagaard Gods eksisterede. Og i hvert Fald er det umuligt at forstaa de Kaar, hvorunder vore Forfædre levede, uden at vi beskæftiger os med de gamle Godsers Historie.

Størrelse og Udvikling.

Den ældre Gyldenstjerne-Slægt havde i Middelalderen samlet en stor Mængde Bøndergods under Aagaard. Den sidste Mand af Slægten, Mourids

---

*) Angaaende Aagaards Ejere m. m. henvises een Gang for alle til J. C. Jacobsens Arbejde, trykt i Th. A. Aar-
bøger 1930 flg.

Nielsen Gyldenstjerne, arbejdede kraftigt paa at befæste og uddybe Besiddelsen af Godset, og i den Anledning blev der optaget adskillige Tingsvidner, Lovhævder o. s. v., hvoraf den Del, der er bevaret, nu er af meget stor Betydning for Egnens Historie¹).

Gennem en Jordebog²) over Datterens Anne Mouridsdatters Gods faas nærmere Kendskab til den store Godssamling, en af de største i Datidens Jylland. Jordebogen indeholder ikke nogen Tidsangivelse for Affattelsen, men sammenligner man Fæsternes Navne med de Navne paa Bønder, som forekommer i Tingsvidner fra omkr. Aar 1500, ses det let, at den maa være skrevet ved denne Tid. Godset omfattede da ca. 400 „Gaarde“ og nogle „Huse“. (Der skelnedes ikke, som senere, mellem „Gaarde“ og „Bol“). Halvdelen var beliggende i Han Herred og paa Hannæs, en Fjerdedel i Vendsyssel og Resten i Aars og Gislum Herreder samt i Thy (her kun 9 „Gaarde“).

Saa længe Anne Mouridsdatter levede og endnu nogle Aar efter hendes Død forblev denne store Godsmængde samlet, men ved Skiftet efter hende i 1550 blev Godset delt mellem hendes Børn i een Broderlod og tre Søsterlodder. Sønnen Mourids Olsen og Svigersønnen Knud Gyldenstjerne fik hver en Halvdel af selve Hovedgaarden Aagaard, men sidstnævnte mageskiftede sig dog allerede s. A. til Svogerens Halvdel af Hovedgaarden og blev saaledes Ejer af Aagaard med $\frac{1}{5}$ af det oprindelige Godstilliggende, nemlig 80 „Gaarde“ (heraf ca. 50 i Han Herred og paa Hannæs)³).

Af en Jordebog ⁴) over Jytte Podebuskes (gift med Knud Gyldenstjerne) efterladte Gods, forfattet

1577 $18/9$, erhverves nøje Underretning om denne Femtedel af det middelalderlige Aagaard Gods, som efter 1550 forblev ved Gaarden.

Imidlertid samlede de følgende Ejere af Aagaard mere Gods i Han Herred til Gaarden, men samtidig fraskiltes efterhaanden det meste af „Strøgodset“ uden for Han Herred⁵⁾. Det synes som om Godset allerede omkr. 1600⁶⁾ havde faaet det Omfang, det beholdt til Henrik Rantzaus Død i 1674.

I denne Periode omfattede Aagaard Gods ca. 70 Gde. og Bol i Han Herred og paa Hannæs og ca. 15 Gde. og Bol i Vendsyssel, Himmerland og Thy⁷⁾. Hertil kom i de sidste tyve Aar endvidere ca. 30 Gaarde og Bol i Han Herred, som kom til Aagaard efter Opløsningen af Øklosters gamle Gods (der havde været under Sejlstrup Len).

Da Arvingerne efter den barnløse Henrik Rant-zau 1675 $7/4$ paa Rosenholm holdt Skifte⁸⁾, blev det kun ca. Halvdelen af Godset, som fulgte Aagaard og overtoges af Brodersønnen Frands Rant-zau. Dennes Enke, Helle Urne, tilkøbte 1682 $27/4$ en Del Gods⁸⁾ (13 Gde. og Bol) i Han Herred, som havde tilhørt hendes anden Mand, Morten Skinkel, og efter at Ritmester Benzon ved Skøde⁹⁾ fra det kgl. Rentekammer 1716 $13/1$ for 1575 Rdl. havde købt 21 Gde. og Bol i Han Herred (Ryttergods), havde Aagaards Gods omsider naaet den Størrelse, som det beholdt indtil Gaardene frikøbtes omkring 1810—50.

I denne sidste Tid af Godsets Tilværelse er det muligt ret nøje gennem Fæste- og Skifteproto-kollerne (paabegyndt 1719) at følge de enkelte Gaarde, Bol og Huses skiftende Fæstere. En Del ældre Fæstebreve er citerede i Han Herreds Ting-

bøger (og i Fæsteprotokollen), men mange Fæstebreve fra Tiden 1675—1719 er ikke fundet nævnt nogetsteds, saaledes at der i dette Tidsrum for nogle Gaardes Vedkommende hersker Usikkerhed angaaende Fæsterens Tiltrædelse.

Godset bestod da¹⁰) af ca. 80 Gde. og Bol og nogle Huse, alle beliggende i Ø. og V. Han Herred.

Landgilde.

Kornskylden var Grundstammen i Fæstebøndernes ældgamle Afgifter til Godsherren; den er for Aagaard Gods' Vedkommende kun i faa Tilfælde forandret i Tidens Løb. I Jordebogen omkr. 1500 hedder det „x Pd. Korn“ (1 Pd. = 2 Tdr.), men i senere Jordebøger „x Tdr. Byg“, der atter senere (i Jordebøgerne ca. 1660) forandredes til „z Tdr. Byg og y Tdr. Havre“. Kornet var den vigtigste af Naturalieafgifterne, efter denne skelnede man mellem 2 Pd.s Gaarde, 3 Pd.s Gaarde o. s. v.

Af *Smør* ydede hver Gaard i Almindelighed 1 Pd.¹¹) (ø: $\frac{1}{16}$ Tdr.) aarligt; en Del Gaarde leverede dog i Stedet for 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns, $\frac{1}{2}$ Pd. Smør mere. Særlig bemærkelsesværdig er det, at nogle faa Gaarde efter de ældste Jordebøger svarede for hele deres Landgilde: 1 Fjerding, $\frac{1}{2}$ eller 1 Tdr. Smør (dog som Regel ogsaa 1 Svin), thi andre Oplysninger om nogle af disse Gaarde synes at bekræfte Formodningen om, at det har været Gaardenes ringe Kornavl, som foranledigede denne Landgilde, og at det drejer sig om forholdsvis unge Bebyggelser. Efterhaanden som Opdyrkningen skred frem, afløstes Smørafgiften ved disse enkelte Gaarde af de sædvanlige Kornafgifter (1 Td. Smør svarede

til 12 Tdr. Byg). Naar slige Forandringer fra „Smør-“ til „Korn-Landgilde“ er skete i den Tid, fra hvilket Jordebøger over Godset findes, er det vist ikke urimeligt at antage en lignende Udvikling ogsaa i ældre Tid, og dette Forhold synes i det hele taget ikke at være uden Interesse for Landets Opdyrknings- og Bebyggelseshistorie.

I omtrent alle Gaardenes Landgilde var indbefattet et *Svin*, 1552: „Et Brendsuin“, 1577 og senere: „Et Skovsvin“; desuden ydede mange Gaarde aarligt: „1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns“. Tolv af Aagaards Gaarde leverede ifølge Jordebogen ca. 1500 hver „Sjetteparten i en Ko“, men da Leveringen af disse to Køer sikkert ofte har været forbundet med praktiske Vanskeligheder, er denne Byrde ret tidligt blevet afløst med en Pengeydelse.

Fra de to ældste Perioder af Aagaard Gods' Tilværelse er der flere Vidnesbyrd om, at Godsejeren ofte havde Kvæg eller Heste paa Fæstegaarden. Af den ældste Jordebog erfares det, at de ovenfor omtalte Gaarde, som ydede Smør i Stedet for Korn, i Reglen maatte holde 3 eller 6 af Husbondens Køer paa Fæstegaarden. En Mængde andre Gaarde under Aagaard Gods skulde paa samme Tid holde „Et Øg paa Gaarden“, men denne Forpligtelse var omkr. Aar 1500 afløst med en Pengeydelse, 3 Sk. eller $\frac{1}{2}$ Mark. I de senere Jordebøger (fra omkr. 1660) nævnes det meget ofte, at Fæstere har „et Fødenød“ (∴ En Ko at holde for Godsejeren).

Oprindelig maa *Gæsteriet* have været en Ydelse til Kongen, men antagelig længe før de ældste bevarede Jordebøger over Aagaard Gods blev affattede, er den blevet overdraget til Godsherren,

som vel saa har overtaget Forpligtigelsen over for Landets Herre. Gæsteriet synes at være blevet paa- lignet Godset i Forhold til den egentlige Landgilde (en Hest Gæsteri for hver Td. Korn i Landgilde), men blev efterhaanden erstattet dels med en Havre- ydelse, dels med Penge. Sandsynligvis har Gods- ejeren hvert Aar eller for nogle Aar ad Gangen aftinget med Bønderne, hvad de skulde give i Gæ- steri, Havre eller Penge eller begge Dele¹²). Derfor opføres Gæsteriet i denne Tids Jordebøger ofte meget forskelligt.

Allerede i Jordebogen fra 1577 nævnes adskillige Steder smaa Pengebeløb som „Landgilde Penge“ imellem en Landgilde, der ellers helt igennem er Naturalier, og dette fortsættes gennem 1600-Tallet. Men naar undtages disse Smaabeløb og de ovenfor nævnte Tilfælde, hvor Naturalieydelsen er blevet afløst af Penge, vedblev den gamle Form for Land- gilde at holde sig lige til omkr. Aar 1700. Det er en enestaaende Undtagelse, naar det i Jordebogen fra 1662 hedder om Jens Nielsen i Sdr. Skovsgaard (en velhavende og indflydelsesrig Mand): „Giver i Stedet for al sin Landgilde 10 Rdl. Penge“.

Men i Aarene kort før 1700 sker der den store Forandring, at al Landgilden omsættes til en samlet Pengeydelse. Efter et Fæstebrev fra 1697 skal Land- gilden ligesom i *alle* tidligere Fæstebreve erlægges i Naturalier, men i Fæstebreve af 1698 og senere opføres Landgilden som en Pengeydelse. Undertiden tilføjes dog: „Eller i Naturalier efter Jordebogen“.

Gennem 1700-Tallet blev da den engang fastsatte Pengesum ydet i aarlig Landgilde; der er Tilfælde, hvor Summen af en eller anden Grund er blevet forandret, men de er sjældne.

Saa begyndte Vanskelighederne efter Aarhundredskiftet. Matthias Hviid gav ofte Tilladelse¹³⁾ til, at Fæsteren foruden det sædvanlige Hoveri maatte arbejde ogsaa for en Del af Landgilden, og da de store Pengevanskeligheder indtraf, blev det rent galt paa Grund af Pengenes skiftende Værdi.

Da Staten 1828 overtog Godset, blev det almindeligt, at der i Landgilde foruden en Pengesum svarede 1 Td. Rug og 1 Td. Byg eller mere Korn, samt Ænder, Høns, Æg o. s. v., og i den sidste Tid, inden Gaardene frikøbtes, ansattes hele Landgilden til en Kornydelse, der betaltes i Penge efter hvert Aars Kapitelstakst.

Ved et Fæstes Overtagelse kunde der i *Indfæstningen* tages Hensyn til Gaardens Tilstand m. m. Det er umuligt nu nøjagtigt at konstruere de forskellige Forhold ved et Fæstes Overtagelse: Besætningen (der dog undertiden er nævnt), Markernes Afgrøde, Bygningernes Tilstand, Aftægt, Fæsterens Formuesforhold o. s. v. Indfæstningens Størrelse varierer meget til de forskellige Tider, i nogle Fæstebreve nævnes den overhovedet ikke, i andre (særligt fra den daarlige Tid i 1800'erne) staar der: „Frigtages for Indfæstning“.

Ved Sammenligning med andre Godser kan det synes, som om Landgilden paa Aagaard Gods var forholdsvis høj, men alligevel er den tilsyneladende blevet betalt uden større Vanskeligheder lige indtil „de gale Aar“ omkr. 1810. Maaske dette delvis har sin Grund i, at Aagaards Ejere indtil denne Tid var saaledes bemidlede, at de var i Stand til at udlevere Gaardene til Bortfæstning med fuld Besætning, i god og forsvarlig Stand.

Hoveri.

De ældste Oplysninger om Hoveri til Aagaard er meget faa. Ved Middelalderens Slutning ydede ca. Halvdelen af Godset i Han Herred „Dagsgerning“, men der findes ingen nærmere Oplysninger om Hove-riets Størrelse. Af nogle faa Tilfælde fra 1500-Tallet, hvor det oplyses, at Hoveriet paa Grund af særlige Omstændigheder er blevet afløst af et Pengebeløb, ses af dette Beløbs Størrelse, at Hoveriet ikke har været særlig stort. Overhovedet havde Hoveriet kun underordnet Betydning for det ældre Aagaard Gods, men i den sidste Del af 1600-Tallet voksede Hove-riets Betydning stærkt. Før den Tid findes der intet Vidnesbyrd om Gnidninger mellem Fæstere og Godsejer eller dennes Fogeder angaaende Hoveri; de førstnævnte skulde udføre det Arbejde, som „fra gammel Tid“ var blevet forlangt af dem, hvilket vist i Praksis vilde sige, at det Arbejde, som Driften af Hovedgaardens Marker nødvendiggjorde, uden Modvilje udførtes af Bønderne, selv om Arbejdet efterhaanden blev noget større end i „gammel Tid“.

1692 opstod der Strid mellem Ridefogden og Bønderne om Hoveriets Størrelse, og efterhaanden mærkes det stadigt tydeligere, at Hoveriet er blevet en trykkende Byrde for Bønderne; det ses bl. a. af Størrelsen af de „Arbejdspenge“, som de Bønder, der havde Raad til det, maatte give til Afløsning af Hoveriet.

Fra Aaret 1770 findes en nøjagtig Specification¹⁴⁾ over det Arbejde, som hver enkelt Gaard under Aagaard Gods maatte udføre. En Gaard maatte præstere 2—4 Arbejdsdage i Foraarstiden med een Plov, 4—6 Heste, en Karl og en Dreng, samt

6—8 Arbejdsdage af en Karl med Høle, Spade, Lyngle, Skovl eller andet Redskab.

Ved en Kommissionskendelse, dateret Aalborg Raadstue 19. Nov. 1796¹⁵⁾ blev Hoveriet ordnet og nøje fastsat efter de derom udkomne kgl. Forordninger, tydeligt nok under stor Uvilje fra Matthias Hviids Side. For mange Gaarde var Hoveriet blevet afløst af en Pengeafgift regnet efter 30 Rdl. pr. Helgaards Hoveri, tilbage blev 30 hoveripligtige Bønder i Kettrup, Gøttrup og Kollerup Sogne, for hvem Hoveriet meget nøje afgrænsedes. Det oplyses, at Bønderne ikke tidligere havde haft deres bestemte Hovlodder, ligesom der ogsaa paa anden Maade havde hersket stor Uorden og Usikkerhed i Ordningen af Hoveriet. Ved den nye Ordning forblev det saa, indtil Gaardene frikøbtes.

Den Arbejdskraft, som Hovedgaarden mistede ved at Gaardene fritoges for Hoveriet, blev erstattet ved de „Ugedage“, som de mange nye Husmænd maatte yde. Gang paa Gang skete det i Aarene omkring 1800, at Husmænd fik Fæstebreve paa nyopførte Huse mod een Dags Arbejde ugentlig paa Hovedgaarden. Efter Jordebogen 1829 gjorde ialt 30 Husmænd „Ugedag“, 6 præsterede hver ca. 26 Arbejdsdage om Aaret, medens 5 gjorde 6 eller 12 særlige „Sommerdage“, een 18 Dages Tømmerarbejde, een 26 Dage i Haven om Sommeren, een 2 Dages Faareklipping o. s. v. I Gennemsnit for hele Aaret havde Hovedgaarden da 5—6 Mand pr. Arbejdsdag.

Senere Tider har vistnok ofte givet os en overdreven Forestilling om den Byrde, som Hoveriet var for Bønderne. Naar Hovbønderne fra Kettrup, Gøt-

trup, Kollerup og flere Sogne samledes paa Aagaards Marker, er det ofte gaaet baade livligt og fornøjeligt til, og meget blev der sjældent bestilt. En gammel Mand fortæller ¹⁶⁾, at det undertiden kunde hænde, at der ikke blev pløjet mere end 3—4 Omgange, inden man tog hjem. En Mand blev da anbragt ved Højene øst for Gaarden, og naar han gav Signal ved at knalde med Pisken, vidste man, at Forvalteren gik i Marken.

Godsets Administration.

Ridefogderne var i 1600-Tallet „Ungkarle“ fra det omliggende Bøndergods. I den sidste Halvdel af Aarhundredet skiftede de ofte, og af de Processer med Godsejeren og andre, som ofte fulgte efter Bortrejsen, ses det, at det i mange Tilfælde langt fra har været nogen økonomisk Fordel for dem at forlade deres Fædrenegaard og blive Foged over Herremandens Bøndergods. Forholdet mellem Fæstebønder og Ridefoged var vist i denne Tid som Regel godt, i hvert Fald er det sjældent, at Uoverensstemmelser mellem dem er naaet frem til Retten, og ofte hjalp Ridefogden Godsets Bønder paa forskellige Maader; det forstaas, naar man læser, at Ridefogden Søren Pedersen (af Tanderup i Haverslev Sogn) slutter et Skattemandtalt fra 1629 saaledes: „(Disse Bønder) er saa forarmede, at min Husbond dette Aar intet kan faa af dem, men dersom de skal blive udi Gaardene, maa min Husbond hjælpe paa dem med Korn og andet“.

I Ejendomstrætter og i det hele ved Processer paa Tinget havde Godsherren Brug for en ældre og mere erfaren Mand end Ridefogden, og derfor brugtes ofte en af de mest ansete blandt Godsets Bønder som „Delefoged“ for Aagaard ved slige Lejligheder.

Efterhaanden afløstes imidlertid den gamle Type af Ridefogder: Den ugifte, dygtige, unge Bondesøn af god og kendt Familie med en noget anden Type, nemlig den, som vist er almindeligt kendt over hele Landet i 1700-Tallet. Ofte var det Præste- eller Proprietærsønner, undertiden havde de en eller anden Uddannelse, men tit kneb det med Forstaaelse og Sympati over for Fæstebønderne, dog er der ikke for Aagaards Vedkommende fundet noget Tilfælde af Overgreb mod disse.

Ridefogdernes vigtigste og almindeligste Hverv var vel nok at sørge for Landgildens Inddrivelse til de bestemte Tider Foraar og Efteraar og for Salg af det indkomne Korn o. s. v., medens „Bojer“en eller „Bojfogden“ sørgede for, at Bønderne blev „budt“ til Hoveriarbejde, men undertiden kunde de ogsaa komme til at assistere ved særlige Arbejder udover den almindelige Administration. Saaledes foretoges der d. 13. Sept. 1725 en „Ligning“ af Kettrup By, hvorved Gaardene i Byen gjordes lige store — en Forandring, som selvfølgelig greb dybt ind i Landsbyens Forhold. Ved Landsbyernes Udskiftning af Fællesskabet kom Aagaards Foged ligeledes flere Steder til at gribe ind i Landsbyens Liv, men en nærmere Undersøgelse heraf ligger uden for denne Artikels Ramme.

Godsets Opløsning.

Længere end noget andet Gods paa Eggen forblev Aagaards Gods samlet, men efter at det fra 1828 til 1842 havde tilhørt Staten, og det viste sig vanskeligt at faa Fæstere, naaede Udviklingen omsider ogsaa Aagaards Fæstegaarde.

Den kendte Godssælger E. C. Storm blev Ejer af

Aagaard og begyndte i September 1844 at sælge Bøndergodset; i de allerfleste Tilfælde var det Fæsterne, som frikøbte de Gaarde og Huse, hvor deres Forfædre ofte i over Hundrede Aar havde boet som Fæstere under Aagaard.

Den 21. Septbr. 1844¹⁷⁾ udstedtes de tre første Skøder, nemlig til Peder Pedersen Bjerre paa Gdn. Ø. Bjerre (Gøttrup Mtr. Nr. 15), til Jørgen Knudsen paa Kettrup Mtr. 4 og til Gregers Knudsen paa Kettrup Mtr. 8.

I 1844 udstedtes endvidere følgende Skøder: 27. Septbr. til Hans Nielsen (Fjerritslev Mtr. 7 c)¹⁸⁾, 29. Septbr. til Lars Christian Larsen (Fjerritslev Mtr. 7 d)¹⁹⁾, 26. Novbr. til Christen Madsen (Fjerritslev Mtr. 4)²⁰⁾ og 21. Decbr. til Lars Christensen paa Gravengaard i Kollerup Sogn.

Men først i Sommeren 1845 begyndte det rigtige store Salg af Fæstegaarde og Huse. I det følgende nævnes Skøderne fra Kettrup, Gøttrup og Kollerup Sogne:

15. Juni 1845²¹⁾ til Melchior Madsen (Kettrup Mtr. 6 a) og Jens Christian Jørgensen (Kettrup Mtr. 5).

21. Juni²¹⁾ til Mads Christian Rasmussen (Gøttrup Mtr. 54).

25. Juni²²⁾ til Christen Larsen (Øslev Mtr. 19 o: Ø. Kjeldgaard).

26. Juni²³⁾ til Anders Christian Christensen (Gøttrup Mtr. 102)

27. Juni til Søren Laursen²⁴⁾ (Gøttrup Mtr. 10) og til Svend Pedersen²⁵⁾ (Drøstrup Mtr. 24).

28. Juni til Jens Christensen Kornum²⁶⁾ (Øslev Mtr. 5 og 25 b), til Jens Sørensen²⁷⁾ (Kollerup Mtr. 5), til Niels Christian Larsen²⁸⁾ (Fjerritslev Mtr. 3), til Ole Christian Jensen²⁹⁾ (Andrup Mtr. 2) og til Peder Andersen³⁰⁾ (Fjerritslev Mtr. 8).

30. Juni til Stephan Andersen³¹⁾ (Kollerup Mtr. 4).

2. Juli til Joseph Jørgensen³²⁾ (Gøttrup Mtr. 14) og til Christen Jensen Bak³³⁾ (Andrup Mtr. 7).

16. Juli til Christian Pedersen³⁴⁾ (Gøttrup, Rimmen Mtr. 2).

24. *Juli* til Søeballe³⁵) Øslev Mtr. 3 og 4 o: Sigaard).

12. *August* til Lars Agesen³⁶) (Gøttrup Mtr. 12), til Rasmus Madsen³⁷) (Kettrup Mtr. 7), til Niels Christian Holm³⁸) (Husby Mtr. 11 og 5 d), til Søren Andreasen³⁹) (Fjerritslev Mtr. 5), til Jens Christensen⁴⁰) (Drøstrup Mtr. 21) og til Christen Olesen⁴¹) (Fjerritslev Mtr. 7 a og b).

13. *August* til Niels Hansen⁴²) (Husby Mtr. 1 a, c—g) og til Philip Abrahamsen⁴³) (Husby Mtr. 1 b, h—q).

18. *Oktober* til Mads Christensen Lunde (Gøttrup Mtr. 11 o: Stierslev) og til Anders Gregersen⁴⁴) (Drøstrup Mtr. 20).

5. *December* til Jens Christensen Stærk⁴⁵) (Øslev Mtr. 3) og til Christen Jensen Norre⁴⁶) (Øslev Mtr. 8 og 25 a).

19. *December* til Peder Christensen Møller (Aagaard Mtr. 1 c o: Aagaard Vejrmølle).

26. *December* til Peder Nicolaisen⁴⁷) (Gøttrup Mtr. 104) og til Christen Henriksen⁴⁸) (Gøttrup Mtr. 101).

Derefter var der kun nogle faa Gaarde og en Del Huse tilbage af Fæstegodset. Storm solgte endnu Haugaard i Gøttrup (Mtr. 40) til Fæsteren Lars Sørensen Haugaard d. 30. Decbr. 1847, men faa Maaneder derefter overtoges Hovedgaarden og det resterende Fæstegods af Jægermester Roulund.

Denne solgte d. 21. Juni 1852 Husby Mtr. 24 til Sigvart Jensen⁴⁹) og Øslev Mtr. 2 til Christian Brøndum⁵⁰), men senere solgte han paa een Gang 25 Gaarde og Huse. Skøderne er daterede d. 30. Novbr. 1853 (de to sidstnævnte dog 2. Dec. s. A.):

Peder Andersen⁵¹) fik Brøndum Mtr. 7, Lars Jensen Lundtoft⁵²) Andrup Mtr. 9, Niels Larsen⁵³) Andrup Mtr. 6, Peder Antonsen⁵⁴) Fjerritslev Mtr. 54, Jens Bertelsen⁵⁵) Fjerritslev Mtr. 47, Peder Korsbech⁵⁶) Fjerritslev Mtr. 46, Niels Larsen⁵⁷) Fjerritslev Mtr. 45, Peder Lambertsen⁵⁸) Kollerup Mtr. 14, Marcus Andreasen⁵⁹) Kollerup Mtr. 12, Christen Pedersen Ranum⁶⁰) Kettrup Mtr. 1 og 17, Niels Møller⁶¹) Husby Mtr. 5 c og 17, Lars Christian Jacobsen⁶²) Kettrup Mtr. 18, Lars Larsen⁶³) Kettrup Mtr. 19, Lars Christian Larsen⁶⁴) Kettrup Mtr. 20, Vogn Christensen⁶⁵) Ket-

trup Mtr. 24, Niels Christensen⁶⁶) Gøttrup Mtr. 55, Knud Christensen⁶⁷) Gøttrup Mtr. 56, Povl Christensen⁶⁸) Gøttrup Mtr. 57, Anders Simonsen⁶⁹) Husby Mtr. 18, Peder Nielsen Pind⁷⁰) Husby Mtr. 20, Niels Nielsen⁷¹) Husby Mtr. 21 og 22, Andreas Jepsen⁷²) Husby Mtr. 23, Jens Kornum⁷³) Øslev Mtr. 30 (o: Drøstrup), Peder Jensen⁷⁴) Kollerup Mtr. 11 og Frands Madsen⁷⁵) Kollerup Mtr. 15.

Tilbage var der kun nogle faa Huse, som siden efterhaanden blev frasolgt Aagaard.

-
- 1) Mo. Ns. Gyldenstjernes Ark. (R. A.), hvoraf en Del er trykt i Danske Magasin 3 III 251—301; se iøvrigt Repertorium.
  - 2) Trykt i Thiset: „Elline Gøes Jordebog“, S. 451 ff.
  - 3) Præsteindb. 1568 i Wulff: Stat. Bidr. t. Vendl. Stifts Hist. og Nyt hist. Tidsskrift III 539—550.
  - 4) Knud Henriksen Gyldenstjernes Ark. (R. A.).
  - 5) Se saaledes Kr. Skøder 1579⁹⁰/11, 1626⁴/8 og Kanc. Brevbøger 1604²³/5.
  - 6) Smlg. Aalborghus Skattemandtalt 1610¹¹/11 ff. og Aagaards Skattemandt. 1629¹¹/11 ff. (R. A.).
  - 7) Aagds. Skmdt. 1629 ff., Aagds. inds. Jordebøger ca. 1660, Matriklerne 162—1664.
  - 8) Aagds. Jordebøger 1682, 1691 og 1702 i Spec. paa Sædegde. 1682—1771, (R. A.).
  - 9) Møineckens Regnskab for bortsolgt Ryttergods 1715,16, (R. A.).
  - 10) Se f. Eks. Jordebøger 1737 og 1749 i L. Pb. 1737⁹/5 og 1749²⁹/5.
  - 11) I Han Herred beregnedes oprindelig 1 Td. Smør = 18 Pd.
  - 12) Se Kongebrev til Lensm. paa Aalborghus ca. ¹²—¹⁷/₁₂ 1551, der viser, at dette blev praktiseret paa Kongegodset.
  - 13) Fæsteprotokollen for Aagaard Gods, (L. A.).
  - 14) Gen.-Hoveringlm. efter Forordn. ⁰/5 1769, (Landv. K., R. A.).
  - 15) Findes i det kgl. Bibliotek.
  - 16) Folkemindesaml.
  - 17) Ø. og V. Van H. Pb. 12,207 f.
  - 18) Pb. 12,247.   19) Pb. 12,206.   20) Pb. 12,271.   21) Pb. 12,361 f.
  - 22) Pb. 12,353.   23) Pb. 12,343.   24) Pb. 12,512.   25) Pb. 12,352.
  - 26) Pb. 12,418.   27) Pb. 12,353.   28) Pb. 12,363.   29) Pb. 12,352.
  - 30) Pb. 12,353.   31) Pb. 12,353.   32) Pb. 12,429.   33) Pb. 12,495.
  - 34) Pb. 12,341.   35) Pb. 12,413.   36) Pb. 12,421.   37) Pb. 12,470.
  - 38) Pb. 13,58.   39) Pb. 12,418.   40) Pb. 12,494.   41) Pb. 13,525.
  - 42) Pb. 12,423.   43) Pb. 12,507.   44) Pb. 12,458.   45) Pb. 12,498.
  - 46) Pb. 12,519.   47) Pb. 13,226.   48) Pb. 13,180.   49) Pb. 14,187.
  - 50) Pb. 14,241.   51) Pb. 14,353.   52) Pb. 14,356.   53) Pb. 14,352.
  - 54) Pb. 14,341.   55) Pb. 14,361.   56) Pb. 14,355.   57) Pb. 14,353.
  - 58) Pb. 14,351.   59) Pb. 14,347.   60) Pb. 14,332.   61) Pb. 14,331.
  - 62) Pb. 14,333.   63) Pb. 14,346.   64) Pb. 14,348.   65) Pb. 14,232.
  - 66) Pb. 14,350.   67) Pb. 14,337.   68) Pb. 14,343.   69) Pb. 14,334.
  - 70) Pb. 14,349.   71) Pb. 14,344.   72) Pb. 14,334.   73) Pb. 15,217.
  - 74) Pb. 14,375.   75) Pb. 15,319.

„KRÆN FOGED“,

EN THYLANDSK STUDEPRANGER

ET KULTURBILLEDE
VED HENRY E. PEDERSEN.

OLE TOPPENBERG, der er født i Gettrup i 1845, har til Historisk Aarbog fortalt følgende Erindringer, der særlig giver et godt Billede af en gammel thylandsk Studepranger og hans Oplevelser paa sine mange Rejser rundt omkring for at købe Kvæg og Heste:

Min Far var Urmager og Guldsmed i Gettrup. Han kom i Lære hos en Urmager i Thisted, men da han havde været hos ham et halvt Aar, flyttede han til Hjørring og tog sin Lærling med. Far har selv fortalt, hvorledes han, naar han skulde en Tur hjem til Forældrene, gik paa sine Ben fra Hjørring til Sydthy, og naar Besøget var tilende, gik han til Hjørring igen. Efter at Mesteren var kommet til Hjørring, begyndte han ogsaa at drive Guldsmedevirksomhed, og saa lærte Far ogsaa dette Haandværk. Da han 19 Aar gammel var udlært, vendte han tilbage til Gettrup, hvor han lejede sig ind i en Stue, og her begyndte han sin Urmagerforretning. Nogle Aar senere fik han kgl. Bevilling som Urmager og Guldsmed, og det var noget ganske enestaaende dengang. Den nærmeste Guldsmed boede

da i Holstebro. Far maatte dog ikke selv udøve Haandværket, men skulde dertil holde Svende. Det første, jeg kan huske fra min Barndom, er, at Far havde fire Svende paa Værkstedet. De blev alle indkaldt til Krigstjeneste i 1848, men da man dengang indstillede Fjendtlighederne i den værste Vinter, kom de hjem paa Orlov til Gettrup; det vil sige, der kom kun tre tilbage, den fjerde var faldet, og den ene af de tre hjemvendte var blevet saaret i Hovedet og døde et halvt Aar efter.

Det var ligesom Menneskene var ærligere den Gang end nu om Stunder. En Gang skulde jeg saaledes sammen med en yngre Broder gaa til Købmanden i Agger. Lige over for mit Barndomshjem boede der en Høker, og da han hørte, at vi skulde til Agger, vilde han gerne have os til at tage 200 Specier med til Købmanden. Pengene var anbragt i en Sæk, og denne blev bundet til en Kæp, som vi Drengene tog fat i hver en Ende af, og paa denne Maade skulde vi saa bære de mange Penge til Agger. Nu gik det hverken værre eller bedre, end at min mindre Broder blev træt og satte sig paa Grøftekanten og gav sig til at græde. Tilfældigvis kom der en farende Svend forbi, og da han hørte, hvad der var i Vejen, tilbød han at bære Pengene til Agger. Og Købmanden fik sine Penge i god Behold.

Far var den første Venstremand i Sydthy. Jeg husker tydeligt, da han efter at have siddet 12 Aar i Sogneraadet vilde trække sig tilbage. Da mødte Sognets Fattige op i stort Tal og opfordrede ham under megen Graad til at fortsætte. De vidste jo, at han var den eneste i Sogneraadet, der talte deres Sag. Ja, det var strenge Tider at være fattig i. De,

der var paa Sognet, fik gerne deres Underhold udbetalt i Naturalier, og i de fleste Tilfælde var det fordærvede Fødevarer, der blev dem til Del.

Som 9-Aars Dreng kom jeg ud at tjene, og det første Sted bestod Lønnen i, at jeg for Sommerens Arbejde fik Kosten om Vinteren. Senere tjente jeg hos Anders Hilligsø i „Søndergaard“ i Flarup. Han var en meget alsidig Mand, sin egen Smed og Hus-tømrer, og han lavede saaledes den første Husmølle i Sydthy.

Efter at være bleven konfirmeret kom jeg i Tjeneste hos Jakob Boel i Dover Vestergaard. Han drev Studehandel paa Tyskland, og da han paa denne Maade havde lært en Del af Sproget, var det ikke saa underligt, at nogle Tyskere, der paa denne Tid rejste rundt i Sydthy og solgte Leer, indlogerede sig hos ham. Her havde de saa Oplag af Leer, og naar de vendte hjem til Gaarden, afleverede de deres Penge til Jakob Boel, for at han skulde gemme disse, til Rejsen atter gik til Tyskland. Men da Rejse-dagen kom, og Tyskerne vilde have de 700 Rigsdaler, Jakob Boel havde faaet til Opbevaring, erklærede denne, at han ingen Penge havde faaet, og de tyske Handelsmænd maatte drage tomhændede af Gaarde. Siden hen fortæltes der, at Tyskerne havde læst en Forbandelse over Gaarden og dens Beboere, og det gik da ogsaa rent skidt med Jakob Boel.

I Vinteren 1861 var det kommet mig for Øre, at Studeprangeren Kræn Foged manglede en Karl til at køre for sig, og da jeg godt kunde lide at komme ud at se mig om, opsøgte jeg ham og fik ogsaa Pladsen.

Kræn Foged var født i Dover Østergaard, men

Forældrene døde, da han var seks Aar gammel, og han blev derfor opdraget hos en Faster i Dover Vestergaard. Efter at være blevet konfirmeret, blev Kræn Foged Studedriver, og det varede ikke længe, inden han viste sig som ægte Handelsmand. Paa sine Tysklandsture opkøbte han nemlig Kramvarer af forskellige Slags, som han saa efter Hjemkomsten gik rundt og solgte i Sydthy. Med sit fyldte 18 Aar fik han en Arv paa 600 Rigsdaler udbetalt, og saa tog han fat paa at handle med Stude og Heste. Da jeg fik Plads hos ham i 1861, var han 44 Aar, og han regnedes da for at være en særdeles velholden Mand.

Straks efter, at jeg havde tiltraadt Pladsen, tog Kræn Foged ud paa Aarets første Opkøbstur. Han havde gerne en bestemt Rute, han fulgte hvert Aar, og han vidste saaledes næsten altid paa Forhaand, hvor der var gode Stude at købe. For gode Stude det skulde det være, ellers var det ikke noget for Kræn Foged. Vi kørte i en stiv Vogn, og bag i denne stod der to mægtige, jernbeslaede Kister, der gerne ved Turens Begyndelse indeholdt 20—30,000 Rigsdaler i klingende Mønt. Hvem der ikke kendte Kræn Foged, skulde nu ikke antage ham for at være en særlig velstaaende Mand, for han var klædt i almindeligt Vadmelstøj, der endda til Tider kunde være baade falmet og hullet, men det tog han ikke saa nøje. Men han var almindelig kendt for at være en Mand, der betalte kontant, og det betød ikke saa lidt, især naar det drejede sig om Studehandel.

Kræn Foged begyndte gerne Studeopkøbet hos Eyber paa Ørumgaard. Her købte han hele Studebesætningen, der talte omkring 40 Stykker. Og det

var fine Stude, som det ikke voldt Besvær at slippe af med paa de tyske Markeder, da Opkøberne dernede satte stor Pris paa Ørum-Stude, der gerne blev godt betalt. Fra Ørum kørte vi til Jens Jessen paa Lyngholm, hvor vi ogsaa købte hele Besætningen af Stude. En god 3-Aars Stud kostede den Gang omkring 70—80 Rigsdaler, og paa hver Rejse købte Kræn Foged gerne et Par Hundrede Stude foruden et halvt Hundrede Heste, saa det er jo ikke til at undres over, at han skulde have saa mange Penge med.

Fra Lyngholm kørtes til Søgaard i Nors, hvor vi hos Peder Holst fik 44 dejlige Stude. Her logerede vi i to Dage og kørte derefter til Hyldgaard i Hinding, hvor vi fik 16 Stude. Vi kørte aldrig om Natten, for det var jo alligevel mange Penge at færdes ude med. Og det første, der skete, naar vi kom til en Gaard, hvor der var Udsigt til, at vi skulde overnatte, var, at Pengekisterne blev baaret ind i Huset.

Turen gik nu videre gennem Thy og Han Herred, og der opkøbtes Stude, naar Kvaliteten var efter Ønske. Vi kørte endog et Stykke op i Vendsyssel, men her gjorde vi dog ingen Handel, for som Kræn Foged sagde: Naar jen har Peng', vil jen da ha' nøj fuer dem.

Fra Vendsyssel kørte vi tilbage til Aggersund for at komme over til Himmerland. Her købte Kræn Foged i Næsborg Præstegaard 8 gamle Plovstude med gevaldige Horn. Kræn Foged var jo en Handelsmand af reneste Blod, og kunde han pudse nogen, gjorde han det selvfølgelig. Da han nu vidste, at Ty-skerne satte stor Pris paa Ørum-Stude, saa klippede han et Ø paa de gamle Plovstude, men det kunde

han godt have sparet sig, for Tyskerne var ikke længe om at pille de 8 Stude ud og erklære, at det ikke var noget for dem. Det var ægte Ørum-Stude, de vilde have.

Fra Køreturen paa Himmerland husker jeg en morsom Oplevelse. Præsten i Næsborg havde givet Kræn Foged Anvisning paa Proprietær Holk i Holkasminde, der havde 26 Stude og 2 Heste til Salg. Saa kørte vi derover. To Gange var Studene og Hestene ude i Gaarden, men der blev ikke noget af Handelen, da Proprietæren vilde have 3200 Rigsdaler og Kræn Foged vilde kun give 3100. Lige før vi skulde ind for at spise til Middag, trækker Kræn Foged mig til Side og instruerer mig om, at jeg efter Middagsmaden skal spænde for, køre op foran Døren, og naar han giver mig et Puf køre ud af Gaarden saa rask, Hestene kan løbe.

Saa holder jeg foran Døren, Kræn Foged sidder op og siger saa til Proprietæren: „Slaa no te, bette Mand, je ved, do vil une mæ dem. Æ Peng er hær“.

I det samme faar jeg et Skub i Siden, og Hestene farer ud af Gaarden i fuldt Firspring. Der var en 300—400 Alen op til Hovedvejen, og paa Kræn Fogeds Opfordring ser jeg tilbage, og dér staar Proprietæren og vinker. Kræn Foged tager dog ikke Hensyn til det, men opfordrer mig til at køre hurtigere. Lidt efter indhentes vi af en Rytter fra Gaarden, der beder Kræn Foged komme tilbage, men denne svarer blot, at hvis Manden vil ham noget, kan han træffe ham hos Sognefogden i Havbro.

Da vi var ankommet hertil og havde faaet Pengekisterne slæbt op paa det Værelse, hvor vi skulde sove, vilde Sognefogden give Spise. Vi havde imid-

lertid ikke siddet ved Bordet ret længe, før der lød Vognrummel ude i Gaarden.

„No kommer æ Kæltringer“, sagde Kræn Foged.

Og ganske rigtig. Ude i Gaarden holdt Proprietæren fra Holkasminde. Han blev budt indenfor af Sognefogden, og nu kom det frem, at han godt vilde sælge for de 3100 Rigsdaler. Men nu var det Kræn Fogeds Tur til at være kostbar. Han fortalte, at nu havde han slet ikke Brug for Studene, da han paa Vejen til Havbro havde købt en Del, og desuden havde han vist ikke saa mange Penge tilbage. Men da Proprietæren begyndte at blive noget lang i Ansigtet, sagde Kræn Foged til mig:

Wolle, dæ aa den aaen Knejt ka jo prøv aa skrab' æ Bund i den bette Kist', de' ku' jo vær', der var saa manne Skillinger dær.“

Og saa blev de 3100 Rigsdaler stablet op paa Bordet med 10 Specier i hver Stabel. Og Handelen blev ordnet til begges Tilfredshed.

Fra Havbro kørte vi over Bjørnsholm til Hvalsund og derfra til Salling. Her sluttede Kræn Foged Opkøbet, og vi kørte derfra over Viborg til Herning, hvor vi traf Studedriverne og fulgte med disse paa Vejen sydover. Studene blev drevet 3 Mil om Dagen, og naar vi var ude paa Heden, blev der langs Studevejen kørt Hø ud til Dyrene. Der var gerne to Dri- vere til en Flok Stude paa 50 Stykker, og efterhaanden som vi naaede ned i Jylland, blev Flokkene talrige, og der kunde til Tider være samlet flere Tusinde Stude paa et Sted, naar der skulde overnattes. Det var jo forholdsvis tidligt paa Aaret, og Vejret var ikke altid det bedste. Indtil vi naaede til Sdr. Omme, overnattede vi gerne hos Bønderne, men

i Sdr. Omme og syd derfor maatte vi benytte Kroerne. Saaledes var vi saa heldige paa min første Tur endogsaa at faa Kreaturerne i Stald i Kroen i Sdr. Omme, og da der denne Nat rasede en stærk Snestorm, var det en haard Tørn for Driverne at holde sammen paa de mange Tusinde Stude, der var forsamlet i Kroens nærmeste Omegn.

En af de største Kroer, vi overnattede i, var Søhollingbro Kro. Her holdt „Flyveposten“, den ridende Post, der besørgede Brevene mellem Byerne. Den Nat, vi overnattede her, boede der omkring 100 Studeprangere paa Kroen. Og da de fleste var Folk, der kunde tage en stor Dram, rørte der sig et broget Liv her. Blandt de mange Prangere var der ved den Lejlighed forsamlet ikke mindre end 16 Medlemmer af Familien Stokholm og Breinholdt, alle raske Fyre, der med mere eller mindre Kapital drev Studehandel.

I Modsætning til de fleste nød Kræn Foged aldrig Spiritus, og da han tilmed ofte var temmelig luvslidt, var det ikke saa underligt, at de andre Prangere til Tider vilde gøre Grin med ham. Denne Aften havde de ovenfor nævnte hjemlige Studeprangere udset Kræn Foged som Skive for deres Morsomheder. Men da han en Tid havde fundet sig i Spøgen, sagde han tørt:

„Ja, I er no svær' Kaal'! I haar 800 Stude og 50 Heste, men I er saa manne om dem, at I ka' hold' dem i æ Haale. Men æ Dreng aa mæ vi haar 200 Stude aa 50 Heste, aa de er betaal!“

Saa var Munden lukket paa de storskrydende Prangere. Det var et ømt Punkt, Kræn Foged her rørte ved. De fleste af disse Prangere købte nemlig Studene paa Kredit og betalte først, naar de vendte tilbage fra de tyske Markeder.

Maalet for Rejsen var Husum, hvor der gerne afholdtes 3 Markeder i Maj Maaned. Her var samlet mange Tusinde Stude, og det var ikke altid lige let at sælge, især da Markedet kun varede faa Timer. De tyske Opkøbere kom med Morgentoget og rejste igen ved Middagstid, og saa var Markedet forbi for den Gang. 14 Dage efter var der saa atter Marked, og fik man ikke solgt her, maatte man drage videre sydpaa til andre tyske Markeder.

Paa det første Husum-Marked var der ikke rigtig Gang i Handelen. De tyske Opkøbere vilde ikke give „Herrn Fogt“ de forlangte Priser. Efter Paaklædningen at dømme saa han jo ud til at trænge til Penge, saa de mente at kunne trykke Priserne. Men Kræn Foged belærte dem om noget andet, idet han sagde:

„I troer, æ trænger te Peng'. Men barr æ skryver te Krebel Jørgen i Heltborg, ka æ faa 20—30,000 Rigsdaler, om det ska vær.“

Tyskerne forstod jo ikke Kræn Fogeds brede thylandske Sprog, og han maatte derfor oversætte det for dem. De var dog ikke synligt imponerede, for Studene vedblev at være Kræn Fogeds. Jeg tog mig selvfølgelig et billigt Grin, da Kræn Foged stak dette ud, for jeg kendte jo saa godt Krebel Jørgen hjemme i Heltborg Fattiggaard.

Inden Markedet sluttede, kom Kræn Foged hen til mig og sagde: „Vi ka et sælg her, men tror do et, vi sku køb saa? Dær staar en Dreng derhen fra Spøttrup me no gue Stude, aa han vil gjar sælg“. Det kunde jeg selvfølgelig ikke have noget imod. Kræn Foged købte Studene, og 8 Dage efter solgte vi alle Studene og Hestene paa Markedet i Elmens-

horn. Her var Priserne gode, og Kræn Foged tjente bl. a. 2 Specier paa hver af Spøttrup-Studene. Saa blev Driverne sendt hjem og fik forinden udbetalt deres Tilgodehavende. De tjente gerne 4 Mark om Dagen foruden Kosten, og paa Hjemturen kunde de faa Kosten i Kroerne, hvor Kræn Foged havde betalt for dem.

Kræn Foged opkøbte ogsaa en Del magert Kvæg, som han Sommeren igennem lod græsse i Ditmarsken paa et Areal, han lejede hos Brødrene Hage. Disse to Brødre, Johan og Rolf Hage, drev Studehandel paa England, og Kræn Foged solgte ikke saa faa Stude til dem. En Gang boede vi her i 6 Uger, til de kom fra England. Brødrene, der var Ungkarle og omkring 70—80 Aar, ejede udstrakte Arealer i Ditmarsken og en mægtig Gaard, der kun bestod af én Længe, 90 Alen lang og 30 Alen bred, bygget paa en 5 Alen høj Jordvold. Ud til Gaarden førte et Jernbanespor, som Brødrene selv havde bekostet anlagt for at kunne transportere deres store Pengekister til og fra Gaarden. En Gang, jeg var her med Kræn Foged, kom de to Studeprangere hjem til Gaarden, og de medbragte da to mægtige Pengekister, der ved Hjælp af et Spil blev hejset op til Huset. De to Kister indeholdt de fleste Penge, jeg nogen Sinde har set paa et Sted.

Brødrene Hage havde en tysk Pige som Husholder, og Forholdene paa Gaarden var meget familiære, idet alle sov i det samme Værelse, der indeholdt 5—6 Senge. Her logerede ogsaa Kræn Foged og jeg, naar vi besøgte Gaarden.

Under Hjemturen fra Tyskland, der gerne varede en 5—6 Dage, overnattede vi en Gang i Thim Kro.

Kræn Foged vilde nu helst bo hos Bønderne, thi Renligheden paa Kroerne var ikke alle Vegne lige stor. Da vi kommer op paa Værelset i Thim Kro, siger Kræn Foged efter at have betragtet Sengestedet:

„Føj for Pokker, hvor hær er beskidt. Dær vil vi et leg. Vi ku jo gaa hen aa blyw luset, saa vi et ku vær bekind og kom te ordentlig Folk.“

Saa hentede jeg nogle Dækkener i Vognen, og heraf lavede vi saa et Leje for Natten.

Naar vi naaede til Odde-sund, hvor vi skulde over med Rofærgen, kunde det træffe sig, at vi maatte vente i flere Dage paa Grund af Storm. Jeg husker en Gang, vi ventede i Odde-sund Nord paa, at Stormen skulde stilne af. I Kroen regerede Fru Kastberg. Hun havde forlist 2 af sine Ægtemænd i Sundet, men var en myndig Kvinde, der nok skulde holde Styr paa Gemytterne, naar Folk bedede i Kroen. Da vi paa Trediedagen sidder i Skænkestuen, siger Kræn Foged til mig, idet han nikker hen til Fru Kastberg: Ser du, Wolle, hende dær haar fried til mæ, men æ vil et ha hende, for vi ka et forliges bejer end Hund og Kat.

Hun blev senere gift med en østrigsk Officer, Kvissan, der var her i 1864. Han holdt det dog kun ud i fire Aar. Saa gav hun ham 8000 Rigsdaler for at blive ham kvit.

Nogle Aar efter søgte hun Proces med Staten, der uden videre havde taget Færgeriet fra hende. Hun mente at have livsvarig Koncession paa Overfarten og vandt da ogsaa Processen og fik udbetalt 80,000 Kr.

Efter en Tysklandstur hvilede Kræn Foged sig

gerne lidt paa forskellige Gaarde i Sydthy. Da vi efter den første Tur, paa hvilken jeg var med, opholdt os i Gundtoftgaard, havde jeg en Dag ved Middagstid fortalt om, hvilket Indtryk det havde gjort paa mig, da jeg i Husum havde set det første Jernbanetog. Men det var nu mere, end de gode Folk vilde tro paa, og idet Kræn Foged og jeg gaar ud ad Døren, siger Manden:

„Æ ska lov fur, te Kræn Foged gør den Dreng taabele. Her fortaalle han om, at han ha sit Vogne, der ku renne uden Heste.“

Ved en anden Lejlighed traf vi i en Gaard paa Thyholm sammen med nogle af de Breinholter-Studeprangere, og som sædvanlig var de parate til at gøre Grin med Kræn Foged. De overgik hinanden i usandsynlige Pranger-Historier, indtil Kræn Foged sagde:

„Nej, saa sku' i ha wæt med, da æ Dreng og mæ stod paa Husum Marked aa satte 15,000 Rigsdaler te. De' ku I jo slet et ha holdt te. De' vil ha pulveriseret jer te rød Aask' allesammen.“

Overfor Smaafolk var Kræn Foged aldrig smaalig. Vi kørte en Gang over Dover Hede mellem Ydby og Boddum. Her laa et gammelt, forfaldent Hus, hvori Anders Oddershede boede. Da vi naaede hen til Huset, sad Anders udenfor, og Kræn Foged løftede Haanden som Tegn til, at jeg skulde standse, hvorefter han raabte over til Manden:

„Goddaw Anders, Goddaw Anders!“

Den Gamle saa op og sagde: „Hvem er den her Mand?“

„Hwa, ka du et kind Kræn Foged?“

„Aa, Herregud, er et Kræn Foged, er et det“, sagde den Gamle smaagrædende.

„Ja“, siger Kræn Foged til mig, „her ka do si ham og mæ, vi er begge to fød i Dover Vestergaard i 18 Tønder Hartkorn, aa no sidder han her i saan en ralt Hus, aa æ haar slet ingen.“

Inden vi kørte bort, gav han Anders Oddershede 2 Specier, og den Gamle græd af Glæde. Saa mange Penge havde han ikke set i mange Aar.

Jeg tjente Kræn Foged i tre Aar, men besøgte ham dog flere Gange senere. Da havde han lagt Studehandelen paa Hylden og havde giftet sig. Hans Kone havde været Husholder hos Niels Edvarnsen i Tilsted, efter hvem hun arvede Søndergaard. Kræn Foged vilde dog ikke bo i Gaarden, men byggede et lille Hus et Stykke derfra, og her sad han og levede af sine Penge.

En af Kræn Fogeds Særheder var den, at han aldrig satte sine Penge i Banker eller Sparekasser. Han anbragte til de fleste Tider disse i forskellige Gaarde. Saaledes havde han en Gang 11,000 Rigsdaler staaende i Legindgaard i Nørhaa og 8000 Rigsdaler i Hørstedgaard. Og han fordrede ikke noget for, at Laantagerne var ham noget skyldig, men nøjedes med at skrive det op i en Lommebog. Saadan gaar det ikke nu om Stunder.

Da jeg en Gang besøgte Kræn Foged i Tilsted, og vi kom hjem efter en Tur i Marken, stod der en fattig Mand ved Huset. Kræn Foged spurgte ham, om han havde faaet en Skilling, hvilket Manden indrømmede. Men Kræn Foged, der vidste, at Konen var særdeles paaholdende overfor Smaafolk, raabte nu ind til Konen:

„An Dorthe, du ska et gi Skillinger aa Mark, men Daaler aa Specier. Vi har jo Peng' nok, aa vi ska jo et ha nuer mæ hærfra.“

Kræn Foged boede flot. Han havde købt det meste af sit Indbo i Hamborg, og naar nogen bebrejdede ham denne Flothed, svarede han:

„Vi ska jo kun være her jen Gang, aa saa ka vi jo lisaa godt hygge vos, men vi er her.“

Da Kræn Foged døde 3. Juni 1883 og blev begravet i Skjoldborg, var der i Følget et halvt Hundrede Tyskere og Herremænd fra Thy, Vendsyssel, Himmerland og Hardsyssel. Det var en af de største Begravelser paa den Tid, og Følget talte omkring 600 Deltagere.*).

— — —

Efter at have frattraadt Pladsen hos Kræn Foged arbejdede jeg en Tid i Sjørring Sø ved Kanalgravning. Det var jo efter den Tid et storslaaet Arbejde, der udførtes ved Udtørringen af Søen, og der rørte sig et broget Liv her, idet Folk kom langvejs fra for at bese dette fantastiske Projekt, om hvilket der gik saa mange Rygter. Kaptajn Jagd, der var Midtpunktet i det hele, var en flink Mand at arbejde for, selv om det til de fleste Tider kneb for os at faa vore Penge. Da vi hen paa Efteraaret blev afskedigede, havde jeg en god Slump Penge til Gode hos Kaptajnen, men da jeg rejste, sagde denne, at naar der kom Penge til Sjørring Sø, skulde jeg nok faa mit Tilgodehavende. Han fik saa min Adresse, og jeg drog hjem. Hen ved Kjørmistide hørte jeg, at der

---

*) Kræn Fogeds Ægteskab var barnløst, og da Konen døde, blev der af hans efterladte Formue oprettet et Legat paa 40,000 Kr. Legatet, der bærer Navnet „Christen Foged Jensen og Hustru Ane Dorthea Fogeds Legat“, bestyres af Thisted Amtsraad og uddeler hvert Aar 16—17 Portioner a 100 Kr., der fortrinsvis skal tilfalde Slægtninge af Legatstifterne.

var kommet 900,000 Daler til Kaptajnen, og nogle Dage efter fik jeg Brev, at nu kunde jeg komme og hente mit Tilgodehavende. Og foruden at han beværtede mig paa bedste Maade, gav han mig Dagløn baade for Hen- og Hjemrejsen.

I nogle Aar arbejdede jeg ved flere forskellige Jernbaneanlæg, saaledes ved Struer og Holstebro og senere i Vendsyssel, hvor der var 1600 Mand beskæftiget med Gennemgravning af Tolne Bakker. Her hjalp jeg Ingeniøren med Nivelleringsarbejder, og og det gav Stødet til, at jeg senere begyndte paa Drænearbejde.

— — —

Fra 1873 til 1875 kørte jeg Person- og Fragtkørsel fra Gettrup over Vestervig, Bedsted, Koldby til Thisted. Jeg havde en lukket Vogn, der var lavet i Thisted og havde kostet 800 Kr. Bag i Vognen var der Plads til Fragt.

I denne Periode stiftede jeg Bekendtskab med Digteren J. P. Jacobsen, der gentagne Gange var med mig som Passager, naar han skulde ud at besøge Pastor Jørgensen i Hassing, Lützhøft paa Tandrup, Jens Jessen paa Lyngholm eller K. Jessen i Morup Mølle.

J. P. Jacobsen var da lige kommet meget syg hjem fra en Rejse i Syden og tog nu ud til sine Venner for at samle friske Kræfter. Han var overordentlig elskværdig og beskeden, men det var tydeligt at mærke, at Sygdommen allerede da havde stærkt Tag i ham.

Naar Digteren var med mig som Passager, foretrak han at sidde foran paa Bukken frem for at sidde inde i Vognen, hvor Luften selvsagt ikke altid

var lige god. Naar vi var kommet udenfor Byen, bad han gerne om Lov til at maatte køre Hestene, og naar jeg havde givet ham Tøjlerne, var han altid saa optaget af at passe Kørselen, at det aldrig blev til Samtaler af længere Varighed.

Det var ikke saa faa Gange, jeg havde J. P. Jacobsen med som Passager. Han tilbragte gerne en 14 Dages Tid paa hvert Sted, saa tog han ind til Byen i nogle Dage, hvorefter han igen søgte ud til Vennerne paa Landet.

Synsforretning ved Jannerup Kirke.

I Følge Rettens Udmeldelse af 23de Oktober 1792 indfandt vi os den 26de næstefter ved Jannerup Kirke efter foregaaende Licitation af Anders Tøfting til Diernes nu fuldførte Reparation. Og da Rettens Betjent Bye- og Herredsfoged Lemvigh saavel som den konstituerede Herredsprovst, Sognepræsten i Thisted Carstensen havde ladet tage Møde, blev os af Kirkens Værger Peder Kløvlborg og Anders Nielsen af Jannerup, forevist bemeldte Kirkes Blye Tag samt Mur- og Tømmerværk uden og inden for saavidt det af fornævnte Anders Tøfting ifølge den afholdte Licitation og sammes Conditioner var repareret, hvilket alt vi fandt at være forfærdiget af gode Materialier og i alle Maader forsvarligen istandsat. Ligesom og Kirkens Værger efter Rettens Betjente til dem givne Tilspørgelse erklærede: at de intet paa den foretagne Reparation havde at udsætte. Dog blev det af Hvb. Steenstrup i Siørring som paa Hvb. Carstensens Vegne have taget Møde paastaet, at det for Alteret værende Gitterværk burde oven paa forsynes med en rund malet tvær Liste og omendskjønt det ej kunde skønnes, at der tilforn paa dette Gitterværk havde været nogen Liste og samme altsaa ej kunde indbefattes under Reparationen, lovede dog Entreprenøren Anders Tøfting, at bemeldte Liste af ham skulde vorde anskaffet og Gitterværket paa-

hæftet. Og da saa ingen ved denne Synsforretning havde videre at fremføre, blev samme sluttet; ligesom vi og til næste Ting med vor Eed vil bekræfte, at denne Forretning af os er forfattet efter vor Samvittighed og bedste Skiønsomhed.

Datum ud supra.

*Christen Jensen Hasseri*¹⁾)

*Anders Larsen Griishauge*²⁾).

Taksation af Ladegaard i Sjørring.

A NNO 1793, den 28. August, var vi ifølge Rettens foregaaende Udmeldelse af 27. s. m. mødt i Ladegaard i Sjørring Sogn vi underskrevne Syns- og Taxations Mænd Christen Pedersen af Dollerup og Peder Hansen af Sjørring for der afholde en lovlig Syns- og Taxations Forretning over fornævnte Gaard og dens tilhørende Ejendom. Denne Gaard, der en Eneste Gaard staar for Ager og Enges Hartkorn 8 Tdr. 3 Skp. 3 Fdk. 2 alb. og som har den ubeskrivelige Herlighed at have sin Endels Mark vel indhegnet og indgrøvtet uden mindste Fællig med andre deres Ejendom, fandt vi at være indelt i forskellige Falde og Stykker, som bestaar af Alsæde, Brød-Jord, Haureland eller Udmark, Eng, Tørve-Kiær og Hede, hvorover vi afholdt følgende Taxation:

1 Alsæde.

2de Falde indeholde 3 Tdr. Sæde ansaa vi at kunne	
være af Værdi efter nuværende Tiders gang-	
bare Priser i Køb og Salg a Tdr. Sæde 25	
Rdl. er	105 Rdl.

¹⁾ Tømmermand; ²⁾ Murmester og Blytækker; begge boede i Thisted.

2 Brødjord.

En Fald ved Gaarden 5 Tdr. Sæde a 28 Rd	140 Rdl.
Sley-Agre-Fald 4 Tdr. Sæde a 30 Rd.	120 "
Stakket-Agre-Fald 3 Tdr. a 30 Rd.	90 "
En Fald ved Syndre Mark 4 Tdr. Sæde a 30 Rd....	120 "
En Do. Norden for 4 Tdr. a 28 Rd.	112 "
Lang Agre-Fald 4½ Tdr. Sæde a 30 Rd.....	135 "
En Ditto Norden for 4 Tdr. a 27 Rd.	108 "
En Do. Norden for 4½ Tdr. a 26 Rd.	117 "
Leergrav Fald 4 Tdr. a 24 Rd.	96 "
En Fald i Vestre Vrat 4½ Tdr. a 26 Rd.	117 "
En Do. 4 Tdr. a 25 Rd.	100 "
En Do. 4½ Td. a 25 Rd.	112,3 "
En Do. 4 Td. a 27 Rd.	108 "

3 Hauerland.

En Fald Vesten Siørring Bye 2 Tdr. Sæde a 8 Rd.	16 "
En do. Østen for 7 Td. a 14 Rd.	98 "
En do. 6 Td. a 16 Rd.	96 "
En do. 6 Td. a 12 Rd.	72 "
En do. 5 Td. a 12 Rd.	60 "
Bach Fald 4 Td. a 15 Rd.	60 "
Dam Fald 1 Td.	12 "

4 Eng.

6 Karles Slæt a 24 Rd.	114 "
-----------------------------	-------

5 Flad-Tørv Jord.

Ansaa vi for at være af Værdi	50 "
-------------------------------------	------

6 Heed Jord.

1 Stk. 1½ Td. Sæde	8 "
Gaarden med Bygninger, Haugeplads, Fiske-Dam og et lidet Stk. Eng ansaa vi for at være af Værdien	150 "

Summa 2346 Rdl.

At foranstaaende Syns- og Taxations Forretning er holdt efter vores beste skjønnende og at den paa Ejendommen satte Værdi fuldkommen overensstemmende med enhver Tings Beskaffenhed saaledes som vi ved den nøjeste Eftersyn have forefundet det, det vil vi til næste Ting med vor Ed bekræfte.

Datum Ladegaard ut Supra.

Christen Pedersen Dollerup.

Peder Hansen.

Jannerup Kirke.

Fot. West Hansen.

BERETNING

VED GENERALFORSAMLINGEN 22. Juni 1934 overlodes det til Bestyrelsen at foretage en Ændring af Aarbogens Format. Efter Forhandlinger mellem dennes Medlemmer indbyrdes enedes man om for Fremtiden at lade Aarbogen udgaa i samme Format som de øvrige nordjydske Aarbøger og samtidig forøge Antallet af Ark. For første Gang udsendes Aarbogen i det nye Format, og Medlemmerne vil bemærke, at den er blevet betydelig udvidet.

I Henhold til de nye Love har Bestyrelsen i det forløbne Aar rettet Henvendelse til en Række af Egnens Mænd om at være Samfundets Repræsentanter omkring i Sognene, og alle, til hvem Henvendelse skete, overtog Hvervet, og Samfundet bringer disse Mænd dets bedste Tak.

Ved Generalforsamlingen d. 21. Juni 1935 fremlagde Kassereren for det forløbne Aar det i Aarbogen offentliggjorte Regnskab, og det overdroges til Bestyrelsen at søge afholdt et historisk Møde i Thisted eller nærmeste Omegn.

Ved Samarbejde med Turistforeningen for Thisted og Omegn afholdtes Mødet i Sjørring den 30. August.

En Række store og smaa Biler førte i det smukke Høstvejr ca. 100 Deltagere til Sjørring, hvor yderligere flere sluttede sig til. Efter at Samfundets Formand, Læge Toft, Vestervig, havde budt Velkommen, havde Forsamlingen den Glæde, at Landsarkivar Svend Aakjær, Viborg, holdt et Foredrag om „Thysyssels Beboelse og Bosteds Navne“. Uden at komme ind paa Enkelthederne i det indholdsrige Foredrag, der paahørtes med stor Interesse, skal anføres, at efter at Landsarkivaren havde fortalt om Thylands Opdager, den græske Købmand og Geograf Pytias, der for 2200 Aar siden opdagede Thy, omtalte han ligeledes det romerske Flaadebesøg i Limfjorden 5 Aar e. K. Dernæst talte han om Thylands gamle Bebyggelse, der bestod af Landsbyer, og hans Hovedindtryk af denne var, at Thy er et gammelt, velbygget Land med mange, store Landsbyer; der kan saaledes anføres, at ved Matrikuleringen 1688 gik der i Thy i Gennemsnit 5,6 Tønder Land paa en Tønde Hartkorn, medens Gennemsnittet for hele Jylland var 6,7. Efter at have behandlet de to Hovedgrupper af Stednavne: Bygdenavne og Naturnavne, viste Landsarkivaren, at Thysyssel som Helhed har $2\frac{3}{4}$. Gange saa mange Bygdenavne som Naturnavne. Thysyssel og i Særdeleshed Hundborg Herred var i

Oldtiden de bedst bebyggede Dele af Jylland, og efter Navneendelser kan man fastslaa, hvorledes Bebyggelsen har været de forskellige Tider.

Efter at Formanden havde takket Landsarkivaren, blev Kaffen med et Væld af Kager serveret, hvorefter Viceinspektør Hald gav forskellige Oplysninger om Udtørringen af Sjørring Sø og en kort

Tvorup gamle Kirkegaard.

Fot. West Hansen.

Skildring af den Egn, som Deltagerne paa den følgende Udflugt skulde igennem.

Saa brød man op fra Sjørring og kørte til Tvorup Klitplantage, hvor man samledes ved Ruinerne af den gamle Tvorup Kirke og Kirkegaard. Her gav Lærer Sortfeldt en sammentrængt Skildring af Sandflugtens Ødelæggelser i det 16.—17. og 18. Aarhundrede, hvorved $\frac{1}{3}$ af Thy blev lagt øde. Tvorup Kirke blev nedbrudt 1794, og Sognet, i hvilket der kun var 12 Familier tilbage, blev lagt til Vang.

Efter Foredraget kørte man videre forbi Færge-

gaard og Færgeborg over den udtørrede Sjørring Sø til den lille Kirke i Jannerup, der paa mærkelig Maade blev en af Thys rigeste Kirker. Herom fortalte Lærer Jensen, Jannerup. Kirken var fra gammel Tid indviet til Sct. Andreas og de to Helligkilder, en Syd for Kirken, en anden Vest for, fik Ry for at være i Besiddelse af undergørende Kræfter, og længe efter den katolske Tid, ja, omtrent lige til vore Dage, har den gamle Kirkeblok af Jern, der endnu staaer i Kirken, modtaget Gaver fra Mennesker, der her søgte Helbredelse. Endvidere gjorde Lærer Jensen opmærksom paa det smukke gamle Kirkeinventar. Ældst er Altertavlen, der 1648 er udført af Billedsnideren Peder Jensen fra Kolding. Efter Foredraget havde Deltagerne Lejlighed til at se Kirkeinventaret nærmere. Bagefter blev der Tid til en lille Tur paa den velholdte Kirkegaard.

Hjemturen gik over Hundborg, hvor der blev gjort Holdt paa Bakkedraget Øst for Byen, og det var nok Turens sidste skønne Oplevelse den smukke Sommeraften at se det storslaaede Landskab med de gamle Kæmpehøje og de frodige Marker. Langt vester ude skimtedes Havet og mod Syd saas Vestervig Kirke, ligesom man mod Sydøst og Øst saa langt ind over det fjerne Mors.

Bestyrelse.

Sygehuslæge *E. Toft*, Vestervig, Formand.
 Redaktør *J. J. Lustrup*, Thisted, Kassercr.
 Viceinspektør *P. L. Hald*, Thisted, Redaktør af Aarbogen.
 Overretssagfører *H. Billeskov Jansen*, Thisted.
 Cand. theol. & mag. *Niels Hansen*, Thisted.
 Kunstdrejer *C. K. Bunch*, Thisted.
 Lærer *N. Sodborg*, Vesløs.

Revisorer.

Bibliotekar *N. Grønkjær*, Thisted.
 Fotograf *L. H. Gram*, Thisted.

Repræsentanter.

Pastor *Thorlacius Ussing*, Fjerritslev. Statsplantør *Wittrog*, Hjortdal. Friskolelærer *Jens Rolighed*, Klim. *P. Silkeborg*, Tømmerby. Lærer *Jacobsen*, Øsløs. Statsplantør *Krogh*, Tovsig. Statsplantør *Nielsen*, Tved. Mejeribestyrer *Vogensen*, Nors. Gaardejer *Anders Overgaard*, Hillerslev. Overklitfoged *Rasmussen*, V. Vandet. Pens. Lærer *A. C. Jensen*, Thisted. Togfører *A. C. Svalgaard*, Thisted. Pens. Lærer *S. C. Sortfeldt*, Thisted. Gaardejer *Chr. Boesen*, Skjoldborg. Lærer *T. Balle*, Thorsted. Skræddermester *Thomsen*, Sjørring. Gaardejer *Chr. Kløjgaard*, Stagstrup. Lærer *Vestergaard*, Sundby. Læge *Lützhøft Christensen*, Koldby. Pastor *Wolf*, Visby. Gaardejer *Peiter Vestergaard*, Ullerup. Smed *H. Kjær*, Ydby. Lærer *M. Jensen*, Helligsø. Pens. Lærer *P. K. Jensen*, Hvidbjerg. Lærer *J. Grusgaard*, Hvidbjerg. Sognefoged *A. Gadegaard*, Odby. Gaardejer *Chr. Gadegaard*, Søndbjerg.

Regnskabsoversigt for 1934.

Historisk Samfund.

INDTÆGT.

1. Kassebeholdning fra forrige Aar	159 47
2. Statstilskud	155 00
3. Solgte Aarbøger	22 00
4. Medlemsbidrag	1435 00
5. Portogodtgørelse	69 70
6. Anden Indtægt	5 00
	<hr/>
Ialt.....	1846 17

UDGIFT.

1. Aarbogen, Trykning og Honorarer	1149 21
2. Mødet i Tømmerby	86 00
3. Kundgørelser og Clicheer	95 26
4. Porto	80 00
5. Ginnerupudgravningen	25 00
6. Tilskud til Museet	300 00
7. Til Jellinghøjenes Frilæggelse	25 00
8. Andre Udgifter	76 75
9. Kassebeholdning	8 95
	<hr/>
Ialt.....	1846 17

Museet.

INDTÆGT.

1. Kassebeholdning og Byggefond	1943 82
2. Statstilskud	450 00
3. Thisted Kommune	500 00
4. Historisk Samfund	300 00
5. Tofts Legat	200 00
6. Sparekassen for Thisted Amt	50 00
7. Husleje	300 00
8. Renteindtægt	16 76
	Ialt..... 3760 58

UDGIFT.

1. Erhvervelser	479 85
2. Bygningen	322 27
3. Inventar	31 25
4. Renter til Overformynderiet	340 20
5. Udgifter vedr. Skøde	404 00
6. Tilsyn og Repræsentation	150 00
7. Brændsel	158 08
8. Skatter og Forsikring	103 58
9. Renter til Sparekassen for Thisted Amt	45 17
10. Byggefondet	1263 00
11. Forskellige Udgifter, Lys, Telefon, m. m.	148 21
12. Kassebeholdning	314 97
	Ialt..... 3760 58

Byggefondet pr. ³¹ / ₁₂ 1934	5463 00
--	---------

Ovenstaaende Regnskab er revideret og intet fundet at bemærke. Kassebeholdningen er forevist.

Thisted, d. 7. Juni 1935.

N. GRØNKJÆR.

L. H. GRAM.

